MOST

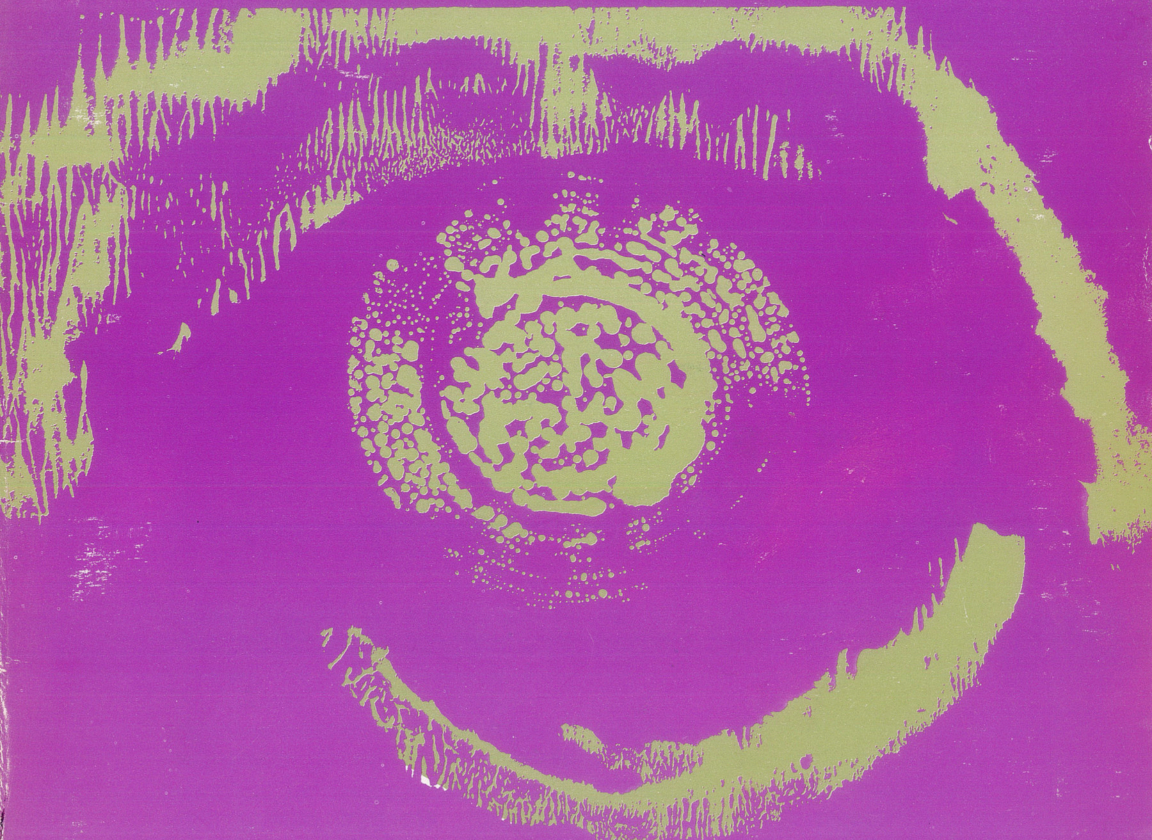

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE
ROČNÍK 30 VOLUME ČÍSLO 3–4 NUMBER

MOST 1983 ROČNÍK – VOLUME 30
ČÍSLO – NUMBER 3-4

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU • A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, USA • Published by the Slovak Institute, Cleveland, Ohio, USA

Predseda: Osv. pán Roger William Gries, OSB, opát kláštora svätého Andreja Svoráda • President: Right Reverend Abbot Roger William Gries, OSB, Saint Andrew's Abbey

Redaktor: Rev. Mikuláš Šprinc • Redakcia: Rev. Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, Wicliffe, Ohio, 44092, USA • Administrácia: Revue Most, The Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio, 44104, USA

Vychodí v dvojčíslach dva razy do roka • Predplatné: USA a Kanada $8.00. V ostatných krajinách $8.00 alebo protihodnota v tamojšej mene.

OBSAH:

Jozef Kútnik, Ján Hollý a Poliaci *2* • **Vlado Machajdík,** Deň jari – Ráno *38* • **Jozef Špetko,** Východná, juhovýchodná a "severovýchodná" Európa (dokončenie) *40* • **Dr. Jozef Mikuš,** Slovenská republika a jej miesto v dejinách *48* • **Š. Polakovič,** Nad Staškovým výkladom našich dejín *56* • **Jozef Cincík,** Svätopluk-Zwentibold, kráľ Lotrinska *70* • **Vlado Machajdík,** Môj svet – Tvoj deň – *78* • **Jozef G. Cincík,** Trápenia Maťa Odzgana-Osúcheľa *79* • **Ján Silan,** Elégia *81* • **Laudácia Mikuláša Šprinca** *82* • **Jozef G. Cincík,** Jozef Ďuriš, regenschori a slov. upravovateľ piesní *84* • **Karol Strmeň,** Oslava bieloruského básnika Janka Kapalu v New Yorku *85* • **Ján Okáľ,** Nová renesancia chrámového umenia? *86* • **Karol Strmeň,** Slovenský týždeň v New Yorku *91* •

KNIHY

Milan Ďurica, La lingua Slovaca *92* • **Milan Ďurica,** Cultural Relations between Slovakia and Italy in Modern Times *94* • **Büchler,** Kurze übersicht der jüdischen geschichte in dem gebiet der Slowakei *95* •

Jozef Kútnik*

JÁN HOLLÝ A POLIACI

Úradnú správu o Hollého jazykových znalostiach, založenú na jeho osobných údajoch, obsahuje kánonická vizitácia z r. 1825:[1] "Ovláda jazyky: slovenčinu, taktiež maďarčinu a nemčinu, potom tak prostredne ruštinu, poľštinu a srbčinu a trochu ilýrčinu, chorvátčinu a slovinčinu. No upotrebúva jedine slovenčinu." Neuvádza sa, samozrejme, latinčina, hoci bola bežnou konverzačnou rečou kňazov aj vzdelaných laikov v Uhorsku v prvej polovici 19. stor. Hyperkritický a povýšenecký Friedrich Kaiser[2]

---

*) Jozef Kútnik-Šmálov (1912-1982), kňaz spišskej diecézy, naposledy kat. farár na Sliačoch, patrí medzi najpozoruhodnejšie zjavy vo svojej generácii. Popri kňazskom povolaní venoval sa po dlhé roky literárnym a historickým výskumom. Bohužiaľ, komunistický režim, okrem krátkeho obdobia Dubčekovej éry, mu nedovolil publikovať, a tak mnohé jeho štúdie zostali v rukopisoch. Z jeho známejších štúdií treba spomenúť "Život v slove", esej o diele Mila Urbana; "Valentín Beniak, básnik nadosobný"; "Zástoj katolíckej hierarchie v slovenskom národnom a kultúrnom živote"; "Ružomberská kalvária"; "O pôvode pustovníka Svorada" (K počiatkom kultúrnych dejín Liptova); "Dve tradície z včasnostredovekých dejín Spiša"; "O pôvode päťkostolského Maura"; "Dejiny kostola v Sliačoch". Preložil Mickiewiczovu "Knihu pútnictva a národa poľského", venoval sa hodne štúdiu slovensko-poľských vzťahov ("Poczatki christianizacji pánstwa Wiślan", Życie i myśl, XVI, č. 9, Warszawa 1966, 56; "Ján Hollý a Poliaci" a iné). Sústavne si všímal poľskú literatúru, katolícku modernu na Slovensku a pod. So Šprincom, Hanusom a inými usiloval sa už pred 40 rokmi vniesť moderné kultúrne prvky do práce Spolku sv. Vojtecha. Stál pri zakladaní kat. revue "Verbum" po r. 1945 a bol jej stálym spolupracovníkom až do zákazu r. 1948. Písal pod vlastným menom i pod pseudonymami ako Matúš Zjara, R. Vladár a pod. Z jeho rukopisných prác sa dostala na Západ štúdia "Ján Hollý a Poliaci", ktorú tu prinášame s malými úpravami na úctenie jeho pamiatky ako veľkého a zaslúžilého muža, ktorého smrť znamená nenahraditeľnú stratu. Jeho meno a dielo nebudú zabudnuté. Nech odpočíva v pokoji v rodnej slovenskej zemi! –
Imrich Kružliak

1) Jozef Ambruš, *Ján Hollý očami svojich súčasníkov*. Bratislava 1964, 44. Hollý uvádza iba znalosť živých a nie klasických jazykov.

2) Slovanský farár. In: *J. Hollý očami svojich súčasníkov*, 172.

zapochyboval, azda oprávnene, o Hollého znalosti nemčiny, ale iste neoprávnene aj o jeho znalosti latinčiny: "Hovoril totiž, ako vtedy vzdelanejší ľudia v Uhorsku, strašnou latinčinou, takzvanou kuchynskou, do ktorej boli povplietané všelijaké maďarské i nemecké slová, polatinčované iba v koncovkách." Dedinský farár, akým bol J. Hollý, mal iste málo príležitostí hovoriť vo vzdelanej a vyberanej spoločnosti po nemecky a keď hovoril po latinsky, upotrebil konverzačný štýl, vtedy obvyklý v spoločenskom styku. No nemožno pochybovať nielen o Hollého znalosti klasickej latinčiny, ale ani o kvalite jeho latinského konverzačného štýlu, ako to zistil iný návštevník Hollého, Apolinariusz Tomkowicz[3]: "Znamenite hovorí po latinsky". Ibaže[4] "najprirodzenejší, najskromnejší človek bez akejkoľvek strojenosti v správaní, akého ťažko nájsť s takým vysokým vzdelaním rozumu a citu", skôr skrýval ako ukazoval svoje jazykové znalosti. Veď aj v kánonickej vizitácii priznáva, že "upotrebúva jedine slovenčinu", a to nielen v literárnom diele, ale i v dennom občianskom styku. To značí, že J. Hollý okrem slovenčiny a latinčiny iné uvedené reči ovládal skôr pasívne ako aktívne a že slovanské reči si osvojil z čítania, lebo "všetok čas, ktorý mu zostáva popri kňazských povinnostiach a hospodárskych starostiach, venuje čítaniu a najviac slovanskému básnictvu", konštatovala tá istá kánonická vizitácia.

Prekvapuje, že medzi slovanskými rečami, ktoré ovláda, J. Hollý neuvádza češtinu, hoci je isté, že zo spomenutých slovanských rečí práve češtinu ovládal najdokonalejšie, už aj preto, že české knihy si mohol najskôr obstarať. Ťažko predpokladať, že by znalosť češtiny bol vynechal zámerne z alergie voči nej, hoci

---

3) Zo Slovenska. In: *J. Hollý očami svojich súčasníkov*, 168.

4) Tamže, 168. Hollý v kánonickej vizitácii neuviedol ani znalosť gréčtiny, hoci ju bezpečne ovládal. Veď preložil 1. spev Homérovej Iliady a grécky parodický epos Batrachomyomachia. O kvalite svojho prekladu 1. spevu Homérovej Iliady sa v liste J. Palkovičovi odvoláva na mienku novomestského prepošta baróna Antona Gabelkhovena (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 27): "Prvňí spev Iliadi Homérovej pilňe zrovnával z gréckím a len jedno místo viložil, ve verši 31, že bi podla originálu malo biť ňe účastná, ale proťi stojícá." Ale ani táto jediná námietka nebola, zdá sa, oprávnená (J. Ambruš, tamže, 241).

ten motív mohol v ňom účinkovať nevedomky. Skôr možno tvrdiť, ako v prípade latinčiny, že znalosť češtiny pokladal za takú samozrejmú, že ju nepokladal ani za potrebné uviesť. Ale na druhej strane znalosť slovenčiny bola u Hollého ešte samozrejmejšia, a predsa ju uvádza na prvom mieste a na konci výslovne zdôrazňuje, že "upotrebúva jedine slovenčinu". A prekvapuje, že popri srbčine, chorvátčine a slovinčine osobitne uvádza ilýrčinu. J. Ambruš mieni,[5] že pod ilýrčinou treba azda rozumieť dalmátske nárečie, jazyk tzv. dubrovníckej literatúry. Jej najvýraznejším reprezentantom bol Ivan Gundulić (1589-1638), ktorého epos Osman vytlačený cyrilikou vyšiel r. 1828 v Budíne. Martin Hamuljak na žiadosť Hollého sprostredkoval mu začiatkom júla 1828 práve toto vydanie[6] v čase, keď skladal epos Svätopluk.

Hollý študoval slovanské reči ex privata industria. Aj keď sa ich štúdiu nevenoval celkom systematicky, lebo na to nemal ani možnosti ani prostriedky, zato sa mu venoval intenzívne, ako to vidieť napr. z jediného listu Jurajovi Palkovičovi (17. 4. 1823), v ktorom uvádza až tri gramatiky:[7] 1) Gramatiku staroslovienskej reči (Dobrovského Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, Viedeň 1822), ktorú mu bol požičal jeho protektor a mecén, ostrihomský kanonik, a ktorú chcel ešte raz, teda druhý raz, prečítať; 2) Novu slavonsku i nimacku gramatiku od Matija Antuna Relkovića (1732-1798), chorvátskeho osvietenského spisovateľa; bola vlastníctvom Hollého; prvý raz vyšla v Záhrebe r. 1767, potom ešte dva razy; 3) Českú gramatiku (Böhmische Grammatik) Jana Nejedlého (1776-1834), profesora českého jazyka a literatúry na pražskej univerzite; prvý raz vyšla r. 1804 v Prahe, potom v ďalších vydaniach; Hollý žiadal Palkoviča, aby mu ju požičal. Okrem gramatík sledoval a študoval slovanské slovníky, slavistické vedecké práce, takže jeho záujem o slovanské reči a písomnosti bol všestranný.

Hoci príležitostne čítal i slovanských básnikov, v poézii kráčal svojou vlastnou klasicistickou cestou bez priamych inoslovan-

---

5) ***Ján Hollý očami svojich súčasníkov***, 314.

6) Jozef Ambruš, ***Korešpondencia Jána Hollého***. Martin 1967, 58.

7) Tamže, 19, 235.

ských vplyvov. Zbytočne ho pred tým vystríhal M. Hamuljak,[8] keď mu obstaral Gundulićov epos Osman a sľúbil obstarať Rossiadu Michaila Matveeviča Cheraskova (1733-1807), ruského klasicistického básnika, usilujúceho sa na podklade významných historických udalostí, podmanenia Kazane Ivanom Hrozným, obnoviť hrdinský epos. V čase, keď Hollý ešte nezložil pôvodné eposy a nevydal selanky, Ján Kollár ho už v IV. speve (Lethe) Slávy dcéry právom začlenil ako slovenského básnika do ôsmej spoločnosti slovanského neba, a to k slovinskému Valentínovi Vodníkovi, k českému Milotovi Zdiradovi Polákovi a k ruskému Vasilijovi Andrejevičovi Žukovskému. Po definitívnom preorientovaní J. Hollého od latinského básnenia k básneniu slovenskému, čo sa stalo okolo r. 1808,[9] postupne sa u neho prehlbovalo vedomé slovanstvo, ktoré sa potom poeticky kryštalizovalo najmä v jeho eposoch.

Medzi slovanskými jazykmi, ktoré ovládal tak prostredne, Hollý menuje na prvom mieste ruštinu. Aj keď svedectvo o jeho citovom vzťahu k Rusku, k jeho dejinám a kultúre, je z neskoršieho času, z r. 1842, od Izmaila Ivanoviča Sreznevského (1812-1880), ruského slavistu z Charkova, jednako prezrádza dávno ustálené stanovisko Hollého. Sreznevskij referoval o tom v liste matke[10]: "Radosť, že vidí Rusa, ho oduševňovala. Hollý ma objímal, bozkával, stískal mi ruky. 'Rus?! Ó, vy Rusi, ste veľký národ, sláva Slovanov! Rus!' Utieral si slzy. – Pozná prekrásne našu históriu, pamätá si množstvo anekdot, ktoré objasňujú ruský charakter... I (Slováci katolíci) si dokonca vážia aj naše pravoslávie." Poľštinu uvádza Hollý síce za ruštinou, ale k obom jazykom mal rovnako blízky vzťah a o obe kultúry rovnaký záujem, ako to vidieť z jeho až nedočkavej túžby, vyjavenej v liste M. Hamuljakovi (14. 5. 1830)[11]: "Kebich len Rossiadu mohel prečítať! Asnad už aj Lechiada višla?" A skoro doslova opakuje túto nedočkavú túžbu aj v liste zo 14. 8. 1830[12]: "Kebich

8) Tamže, 58.

9) Mária Vyvíjalová, ***Mladý Ján Hollý***. Bratislava 1975, 75n.

10) Jozef Ambruš, ***Ján Hollý očami svojich súčasníkov***, 181-182.

11) J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 66.

12) Tamže, 72.

len tu Rossiadu ráz prečítať mohel! Nebude-ľi už i Lechiada Woroniczova vidana?" A do tretice v liste z 6. V. 1831[13]: "Bude-ľi jaká nádej k obdržaňú Rossiadi? Je-ľi už Lechiada vitlačena?" Podľa oznámenia M. Hamuljaka[14] v Pešti bol jedinký exemplár Cheraskovej Rossiady. J. Kollár a Hamuljak ho chceli odkúpiť a požičať Hollému. Či tak urobili, nevedno. Poľský básnik Ján Pawel Woronicz (1757-1829) sa chystal zložiť epos o bájnom praotcovi Poliakov *Lechovi*. No nedokončil ho, zachovali sa z neho len zlomky. O existencii Woroniczowej Lechiady sa Hollý dozvedel z Kollárových Rozpráv o jménách, počátkách i staro-žitnostech národu slavského a jeho kmenů (Budín 1830), ktoré kolportoval na svojom okolí.

Hoci Hollý pravdepodobne nedostal a nečítal Cheraskovu Rossiadu ani zlomky Woroniczowej Lechiady, predsa sa zdá, že podľa ich titulu mienil nazvať svoj epos o Svätoplukovi. R. 1828, keď dokončil jeho 5. spev, v liste Jurajovi Palkovičovi ho označil proste[15] "Svatopluk". Ale r. 1830, keď sa domáhal Rossiady a Lechiady, volá ho už "Svatoplukiada"[16] R. 1831 (6.5) písal M. Hamuljakovi[17]: "Svatoplukiadu pri konci loňejšého roku sem dokonal, včil ju začínám popravovat." Nakoniec predsa zostal pri prvom variante "Svatopluk".[18] Začatý epos o apoštoloch Slovanov r. 1834 nazýva najprv[19] "báseň víťazská Konštantín a Metód". Ale nie si je istý, či je to najsúcejší titul a pripája viaceré návrhy[20]: "Konštantín a Metód, Slovákov apoštoli", "Konštantín a Metód, kresťanstva u Slovákov učiteľi", "Kresťanstvo Slovákov" alebo azda aj "Kristiada Slovákov". M. Hamuljaka prosí,[21]

13) Tamže, 75.

14) Tamže, 58.

15) Tamže, 54.

16) Tamže, 68.

17) Tamže, 75.

18) Na Hollého zámer nazvať epos o Svätoplukovi "Svatoplukiádou" okrem názvu Rossiáda a Lechiáda mohol vplývať aj názov jeho prekladu Vergíliovej "Eneidy" a Homérovej "Iliady".

19) J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 89.

20) Tamže, 90.

aby sa vo veci názvu poradil s Kollárom, "najvatším československým básnikem". V Hollého asociáciách sa vynoril názov s príponou -iada: "Kristiada". Možno táto propozícia s príponou -iada rozhodla najprv o názve "Konštantino-Metodiada", hoci sa predtým Hollému zdal byť "potvorným", ale po Kollárovej mienke prijateľným,[22] nakoniec – azda pod vplyvom spisu J. Dobrovského o Cyrilovi a Metodovi – "Cirillo-Metodiada".[23] Okrem názvov "Svatoplukiada" a "Cirillo-Metodiada" epos J. P. Woronicza o bájnom praotcovi Poliakov Lechovi mohol inšpirovať Hollého k eposu o bájnom praotcovi všetkých Slovanov Slávovi.

Kde, kedy a ako sa mohol v Hollom prebudiť záujem o slovanské reči, špeciálne o poľštinu?

Po vychodení dedinskej školy v Boroch (Búroch), kde ho učil rechtor Juro Černý,[24] Hollý odišiel na ďalšie učenie do Skalice. Tu pod vedením učiteľa Jánošiho dokonal druhú a tretiu normálku, potom druhú a tretiu latinskú gramatickú triedu. V Skalici r. 1794 znova otvorili nižšie gymnázium. Od pavlínov prešlo do rúk františkánov.[25] Františkáni v Skalici mali od 17. stor. čulé styky s Poľskom. Odrazili sa aj vo veľkom počte poľských kníh v ich knižnici.[26] U františkánov v Skalici pobúdal aj poľský humanista Lukáš Luboriecki.[27] Tieto staré kontakty františkánov s poľskou kultúrou boli živé a produktívne aj v čase Hollého učenia v Skalici (1796-1800) a mohli u neho prebudiť záujem o poľštinu.

---

21) Tamže.

22) Tamže, 96.

23) Už po vyjdení "Cirillo-Metodiady" Hollý ju v liste M. Hamuljakovi 25. 9. 1835 (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 103) nazýva "Crho-Strachotiadou."

24) Jozef Petrovič, *Životopis Jána Hollého*. In: *J. Hollý očami svojich súčasníkov*, 45.

25) J. Buchta – J. Šátek, *Mestské školstvo v minulosti*. In: *Skalica v minulosti a dnes*, Bratislava 1968, 206.

26) V. J. Gajdoš, *Z dejín františkánskej knižnice*. In: *Skalica v minulosti a dnes*, 229.

27) Cyklostilovaná automonografia *Vševlad Jozef Gajdoš sedemdesiatročný 1907-1977*, 22.

Po absolvovaní nižšieho gymnázia v Skalici Hollý prešiel na vyššie gymnázium do Bratislavy. Tu dokonal štvrtú triedu pod profesorom Gúborom, piatu pod Pollingerom a šiestu pod Bučánskym, znamenitým latinským básnikom. Riaditeľom arcibiskupského gymnázia bol predtým historik Juraj Sklenár (1745-1791), uvedomený Slovák a Slovan. Pamiatka na riaditeľa J. Sklenára sa v gymnáziu zachovala aj po jeho smrti. Nositeľom Sklenárovej tradície bol profesor Juraj Bučánsky, ktorý na svojho riaditeľa zložil oslavnú báseň. Práve prof. J. Bučánsky mohol vzbudiť u Hollého záujem o Sklenárovu prácu "Vetustissimus Magnae Moravie situs" (1784), a tým aj záujem o dejiny Veľkej Moravy. V prostredí, v ktorom sa v značnej miere uplatňoval slovenský a slovanský živel,[28] mohol sa u Hollého upevniť a rozšíriť aj záujem o slovanské reči.

Napokon Hollý študoval filozofiu a teológiu v Trnave (1802-1808). Tu bol jeho profesorom Juraj Palkovič, neskôr kanonik v Ostrihome, jeho protektor a mecén. J. Palkovič za univerzitných štúdií veľmi svedomite študoval nielen orientálne (biblické) jazyky, ale zaujímal sa aj o slaviansku filológiu.[29] Reformy Jozefa II. u seminaristov prebudili interes o živé národné jazyky. Ako nekompromisný zástanca bernolákovského spisovného jazyka u svojich poslucháčov pestoval nielen lásku k nemu, ale aj jeho znalosť. Veď pre nich prekladal do bernolákovčiny aj biblické hry. Z faktu, že neskôr pri prekladaní Sv. písma mal poruke dva poľské preklady[30] a veľký Lindeho slovník,[31] možno bezpečne

---

27a) J. Ambruš, ***Ján Hollý očami svojich súčasníkov***, 315.

28) Ján Hučko, ***Bratislava ako stredisko kultúrneho života a slovenské národné obrodenie***. In: ***Dejiny Bratislavy***. Archív hlavného mesta SSR Bratislavy. Bratislava 1978, 137.

29) Štefan Zlatoš, ***Písmo sväté u Bernolákovcov***. (Juraj Palkovič a jeho preklad biblie.) Trnava 1939, 110.

30) Bol to preklad Jána z Lwowa (Joannis Leopolitae), vyd. r. 1560 a venovaný kráľovi Žigmundovi Augustovi, a preklad jezuitu Jakuba Wujka, vyd. r. 1599, r. 1821 pretlačený znova vo Varšave v 3. zväzkoch. (Št. Zlatoš, ***Písmo sv. u Bernolákovcov***, 149-150.

31) J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 22, 238. Samuel Bogumil Linde (1771-1847) v r. 1807-1814 vydal vo Varšave veľký šesťzväzkový Slownik jezyka polskiego.

usudzovať, že už ako profesor v Trnave sa zaoberal poľštinou a že azda jej štúdium odporúčal aj poslucháčom.

V každom prípade živý záujem o slovanské jazyky a o poľštinu Hollý získal už v čase štúdií. Neskôr v pastorácii, ako kaplán v Pobedime a Hlohovci (1808-1814), ale najmä ako farár v Maduniciach ho rozširoval a prehlboval. Bol v tom vytrvanlivý a húževnatý. Zachytil sa každej vhodnej príležitosti, ktorá sa mu ponúkla, aby získal poľské knihy nielen od J. Palkoviča, ale aj od baróna Alojza Mednyanského,[32] Martina Hamuljaka[33] a iných. Jeho osobné styky s Poliakmi boli nepatrné a číro náhodné, ale hlboko zažité a vryté do jeho pamäti.

Prvá návšteva Poliaka u Hollého v Maduniciach, o ktorej vieme, bola v októbri r. 1827. Vtedy ho navštívil Andrzej Kucharski (1795-1862), profesor na varšavskom gymnáziu. Okrem zápiskov z ciest vydal r. 1838 dielo o najstarších pamiatkach slovanského zákonodarstva. O jeho návšteve písal Hollý J. Palkovičovi 24. 10. 1827[34]: "Bol tu u mňa pred ňekterím dňem Ondrej Kucharský, polskí mudrc na visokích školách varšavskích, od Polákov poslaní, abi slovenské reči spitoval (t.j. skúmal); útrati na to mu platí ministerium ročite 1500 zlatích na stríbre. Lužice a Čechi už všecki za dva roki preputoval; včil chodí po Slovákoch a jejích reč skúmá a s polščinú zrovnává. Na mnohé sa o tej dotazoval a pobadával, že z polskú veľmi sa zrovnává. Žádal téš, abich mu ňekteré veci napísal, a poňeváč sa to pre krátkosť času tenkrát stať nemohlo, tak abich mu to k pánu velkomožnému odeslal, že tam téš pri konci tehoto mesáca príjďe. Včil išel do Ščávňice k superintentovi Lovichovi, potom do Moravec k Tablicovi a odtáď do Ostrihoma. Ja sem mu napred povedal, že od tích veľkéj pravdi o našej slovenčiňe jakožto od apoštolov češtini sa ňezví. Bol aj u baróna Medňanského ve Veselú a tam tri listi od Súňoga jeho predkom písané, ňe tak velmi staré, si prepísal; ale v ňích ľen luteránská slovenčina na češčinu zarážajíca je. Mezi iním domáhal sa téš na tú preloženú Virgiliovu Eneidu. (U Jozefa Jungmanna stojí v Historii literaturi

32) Tamže, 82.

33) Tamže, 59.

34) Tamže, 45-46.

českéj v oddel. VII. pod počtem 476 seu pag. 551 J.H – a) Rozličné básňe etc. b) Téhož Eneide Vergiliova v slovenském nárečí tiskne se v Trnave. Ale v Trnave daľeko ináč počul.) Pital sa, je-li hotova? Je. A prečo sa ňetlačí? Preto, keď ňeni, jako; a až pán veľkomožní sa nad ňú ňezmilujú, že zostaňe tak. – Krútil hlavú a doložil, že bi on sám 100 exemplárov s ňéj potom vzal, keď do Trnavi pre slovenské kňihi pošle... I o tíchto (t.j. Rozličných básňach) povedal, že jich professor Köppen na visokích školách petrsburskích do učeních petrsburskích novín položil.[35] A že Poláci záviďá naším Slovákom, že první verše podla metrickéj prozodie písať začali, ale že aj oňi jich nasľedovať budú a že tí metra robá v slovenskéj literature epochu... Na ostatek aľe pokorňe prosím, abi tito pesňički a správu o Belohorcoch temu p. Kucharskému dať ráčili."[36]

O návšteve u J. Hollého písal aj Andrzej Kucharski[37]: "Z Trnavy som sa vybral do dediny Madunice a tu som navštívil vzácneho slovenského básnika kňaza Hollého. Nesmierne som sa zaradoval, keď som zazrel v jeho rukách preklad celej Vergiliovej Eneidy, ba čo viac, prvých šesť spevov pôvodnej epopeje s názvom Svätopluk.[38] Tu som našiel najlepšiu príležitosť hovoriť

---

35) Piotr Ivanovič Koeppen (1793-1864) cestoval v r. 1821-1825 po slovanských krajinách. V časopise ***Materiály dla istorii prosveščenija v Rossii*** – Bibliografičeskije listy č. 18 z 29. júna 1825 uverejnil bez mena správu o Hollého zbierke ***Rozličné básňe***. Jej slovenský preklad je v knihe J. Ambruša, ***Ján Hollý očami svojich súčasníkov***, 66.

36) Hollým poslané "pesničky" sú neznáme, ale správa o belohorských Slovákoch a o ich podnárečí sa zachovala v odpise J. Palkoviča (J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 260-263).

37) Zo slovanského Uhorska: J. Ambruš, ***J. Hollý očami svojich súčasníkov***, 166.

38) A. Kucharski sa dopustil indiskrécie, keď túto informáciu listovne oznámil Hankovi do Prahy, ktorý ju zverejnil. Hollý na túto indiskréciu reagoval dosť podráždene v liste J. Palkovičovi (20. 4. 1829): "Nerád sem tomu, že v teho tak nazvaného časopisu muzeumského 2-hom ročném behu, 2-em zvazku na konci z listu p. pr. Kucharského stojí, že videl u mňa 6 spevov epickej básňe Svatopluk. Já sem to iním nevíjevil, v tajnosti sem to držal, zakád nebude všecko hotové." J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 60).

po slovensky[39] a o slovenských veciach. Zabaviac sa u neho niekoľko dní a navštíviac baróna Mednyánskeho vo Veselom, od ktorého som dostal mnoho slovenských zhudobnených piesní, odobral som sa do Nitry."

Hollý aj po rokoch rád spomínal na niekoľkodňovú návštevu A. Kucharského i na jeho pobyt v háji Mlieč;[40] azda i preto, že mu lichotila jeho mienka o časomernom preklade Eneidy, ktorý môžu Slovákom závidieť iné slovanské národy.[41] Po potlačení novembrového povstania v Poľsku písal v liste zo 6. 5. 1831 M. Hamuljakovi[42]: "Ubohí Poláci! Ubohí p. Kucharski, až je už doma!"[43] Tento bezmocný súcit Hollého je dôkazom jeho ľudskej dojímavej vernosti. No vzťah Hollého ku A. Kucharskému sa neupevnil nejako trvácnejšie[44] a literárne i kultúrne zostal bez zvláštneho produktívneho ohlasu, ibaže Hollého utužil v jeho presvedčení o prednosti časomernej prozódie v slovenskom básnictve pred prízvučnou.

---

39) A. Kucharski napísal z Pešti (16. 2. 1828) Hollému list; jeho rečová osnova je v základe slovenská, ale prestýkaná bohemizmami a polonizmami. V ňom jednak už neguje, aby sa Jelínek v Trnave podobral na vyd. Hollého prekladu Eneidy cestou prenumerácie, jednak sumarizuje svoju cestu po Slovensku (J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 47): "Ja som obšel cele už Uhry pólnocne, kde ľen byvaju Slované i sebral som dosťi spívanek. Bol som v Nitre, Šťávnici i Bystrici, v stolici Liptovskej, Oravskej i Spiskej, v Levoči, Košiciach i Prešove, v Ungvare i Munkači, i na Potok i Jáger, prišiel som do Pešti i Budína. Tu nakupil som knih sloveňskich i jedu zajtra do Vídňa."

40) 27. júla r. 1839 hovoril o tom inému Poliakovi Apolinariuszovi Tomkoviczovi. (J. Ambruš, ***J. Hollý očami svojich súčasníkov***, 169.)

41) J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 56.

42) Tamže, 75.

43) Tamže, 267: A. Kucharski koncom škol. r. 1830 bol už znova vo Varšave.

44) Je možné, že A. Kucharski ešte niekedy v marci 1828 napísal Hollému z Drážďan o blízkosti slovanských rečí, najmä poľštiny a slovenčiny, k sanskrtu a upozornil ho na spis Walentyho Skorochóda Majenského (1784-1835) ***O Slowianach i ich pobratymcoch*** (Varšava 1816), do ktorého zahrnul aj rozpravu o posvätnom jazyku starej Indie (J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 53, 267).

V spomienkach J. Hollého sa živo zafixovali vojnové udalosti z r. 1809, keď Rakúsko po bitke pri Wagrame stratilo časť poľského územia v prospech tzv. Varšavského kniežatstva. Tieto vojnové udalosti z r. 1809 neboli v príčinnom ale len v časovom súvise s Hollého životnými údelmi. Ešte r. 1834 (10. 12) píše o nich M. Hamuljakovi[45]: "Mal sem v koleňe suché lúpáňí za celé štiri tídňe, je to za bolest, a do včilka nemóžem klačať. S toho tuším bude tá pánská podagra.[46] Všecko človekovi na starost pricházda. Tú zimu, pred kterou vojsko naše s Polšča tadeto prešlo, mosel sem velmi často k ňemocním chodit pres velké vodi na koňi, nebo ináč nebola možná vec preist (t.j. z Pobedima, kde kaplánoval) do (filie) Stredi, a to na takém koňi, kterí, kde bola najhlbšá voda, tam sa zvalil; bil sem ho dost, hore držal, ništ nebolo naplat, len sem mosel po voďe po pás, a to zimného času, íť a za sebu ho tahnut na velkí kus a teprv sem na neho visadel a takí mokrí aľe tri štvrte hodini na nem sedet, potom kázen, omšu odbavit. Od toho to včil prišlo." A tak do rámca dejín rozdeleného Poľska časovo zapadlo aj dlhodobé naštrbenie Hollého sedliackeho zdravia. Táto asociácia sa mu natrvalo vryla do pamäti.

Hollý sa živo zaujímal o súčasné osudy Poľska. Osobne sa ho dotkol nezdar novembrového povstania r. 1830/31, ako by išlo o jeho vlastný národ a on, v podstate nepolitický, vyzvedal sa M. Hamuljaka[47] o reakcii maďarských kruhov na potlačené poľské povstanie: "Čo, a jako zmišlaju včil tam Uhri u Ňich?" Vtedy mnoho Poliakov muselo opustiť svoju vlasť a odísť do emigrácie. Nejeden z nich sa skrýval aj na Slovensku. Hollý sa tiež stretol s takým poľským povstaleckým vyhnancom a vyzvedal sa od neho o priebehu povstania, ako vidieť z poznámky v liste J. Palkovičovi (3. 4. 1833)[48]: "Naše pulki, povedal tu ňedávno jeden z rozprchnutích Polákov." Rozprávanie poľského povstalca sa muselo

---

45) J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 99.

46) U Hollého je to prejav sedliackej irónie. Táto choroba trápila Hollého až do konca jeho života a v matrike zomrelých na Dobrej Vode 14. 4. 1849 je uvedená ako príčina smrti J. Hollého (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 296).

47) J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 75).

48) Tamže, 85.

vryť do pamäti Hollého, že si presne zapamätal jeho výraz "naše pulki". Na tento výraz sa – okrem neho – odvolával pri odôvodňovaní slovenského znenia mena Svätopluk.

R. 1827 Ján Hollý upravil A. Kucharského, ktorý u nebo pobudol niekoľko dní, k barónovi Alojzovi Mednyánskemu do Veselého pri Piešťanoch. R. 1839 zasa barón A. Mednyánsky poslal k Hollému do Maduníc iného Poliaka Apolinariusza Tomkowicza.[49] Bol to poľský cestovateľ, o ktorom sa nateraz nepodarilo zistiť nič bližšie. O svojej ceste po Slovensku písal Stanislawowi Jaszowskému (1803-1842), spisovateľovi v Ľvove. Úryvky z jeho listu vyšli v pražskom časopise Květy VI., č. 43 (24. 10. 1839). To značí, že alebo A. Tomkowicz alebo St. Jaszowski mali styky s pražskými literárnymi kruhmi. Slovenský preklad listu uverejnil J. Ambruš v knihe Ján Hollý očami svojich súčasníkov.[50]

A. Tomkowicz pobudol u Hollého (27. 7. 1839) skoro dve hodiny a mal s ním veľmi produktívny rozhovor. O svojej krátkej návšteve referuje takto: "No aby som však raz už odišiel od zmyslových vecí (t. j. od opisu návštev v Leopoldove, Fraštáku a Trnave), pristupujem k predmetu, pre Vás iste zaujímavému, duchovnému – k môjmu pobytu v Maduniciach. Táto dedinka na pol druha míle od Piešťan, na pol míle od Fraštáku a na dve míle od Trnavy je sídlom kňaza Jána Hollého, tamojšieho katolíckeho farára. Slovanskému učenému svetu je známy z mnohých prekladov klasikov a z pôvodných básní v moravsko-slovenskom nárečí,[51] ktoré obyvatelia tamojšieho kraja používajú ako materinský jazyk. Keď som sa o ňom dozvedel od baróna Mednyánskeho, majiteľa hradu Beckova, zaumienil som si, že sa s ním spoznám a prejavím tomuto vynikajúcemu mužovi svoju úctu. Dňa 27. júla (1839) som teda išiel ta v spoločnosti jedného z jeho

49) Poliaci píšu jeho meno Tomkiewicz, ale v doteraz známych slovenských materiáloch prichádza v podobe Tomkowicz (*Vzťahy slovenskej a poľskej literatúry*. Vyd. Slov. akad. vied v Bratislave; Diskusia, Jozef Ambruš, 269).

50) Zo Slovenska, 167-169.

51) Takúto kvalifikáciu bernolákovčiny, spisovnej reči Slovákov, degradujúcu ju len na nárečie, A. Tomkowicz mohol mať od pražských vzdelancov.

známych a keďže o tom bol už upovedomený, zastihol som ho doma, lebo ináč literárne pracúva po celé dni v takzvanom lesíku Mlieč, vzdialenom na pol míle. Má okolo päťdesiat rokov,[52] je silnej telesnej postavy, vysokého vzrastu a sviežeho zdravia, čo nám vcelku dáva nádej, že sa svojej otčine môže zavďačiť ešte nejedným dielom. Plná a veľmi rumená tvár, strieborné vlasy a nezvyčajným ohňom sa jagajúce oči charakterizujú vonkajšok básnika a dodávajú mu podobu vždy nadšeného. Inak je najprirodzenejším, najskromnejším človekom, bez akejkoľvek strojenosti v správaní, akého ťažko nájsť s takým vysokým vzdelaním rozumu a citu.[53] Ani svoje práce mi nechcel ukázať a horko-ťažko tak urobil po dlhom naliehaní. Ale na čítanie niektorých drobných básní a úryvkov bol už trocha ochotnejší, ba pri mojom odchode mi venoval svoje štyri diela, a to pôvodného *Svätopluka* a *Cyrillo-Metodiadu* a preklad *Eneidy* a výber z rozličných klasikov. Sú to pre mňa vzácne pamiatky od takého znamenitého veštca. Počas nášho skoro dvojhodinového rozhovoru som pozoroval, že je dôkladným a zbehlým historikom svojho národa i zbratanýchnárodov a z našich dejín mi pripomínal najpodrobnejšie veci. Pritom znamenite hovorí po latinsky. Dôkazom šľachetnosti jeho srdca je, že čo má, rozdáva svojim farníkom a o nijaké hodnosti nestojí; natoľko, že nielen kanonikom nechcel byť,[54] ale ani ponúkaný titul čestného člena slovenskej spoločnosti neprijal,[55] pretože nad všetky hodnosti a zisky mu je drahšia nezávislosť. Na svoje počudovanie i radosť našiel som u neho Bobrowiczovo vydanie našich poľských klasikov, ktoré mu požičal ktosi z uhorských milovníkov našej literatúry. Ináč v jeho domácnosti vládne najväčšia skromnosť, ba až chudoba; ani

52) Hollý mal vtedy päťdesiatštyri rokov.

53) Je to veľmi výstižný a psychologicky prenikavý literárny portrét Hollého v jeho plných mužných rokoch.

54) Kňazi sa *per vota* (hlasovaním) dohodli r. 1835, že po smrti starého dekana novým má byť Hollý, ale ten to kategoricky odmietol ("nech mňa bar obesá"). J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 103, 105, 301, 303. Šlo teda o funkciu vicearchidiakona, ktorá by bola Hollého zaťažovala, a nie o kanonikát, ktorý by ho bol zabezpečil.

55) Podľa dohadu J. Ambruša (***J. Hollý očami svojich súčasníkov***, 364) išlo možno o ponuku čestného členstva v spolku štúrovcov.

vlastných kníh nemá mnoho, hádam okolo štyridsať, a z toho značná časť je teologického obsahu. Tento človek, taký povznesený nad obvyklé predsudky a kochajúci sa iba v náukách, je predsa v istom ohľade – na poľutovanie, pretože jeho hlas zostáva hlasom volajúceho na púšti. Pospolitý ľud, v ktorého nárečí spieva, nerozumie jeho spevu nadchnutému vyššími vidinami, a osvietenejšie triedy za terajšieho vášnivého zhonu o pomaďarčenie celého Uhorska pokladajú jeho zvuky pod svoju dôstojnosť, za nehodné svojho ucha, ba aj škodlivé národnej láske! Tak teda iba niekoľko zahraničných učencov vie si ceniť jeho práce, lebo šľachta na okolí nielenže nevyznamenáva, ale zväčša ani nepozná tohoto vlasteneckého veštca!"

Negatívny úsudok A. Tomkowicza o sociálnom zápolí a dosahu Hollého básnického diela sa zakladal pravdepodobne na jeho poľských skúsenostiach. Poliaci mali národne uvedomených magnátov, šľachticov a zemanov. Tí Slovákom chýbali. No hlas Hollého nebol vonkoncom hlasom volajúceho na púšti. Už za jeho života mala jeho tvorba ohlas nielen u bernolákovcov, ale aj u štúrovcov. A po jeho smrti sa ukázalo, že dielo Hollého malo silu zjednotiť katolíkov aj evanjelikov vo veci slovenskej kultúry a literatúry. Do mĺkvoty po meruôsmych rokoch zaznela výzva J. Ščasného Prevolanie k národu slovenskému, uverejnená v Slovenských novinách č. 44 zo 16. apríla 1850, o postavenie pomníka J. Hollému. Bola to vlastne prvá celonárodná akcia s veľkým ohlasom a národnozjednocujúcim významom.[56]

V otázke poetickej ustrojenosti Hollého diela A. Tomkovicz mal napodiv kriticky jasné a predvídavé stanovisko. V Hollého tvorbe rozlišoval preklady a pôvodné eposy. Preklady hodnotil kladne ako vzorné. Dve pôvodné epopeje, ktoré dostal od autora, Svätopluk a Cyrillo-Metodiáda, mali podľa jeho mienky menšiu hodnotu, lebo sa v nich otrocky pridŕžal starých klasikov a terajší duch sa všade zasadzuje o národné samostatné básnictvo. Bolo to teda odsúdenie Hollého klasicizmu v mene nastupujúceho romantizmu, ktorý sa v Poľsku ujal všeobecne po vyjdení (r. 1820) Balád a romancí Adama Mickiewicza. Pravdaže, A. Tomkowicz

56) Materiál o tejto akcii, z ktorej vidieť jej rozsah a dosah, zozbieral J. Ambruš v knihe ***Ján Hollý očami svojich súčasníkov, II. Básnikov pomník***, 234-292; 381-392.

neprihliadal na vývinové osobitnosti slovenskej literatúry, ktoré jednoducho nepoznal.

A. Tomkowicz, ako skúsený cestovateľ, za necelé dve hodiny stretnutia s Hollým, získal o ňom skutočne veľa informácií. Do epistolárnej druhovej formy zasadil jeho ľudský a básnický medailónik, pričom jeho osobnosť kládol nad jeho dielo. Na Hollého, zdá sa, Tomkowiczova návšteva nezaúčinkovala tak silne ako Kucharského návšteva, lebo v jeho doteraz známej korešpondencii nenájsť o nej vôbec zmienky.

Nakoľko možno usudzovať z doterajších prameňov, Hollý nemal priamy osobný alebo písomný styk s Poliakmi. K poľským knihám prichádzal prostredníctvom svojich priaznivcov. Prvý taký prípad je v korešpondencii s Jurajom Palkovičom. 12. 7. 1823 mu písal[57]: "Jednu ešče žádost a velmi poňíženú prosbu k Jejich Velkomožnosti bich mal; než to žádost velká! – Ale poneváč presvedčení sem, že Jejich Velkomožnost velmi ráda iním v jejích usilováňách napomocná bívá, toto mňa osmeluje, abich ju pokorňe a vrúcňe predložil: Kebi mi ráčili (bude-li len možná vec) toho polského slovára od Lindi vidaného na nekterí čas požičat a po tejto žeňe (t.j. po Eve z Pobedima, ktorá mala syna v Ostrihome a často chodila k nemu) odeslat. Ona bi mi ho bezpečňe a spravedlive odevzdala. Čo kebi sa stalo, tak bich bol rád, že bich asnad s kože viskočil." A to sa aj stalo: J. Palkovič požičal Hollému Lindeho slovár, hoci nevedno kedy. Samuel Bogumil Linde (1771-1847), organizátor poľských kultúrnych inštitúcií, vydal vo Varšave v r. 1807-1814 veľký šesťzväzkový Slownik jezyka polskiego. Nevedno, kedy a ako sa Hollý dozvedel o tomto slovníku, ani to, kedy a ako sa dozvedel, že ho vlastní kanonik J. Palkovič. Palkovič si ho azda obstaral ako pomôcku k prekladu Písma svätého. Vidieť, že pri prekladaní prihliadal aj na poľské preklady Jána z Lwowa a Jakuba Wujka.

Keďže sa J. Hollý u Palkoviča tak pokorne a tak dobiedzavo domáhal požičania Lindeho slovníka, musel mať na to vážne dôvody. Nateraz sa myslí, že práve z Lindeho slovníka prevzal termín selanka na označenie pastierskej idyly.[58] V zbierke pre-

---

57) J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 22/23.

58) Mária Vyvíjalová, ***Mladý Ján Hollý***, Bratislava 1975, 93/94.

kladov Rozličné básne hrdinské použil pre Vergíliovu "eklogu" ešte slovenské pomenovanie "pastírka". Pomenovanie "selanka" Hollý použil prvý raz v liste M. Hamuljakovi 15. 8. 1834.[58a] To, pravda, ešte neznamená, že by ho aj skôr nebol poznal. Lindeho slovník v 5. zv. na str. 234 k heslu "sielanka" pridáva synonymá "pasterka, pastuszka, skotopaska ekloga, wiersz pasterski".

Ale J. Hollý poznal aj iný poľský slovník. Odvolával sa naň r. 1833 v prípisku listu J. Palkovičovi: "Jako sa má písať: Svatopluk či Svatoplug?"[58b] "Knapski píše polkovňík." Podľa zistenia J. Ambruša [59] ide o Gregora Knapského-Cnapiusa (1564-1638), poľského jezuitu, ktorý r. 1621 vydal "Thesawrus Polono-Latinus-Graecus seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae in tres tomos divisum". Tento slovník vychádzal veľmi často v obnovených vydaniach. Do r. 1793 vyšlo tridsaťpäť vydaní. Je možné, že ho Hollý upotreboval pri prekladoch latinských a gréckych klasikov. Tento dohad, sám osebe možný, žiada však potvrdenie na konkrétnom materiáli. Keby sa dokázal pravdivým, potom by z toho vychádzalo, že Hollý si Knapského trojzväzkový slovník musel obstarať alebo získať darom ešte za kaplánovania v Pobedime alebo v Hlohovci.

Martin Hamuljak r. 1828 "kedysi pred Michalom", teda v jeseni, idúcky z Budína do rodnej Oravy (pochádzal z Jasenice pri Námestove) sa cestou zastavil u Hollého v Maduniciach. Vtedy mu priniesol "knihi polske". Nevedno, ktoré. Hollý mu za ne ďakoval 25. 10. 1828 a oznamoval[60]: "Knihi polske k prečítaňú zanechané a prví tídeň hňed ode mňa prečítané z velkú radostú, jako téš Tassa Jeruzalem (t.j. azda ruský preklad Alexeja Fjodoroviča Merzľakova (1778-1830) "Oslobodeného Jeruzalema", vyd. práve r. 1828) z najvatším poďekovaňím odesílám." Martin Hamuljak bol v neustálom kontakte s J. Kollárom, a tak z Budína a Pešti, kde bola pomerne silná kolónia Poliakov, mohol Hollého zásobovať poľskými knižnými novinkami, tým viac, že Hollý mal o ne záujem a že ich "z velkú radostú"

58a) J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 85.

58b) Tamže, 283.

59) Tamže, 89.

60) Tamže, 59.

hneď po doručení konzumoval a takmer obratom vracal, hoci si robieval potrebné výpisky.

Zložitý bol vzťah J. Hollého k barónovi Alojzovi Mednyanskému (1784-1844), pochádzajúcemu pôvodne zo slovenského rodu.[61] A. Mednyanský sa v politike usiloval utvoriť akýsi stred medzi radikálnymi liberálmi a aristokratmi "umierneného pokroku". Radikálnej opozícii bol blízky vlasteneckým, t.j. maďarským cítením, snahou o zavedenie maďarčiny ako vyučovacieho jazyka, hoci v tomto smere bol proti násiliu.[62] Preto mal určitú dôveru aj medzi slovenskou inteligenciou. Bol zberateľom slovenských ľudových piesní, povestí a zvykov.[63] Štúrovcov zaujímali najmä jeho povesti z uhorskej minulosti a na prvom zasadnutí Tatrína sa dokonca rozhodlo vydať výber z jeho francúzskych noviel a povestí "z uherskej predešlosti".[64]

R. 1810 po náhlej smrti svojej prvej manželky grófky Antónie Schwarzenbergovej z českej vetvy Bolza, s ktorou, vtedy len šestnásťročnou, sa bol r. 1805 oženil, A. Mednyanský vystúpil zo štátnych služieb a utiahol sa do svojho kaštieľa vo Veselom pri Piešťanoch, kde mu patrila polovica chotára obce aj s poddanými. Tu sa venoval racionálnemu hospodáreniu, medziiným chovu oviec. Veselé susedilo s Madunicami. Keď r. 1829 Hollý vyhorel, Mednyanský mu sám od seba venoval 25 barančiat.[65] R. 1830 sa Hollý obával, že pre veľkú suchotu nastane hlad ako r. 1817, kedy podľa rady a receptu baróna Mednyanského ľudia sa ratovali slameným chlebom.[66] Ako vidieť, Hollý pokladal A. Mednyanského za ľudomila.

Po r. 1810 A. Mednyanský pracoval vo Veselom aj literárne, zaujímal sa o ľudové piesne, povesti a zvyky. Prejavil aj záujem o

---

61) Ján Tibenský, *Alojz Mednyanský a Slovensko*. In: *A. Mednyanský, Malebná cesta dolu Váhom*. Bratislava 1962.

62) Viera Urbancová, *Počiatky slovenskej etnografie*. Bratislava 1970.

63) Daniel Rapant, *Slovenský prestolný prostopis* z r. 1842. Lipt. Sv. Mikuláš, 1943, 302-305.

64) Daniel Rapant, *Tatrín. Osudy a zápasy*. Martin 1950, 83.

65) J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 64.

66) Tamže, 72.

Kollárove Národné zpievanky, ktoré si u Hollého predplatil.[67] Hoci sa Mednyanskému ženbou s grófkou Schwarzenbergovou z českej vetvy Bolza otvorili dvere do salónov českej a moravskej aristokracie, vlastná česká kultúra a české pomery mu boli cudzie. Ale chcel ich poznať. R. 1833 sa listovne informoval u Hollého o pražských literátoch[68] pravdepodobne preto, že mienil s nimi nadviazať styk v nejakej veci. Isté je však, že mal kontakty s Poliakmi a že Hollému sprostredkoval niektoré poľské publikácie. Mal aj záujem, aby sa Hollého diela dostali do Poľska. Hollý umožnil A. Kucharskému návštevu u A. Mednyanského a Mednyanský zasa poslal z Veselého do Maduníc A. Tomkowicza k "slávnemu slovenskému básnikovi". Že si Mednyanský vážil Hollého, vidieť z jeho nezachovaného latinského listu z 12. 2. 1833, preplneného priazňou voči nemu, ktorú si ani nezaslúžil, ako mu Hollý odpovedal 22. 2. toho roku.[68a] Keď sa Mednyanský r. 1838 stal hlavným županom Nitrianskej stolice, Hollý sa rozhodol na jeho inštaláciu napísať ódu, lebo si "to on zasluhuje", ako oznamoval M. Hamuljakovi.[69] A 14. 11. 1838 posielal M. Hamuljakovi do almanachu Zory III. avizovanú ódu[70] s komitívou, v ktorej odôvodňoval potrebu jej uverejnenia[71]: "Zaslúži si to ten pán, pretože je znameňití Slovák." J. Hollý, ešte ako farár v Maduniciach, bol aj na pohrebe A. Mednyanského vo Veselom v druhej polovici júna 1844.[72]

---

67) Tamže, 288.

68) Mednyanského list sa nezachoval; zachovala sa však Hollého odpoveď, písaná po latinsky. (J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 82.) Mednyanský teda korešpondoval s Hollým po latinsky. – O pražských literátoch Hollý odpovedal, že nemá s nimi nijaké spojenie, ani v budúcnosti nebude mať s nimi nijakú výmenu.

68a) Tamže, 82.

69) Tamže, 117.

70) Peseň ke slavnému uvádzáňú najvíborňejšého a najosvíťeňejšého slobodného pána Alojzia Medňánského z Medeša pl. tit. na úrad hlavného išpána slavnéj stoľice Ňitranskéj dňa 17. žára roku 1838. ***Zora III.*** (1839), 221-224.

71) J. Ambruš, ***Korešpondencia J. Hollého***, 118.

72) Tamže, 203.

A. Mednyanský koncom februára r. 1833 poslal Hollému na prečítanie časopis Lubomirského múzea,[73] spojeného s Ossolineom, knižnicou v Ľvove, založenou r. 1817 kniežaťom Józefom Maksymilianom Ossolińskim (1748-1826), rozvíjajúcou bohaté slovanské styky. Zdá sa, že barón A. Mednyanský mal práve s týmto poľským kultúrnym centrom v Ľvove nejaké užšie spojenie. Ináč ťažko vysvetliť, prečo Apolinariusz Tomkowicz, ktorý patril do ľvovského kultúrneho okruhu, navštívil v Uhorsku práve jeho a až na jeho rekomandáciu aj J. Hollého. Hollý prečítal ročník časopisu Lubomirského múzea veľmi rýchlo. Už 3. apríla r. 1833 sa v prípisku listu J. Palkovičovi: "Jako sa má písať: Svatopluk či Svatoplug?" odvolával na Franciszka Siarczyńského (1758-1829), riaditeľa bibliotéky Ossolińskovcov v Ľvove, historika a redaktora Czasopisma naukowego ksiegozbioru Ossolińskich. Na úvodnom mieste 1. zošitu II. roč. (1829) toho časopisu bol uverejnil príspevok o histórii mesta Przemyśl, v ktorom prichodili mená Światopelk, kyjevské knieža, a Kapuciński, pulkownik kozacki. Ako vidieť, Hollý vedel aj z príležitostného čítania vyťažiť materiál a dáta, ktoré mali vzťah k jeho práci.

R. 1833 Mednyanský žiadal Hollého,[74] aby mu poslal po jednom exemplári z jeho doposiaľ vydaných básnických diel, lebo ich mienil venovať knižnici Ossolińskovcov v Ľvove. Hollý tak urobil s najväčšou ochotou, čo by bol neskôr ostatne aj sám od seba spravil. Zaslal po dvoch exemplároch Rozličných básní (1824), Vergíliovej Eneidy (1828) a Svatopluka (1833), a to úplne zdarma. Mednyanského splnomocnil, aby na jeho účet dal doniesť od tlačiara Jelínka z Trnavy toľko exemplárov, koľko by pokladal za potrebné pre knižnicu a pre poľských básnikov, pričom dokladá, že v epose Svätopluk majú istú účasť v bojoch aj Poliaci so svojím vodcom. Zdá sa, že záujem o Hollého básnické dielo prejavilo samo vedenie bibliotéky Ossolińskich, ktorej už predtým (r. 1829) poľský medik Maryan Floryan Zakrzewski (1803-1831) z Viedne odexpedoval len nedávno vydaný Hollého preklad Eneidy.[75] R. 1833 vyšiel v Rozmaitościach, prílohe

73) Czasopism naukowy ksiegozbioru publicznego imienia Ossolińskich.

74) J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 82.

Gazety Luowskej (č. 18 zo 4. 5. 1833), krátky nepodpísaný oznam (recenzia) o epose Svätopluk, peknom diele v hexametroch, v "slovenskom nárečí", ktoré kňaz Vinařický zamýšľa prepracovať do češtiny.[76] Bol to úryvok listu z Prahy. Podľa toho Česi, ale aj Slováci mali v prvej polovici 19. stor. s Ľvovom kultúrno-literárne vzťahy.

Okrem slovníkov (Lindeho a Knapského) a príležitostných historických štúdií Hollý sa zaujímal aj o poľskú poéziu. A. Tomkowicz pri svojej krátkej návšteve Hollého v Maduniciach (27. 7. 1839) "na svoje počudovanie i radosť našiel u neho Bobrowiczovo vydanie poľských klasikov".[77] Jan Nepomucen Bobrovicz (1805-1881)[78] bol hudobný skladateľ a virtuóz na gitare. Zúčastnil sa na poľskom povstaní v r. 1831. Po jeho neúspechu emigroval do Lipska. Tu za jeho redakcie lipské kníhkupectvo Breitkopf a Haerdtl vydalo štyridsať zväzkov Kieszonkowej bibliotheki klassyków polskich. Hollý mohol čítať niektorý z prvých zväzkov Bobrowiczovej Vreckovej knižnice poľských klasikov. Požičal mu ho "ktosi z uhorských milovníkov poľskej literatúry". Kto to bol, nevedno. Azda Martin Hamuljak alebo A. Mednyanský, ktorý sa mu tak odvďačil za ódu na jeho inštaláciu hlavného župana?

Napokon treba uviesť poľské motívy v pôvodnej básnickej tvorbe J. Hollého. Naposledy sa tejto témy okrajovo dotkol J. Ambruš.[79] Poľských motívov v pôvodnej Hollého tvorbe, eposoch, ódach a náboženských piesňach, je pomerne veľa a zaslúžia si pozornosť.

J. Hollý prv, ako by bol koncipoval epos o Svätoplukovi, študoval v tom čase prístupné historické pramene a ešte nedostatočnú literatúru, lebo vtedy neboli známe ani Životy Konštantína a Metoda. Dnes, po podrobných historických štúdiách, sme

---

75) Czasopism naukowy, II. (1829), zoš. 4., str. 141. – J. Ambruš, Korešpondencia J. Hollého, 281.

76) J. Ambruš, *Ján Hollý očami svojich súčasníkov*, 77; 295.

77) Tamže, 189.

78) Tamže, 364.

79) *Vzťahy slovenskej a poľskej literatúry; Diskusia*, 269-271.

lepšie informovaní o vzniku Veľkej Moravy ako ríše, ktorá sa konštituovala po r. 873, po faktickom zaujatí moravského arcibiskupstva sv. Metodom, keď "moravská ríša začala tým viac rozširovať všetky svoje územia a porážať svojich nepriateľov, a to bez úhony".[80] J. Hollý štádium Veľkej Moravy ako ríše anticipuje už k r. 870, k boju Svätopluka s Bavormi. Už vtedy predpokladá príslušnosť Visľanska a Sliezska k Veľkej Morave. Preto v 5. speve Svätopluka po sneme, vydržiavanom Slavomírom, do boja proti Bavorom privádza k Devínu zástupcov Visľanska a Sliezska[81]: "Súsední ba sa též od blúdnéj Visľi Poláci / Rozbúrá, blízkí i Sľezáci od Odre sa búrá. / S tích vichiťí sa preúdatních na tri sto Mazúrov, / Sčítami ozbrojeních a bežícú nad hlavu píkú; / S tíchto na dvesto chitré metajících bez klamu šípi; / Tím Svojskí, zmužilí kráčá v čeľe tímto Nosistrach; / Zrostem a odvážním chvaľitební srdcem obadva." Zmužilý Svojský vodca Visľanov, vzrastom a srdcom chválitebný Nosistrach, vodca Sleziakov, sú iste invenciou poétu. Sú to nehistorické osoby. Aj príslušnosť mazúrskych kmeňov k ríši Veľkej Moravy je nehistorická. Zato však prináležitosť kniežatstva Visľanov a sliezskych kmeňov k ríši Veľkej Moravy po r. 873 je historicky istá.

Ak už v epose o Svätoplukovi J. Hollý podliehal romantickým predstavám o démonických vplyvoch v dejinách, tým viac im podliehal v epose o Cyrilovi a Metodovi. Osnova tohto eposu sa v podstate zakladá na boji démonických síl proti silám evanjelia. V predstavách J. Hollého Veľká Morava bola ešte v moci zlých duchov, teda pohanská, keď do nej prišli svätí bratia Cyril a Metod. Ich úlohou bolo vytrhnúť túto ríšu z moci zlého ducha a pričleniť ju ku kráľovstvu Ježiša Krista. Inými slovami: sv. Cyril a Metod vo Veľkej Morave konali základné misionárske dielo, obracali pohanov ku kresťanstvu. V tejto svojej misionárskej činnosti vyberali sa aj k susedným slovanským kmeňom.

Sv. Bratia po príchode z Carihradu podľa Hollého Cirillo-Metodiady najprv učili zástupy ľudu na Devíne. Potom sa rozišli.

---

80) *Magnae Moravie fontes historici II. Textus biographici, liturgici.* Universitas J. E. Purkyně Brno 1967, 151.

81) Jan Hollí, *Svatopluk. Dielo Jána Hollého sväzok 3.* Na 100. výročie básnikovej smrti vydal Spolok sv. Vojtecha v Trnave roku 1950 v prichystaní PhDr. Jozefa Ambruša, v. 457-463, str. 83-84.

Konštantín si vzal cestu hore Váhom k Tatrám a Metod zasa hore Moravou.[82] Rozpätie Konštantínovej cesty vymedzuje rozpätím riek Dunaja a Prutu, pričom vo Visvetľeňí dáva o Prute tieto údaje[83]: začína sa na Tatrách, tečie cez Galíciu a Moldavu, spája sa s Čeremošom a padá do Dunaja. Idúcky na apoštolských cestách Konštantín, rozohnený pravoverným zápalom, rúca a ničí modly bôžikov. Tak[84]: "Zlú na Babích Babu skidňe Horách, na Magorce Raráška". Vo Visvetľeňí takto určuje Babie Hory a Magorku[85]: "Babé, Babie hori neb gori: v Orave." "Magorka: les, Oravu od Polska ďelící." Že Konštantín z Oravy prešiel až do Vislianska, Hollý explicite konštatuje v piesni O sv. Cirillovi a Metódovi[86]: "Odkáď (zo Slovenska) sa pozatím do Čech a Polska / Všeobecná šírí cirkev kresťanská." A v "Životopise svatích Cirilla a Metóda slovenskích blahozvestov", zaiste podľa kritického J. Dobrovského, zasa tvrdí[87]: "V Polsku slovenskí kňazi na začátku X stoľeťá vistavili kostel sv. kríža v Krakove, a usporádaľi tu službi božé ve slovenskéj (t.j. staroslovienskej) reči; aľe po celém Polsku panoval obrad laťinskí, vijmúce krajni ruské, ktoré pozatím k ňemu pripadli. V Krakove bola prvná kňih tlačárňa cirillského písma, odkáď Slováci slovensko-gréckého obradu potrebními kňihami sa zaopatrovaľi."

Slovom: Ján Hollý zastával prináležitosť dôležitých oblastí neskoršieho zjednoteného poľského štátu, Krakovska-Vislianska a Sliezska k Veľkomoravskej ríši a k veľkomoravskej cirkevnej provincii so slovienskou bohoslužobnou rečou, kým sa začiatkom 11. storočia neutvorila samostatná poľská cirkevná organizácia s metropolou v Hniezdne, forsírujúca za pomoci kráľa Boleslava Chrabrého (992-1025) latinskú liturgickú reč, odvtedy obligátnu v celom štáte, teda aj vo Visliansku a Sliezsku.

---

82) Jan Hollí, ***Cirillo-Metodiada. Dielo Jána Hollého sväzok 4.*** Spev treťí, verš 83, str. 42.

83) Tamže, 144.

84) Tamže, verš 97, str. 43.

85) Tamže, 129, 139.

86) Jan Hollí, ***Katolícki spevňík. II. Dielo Jána Hollého sväzok 10.***, 133.

87) ***Cirillo-Metodiada***, 118/119.

Úlohu Poľska v dejinách Európy Hollý chápal ako "antemurale christianitatis". Takým činom bolo i víťazstvo nad Turkami pred Viedňou r. 1683, o ktoré sa zaslúžil Ján III. Sobieski (1674-1696), ostatný hrdina kresťanstva. Tam sa zastavila expanzia Turkov, urobil sa koniec ich výbojom. Pápež Innocent XI. (1676-1689) nazval Jána Sobieskeho "obrancom viery" (defensor fidei). Na počesť Jána Sobieskeho pred Viedňou, na oslavu záchrany kresťanskej Európy pred nadvládou tureckého polmesiaca zložil Ján Hollý ódu "Na slavné víťaztvo Jana Sobieského nad Turkami pod Vídňem"[88]: V nej ho nazýva nielen poľským Lechom, obrancom kresťanov, ale v záverečnej strofe[89] aj synom Matky Slávy: "Každí srďečné ďéki ťi, víťazu, / Nosí, a každí tvé veľebí danú / Cťú méno v chráme Slávi Matki / Večňe sa nám ľigotať majícé."

No Hollý sa najviac venoval oslave svätých Poliakov. Keď sa odhliadne od sv. bratov Cyrila a Metoda, učiteľov všetkých Slovanov, od sv. Vojtecha-Adalberta, ktorého si okrem Poliakov privlastňovali ako patróna aj Uhri a neskôr Česi, aj tak ešte zostáva osem svätých Poliakov, o ktorých zložil nábožné piesne v Katolíckom spevňíku I. (metrickom) a II. (rýmovanom).[90] (O svätých Čechoch zložil sedem piesní; ak sa priráta pieseň o sv. Vojtechovi, potom osem.) Hollý bol, pravda, závislý na breviárových lekciách, z ktorých čerpal materiál k piesňam. Preto poznal len tých svätých Poliakov, ktorých kult bol vo všeobecnej Cirkvi, a nepoznal svätých a blahoslavených s kultom v lokálnej poľskej Cirkvi, ako boli napr. len v 13. stor.: bl. Vincent Kadlubek (†1223), biskup-kronikár; bl. Czeslaw (†1242), dominikán; bl. Bronislawa (†1259), norbertánka; sandomierskí dominikánski svätí mučeníci (†1260); bl. Salomea (†1268), vdova-klariska; bl. Jolanta (†1298), tak isto vdova-klariska. Ako sa v západnej Európe Írsko nazýva "ostrovom svätých", tak medzi Slovanmi, prináležajúcimi k rímskej Cirkvi, práve Poliaci vy-

---

88) *Básňe I.* 184, str. 204-7. – *Dielo Jána Hollého sväzok 8.*, 57-60.

89) Táto strofa mala byť pôvodne pod portrétom J. Hollého (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého*, 160), no nakoniec sa od toho upustilo.

90) O katolíckych spevníkoch Hollého podrobné údaje obsahuje práca J. Kútnik, *Jána Hollého Katolícki spevňík I. a II.*; rkp.

nikajú množstvom svätých obojeho pohlavia a obojeho stavu, klerikov i laikov.[91] Hoci svätosť je univerzálna, a to si Hollý uvedomoval, predsa má aj národné podmienenie. Preto sa Hollý v svojich spevníkoch usiloval nepriamo vyzdvihnúť fakt, že Slovania, hlavne Poliaci, sa na pôde Cirkvi realizovali ako rovnoprávni členovia kresťanského spoločenstva.

Hollého spevníky chronologicky obsahujú piesne o týchto svätých Poliakoch: 1. Piati bratia Poliaci-mučeníci (†1003);[92] 2. sv. Stanislav zo Štefanova, biskup-mučeník (†1079); 3. sv. Jadwiga (Hedviga), vdova-rehoľnica (†1243); 4. sv. Jacko (Hyacint), dominikán (†1257); 5. bl. Kunegunda (Kinga), panenská vdova-rehoľnica (†1292); 6. sv. Ján Kentský, kňaz (†1473); 7. sv. Kazimír, knieža-panic (†1484) a 8. sv. Stanislav Kostka, jezuitský novic-panic (†1568). V tomto poradí sa pozastavíme pri jednotlivých piesňach.

1. Prípad tzv. poľských bratov-mučeníkov zapadá do dramatických začiatkov poľského štátu. Boleslav Chrabrý (992-1025) v dohode s cisárom Otom III. (983-1002) a pápežom Silvestrom II. (999-1003) mal utvoriť veľkú slovanskú ríšu, Sclavoniu, organickú súčasť západnej christianitatis. Pôvodne jeho expanzia mala smerovať na sever, k Pomoransku, ktoré mal christianizovať sv. Vojtech a po jeho mučeníckej smrti (†997) sv. Bruno Querfurtský (†1009). Sv. Romuald (†1027) sprvu nechcel Bruna uvoľniť na túto misiu, ale na zásah pápeža a cisára napokon dal k nej svoj súhlas.

Po smrti cisára Ota III. jeho nástupca Henrich II. (1002-1024) zmenil politiku voči Boleslavovi Chrabrému. Ten sa vtedy upriamil na juhozápad: na Malopoľsko, Slovensko, Moravu, Sliezsko a Čechy. Chcel natrvalo zaujať oblasť bývalej Veľkej Moravy a zo svojho kráľovstva urobiť nástupnícky štát rozpadnutej Veľkomoravskej ríše. V tejto novej situácii misijná družina Romualdových mníchov bola bez vodcu celej akcie, Bruna Querfurtského, ktorý v Ríme vykonával kánonickú misiu a konsekráciu na misij-

---

91) Cf. ***Hagiografia polska. Slovnik bio-bibliograficzny***. Red. O. Romuald Gustav OFM. Tom I. a II. Poznań-Warszawa-Lublin.

92) Podrobne o poľských bratoch J. Kútnik, ***K otázke pôvodu rodných bratov Izáka a Matúša, umučených v Poľsku r. 1003;*** rkp.

ného biskupa. Boleslav Chrabrý pobúdal v okupovanej Prahe (1003). Benediktovi, dočasnému predstavenému erému, nedovolil ísť do Ríma. Kázal sa mu vrátiť do erému vo Veľkopoľsku, dával mu značný obnos peňazí, ale Benedikt ho odmietol prijať, lebo nechcel byť politickým exponentom kráľa.

Christianizácia vo Veľkopoľsku za Boleslava Chrabrého išla zhora a nátlakom. Mnohí prijali kresťanstvo iba naoko. Vnútri zostali ďalej pohanmi. Bolo to ešte hrubé a labilné kresťanstvo, ako ukázalo aj v prípade tzv. poľských bratov-mučeníkov, ale hlavne v pohanskej reakcii po smrti Mieška II. (1025-1034).

Boleslav Chrabrý hospodársky zabezpečoval nové cirkevné inštitúcie, arcibiskupstvo, biskupstvá, opátstva. Aj erém, v ktorom sa mali na misijnú činnosť pripravovať druhovia sv. Bruna Querfurtského: Benedikt, Ján a Barnabáš, už r. 1001 na príkaz kráľa vystavili v peknom lese pri Medzirieči obyvatelia susedných osád a po príchode prvých eremitov (1002), ktorí cestou privzali mníchov Izáka a Matúša, obyvatelia sa museli starať o ich živobytie, k ich službe museli deputovať chlapca-kuchtíka, Kristína. To všetko bolo pre nich novou hospodárskou záťažou, ktorú znášali zo strachu pred silným a tvrdým kráľom.

Neprítomnosť Boleslava Chrabrého, zaneprázdneného vojnovou výpravou v Čechách, využili dobrodruhovia na prepadnutie neohradeného a nestráženého erému, na jeho spálenie a likvidovanie bratov eremitov aj s kuchtíkom. Túžba po peniazoch bola jedným z motívov dobrodruhov, ale nebola ani jediným ani hlavným motívom, na čo možno usudzovať z kanonizačného procesu.

Biskup Unger (992-?), po Jordánovi (962-992) druhý misijný biskup vo Veľkopoľsku, sa nepodriadil arcibiskupovi Gaudenciovi-Radimovi (999-?). V zriadenej hnezdnianskej metropole zachoval si samostatné postavenie misijného poznanského biskupa. Zavraždenie piatich obyvateľov erému na území poznanského biskupstva mu prišlo vhod na jeho cirkevno-politické upevnenie. Biskup Unger hneď po vyvraždení eremitov prišiel na tvár miesta, zistil okolnosti ich smrti, mŕtvoly pochoval na čestnom mieste v kostolíku a do Ríma vyslal Barnabáša s reláciou o tragickej udalosti a s prosbou a kanonizovanie zavraždených eremitov-misionárov. Pápež Ján XVIII. (1003-1009) hneď po vypočutí Barnabášovej správy vyhlásil piatich zavraždených bra-

tov medziriečskeho erému za mučeníkov a povolil ich verejný kult. Mohlo sa tak stať len preto, že pápež a kolégium kardinálov kvalifikovali ich smrť ako smrť za vieru (odium fidei). Tým činom poznanské biskupstvo prevýšilo arcibiskupstvo v Hnezdne, lebo na miesto ostatkov jedného, síce veľmi význačného mučeníka, sv. Vojtecha, malo ostatky až piatich mučeníkov. Nositeľmi ich kultu sa stali benediktíni, medziiným aj na Slovensku (v Spišskej Kapitule). O kulte tzv. piatich poľských bratov v Uhorsku, v benediktínskom prostredí, a v ostatných kolegiátnych kapitulách, sú dôkazy (omšové a breviárové texty) z 12. storočia.[93]

Sv. Bruno Querfurtský[94] v životopise piatich bratov zaviedol poradie, ktoré sa zachovávalo aj v uhorských liturgických textoch[95]: Benedikt, kňaz pôvodom z Beneventa, Ján, mních rodom z Benátok, obaja Vlasi z rehoľnej rodiny sv. Romualda; Izák a Matúš, Slovania, rodní bratia (mali aj dve sestry mníšky); s najväčšou pravdepodobnosťou patrili k benediktínom-eremitom so slovienskou bohoslužobnou rečou cyrilo-metodskej provenie ncie a pochádzali z východného Slovenska, zo Spiša alebo Šariša; a osamotený Kristín, laik-kuchtík, z okolia veľkopoľského Medziriečia. Naproti tomu Ján Hollý, nevedno z akého prameňa, svoju pieseň o poľských mučeníkoch nadpisuje[96]: "O sv. Vítovi, Jánovi, Maťejovi, Benedikovi, Izákovi a Kristínovi, bratroch Polákoch a mučedelňíkoch." Na čelo kladie Víta, o ktorom Bruno Querfurtský nevie nič; Benedikt je u neho až na štvrtom mieste; rozbíja vlaskú a slovanskú dvojicu; z Matúša robí Mateja a stavia ho pred Izáka; Kristína v 1. slohe volá Krišpínom. Všetkých šiestich pokladá za Poliakov, hoci v skutočnosti boli štyria v Poľsku len umučení, a teda podľa tejto najpríznačnejšej

93) D. Polycarpus Radó OSB, *Libri manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum*. Budapest 1973, 92, 118, 285, 294, 397; 51, 186, 147, 167, 186.

94) *Vita Quinque fratrum*, ed. W. Ketrzyński, *Monumenta Poloniae historica*. VI. Warszawa 1961.

95) Cf. pozn. 93; zväčša prichodí pod súhrnným názvom "Quinque fratrum", potom pod "Benedicti cum sociis", ale aj pod "Benedicti, Isaac et Johannis."

96) *Katolícki spevňík. II.*, ed. J. Ambruš, *Diela J. Hollého* zv. 10., 223; v I. spevníku J. Hollý nemá o nich pieseň.

okolnosti mohli sa prenesene nazývať poľskými bratmi (mníchmi)-mučeníkmi.

Vlaská a slovanská dvojica eremitov, umučená začiatkom 11. stor. v Poľsku, predstavovala vtedy bežný typ eremitov spoločensky činných, zaangažovaných predovšetkým misijne, ale aj kultúrne a hospodársky. Tým sa líšili od anachorétskeho typu, spoločensky trpného, upriameného na číro osobnú a extrémnu askézu. J. Hollý v svojej piesni predstavuje poľských bratov-mučeníkov podľa schematickej predstavy anachorétov-pustovníkov: odriekajú sa každej radosti, žijú v samej prísnosti telesného zriekania a bičovania. Knieža má nad nimi ľútosť, posiela im peniaze, aby im uľahčil živobytie; ale bratia peniaze pokladajú za ťarchu a vracajú ich. Zbojníci v domnení, že si bratia ponechali peniaze, hneď sa "dovalili" k bratom a všetkých "hrozne pomordovali". Slovom, J. Hollý v piesni o poľských bratoch-mučeníkoch vychádzal z jednoduchej schematickej predstavy, a nie z konkrétnej, oveľa zložitejšej dejinnej situácie.

2. Prvým skutočne poľským svätým mučeníkom je sv. Stanislav zo Štefanova, krakovský biskup (1072-1079). Bol tragickou obeťou v konflikte s kráľom Boleslavom II. Smelým (1058-1080). Podľa zistenia novšej poľskej historiografie a hagiografie rozchádzal sa s kráľom v hodnotení vnútropolitickej situácie (nespravodlivé zákony) a zahranično-politickej orientácie; až na treťom mieste bolo kritické stanovisko biskupa k uvoľnenému osobnému životu kráľa. Pápež Ján Pavol II. pri návšteve Poľska z príležitosti 900. výročia mučeníctva biskupa sv. Stanislava nazval jeho mučeníctvo "birmovaním Poľska". Kult sv. Stanislava, biskupa-mučeníka, sa ujal na východnom Slovensku, v Spiši, Šariši a Zemplíne, hneď po jeho kanonizácii r. 1253.[97]

J. Hollý zložil o sv. Stanislavovi dve piesne. Prvá[98] obsahuje päť saphických strof; druhá[99] až desať štvorveršových sloh, zlo-

---

97) Jozef Kútnik, ***Dejiny kultu sv. Stanislava, biskupa-mučeníka, na Slovensku.*** I. a II. Rkp. – O biografických a hagiografických dátach sv. Stanislava J. Kútnik, ***Benátske vydanie životopisu sv. Stanislava, krakovského biskupa, z r. 1512.*** Rkp.

98) ***Katolícki spevňík. I.***, ed. J. Ambruš, ***Diela Jána Hollého sv. 9.***, 110.

žených z dvoch osemslabičných a dvoch sedemslabičných veršov so združenými rýmami. V obidvoch je v podstate tá istá ideová koncepcia: Konflikt kráľa s biskupom sa redukuje na číro osobný rozpor; kráľ odmieta biskupove napomenutia, nechce sa polepšiť, ba v zločinnej zátvrdlivosti vlastnoručne mečom zabije biskupa pri oltári. Druhá pieseň iba rozmnožuje motívy prvej: a) z detstva sv. Stanislava: jeho nábožnosť, askézu, veľkodušnosť k chudobným; b) z jeho kňazského života: kazateľskú a pastoračnú horlivosť v náprávaní zlých a v upevňovaní dobrých; c) z jeho biskupského života: biskupskú hodnosť prijal z prinútenia, ako biskup pestoval ešte prísnejšiu askézu, bol ešte horlivejší a bedlivejší, stal sa útočiskom chudobných a opustených. Jeho príhovor v nebi môže prosebníkom sprostredkovať vytrvalosť v konaní dobrých skutkov a v zastávaní pravdy. Je zjavné, že J. Hollý matériu k obom piesňam o sv. Stanislavovi čerpal výlučne z breviárových lekcií.

3. Meno Hedwiga je starohornonemecké. Znamená bojovníčku, zápasníčku. Jeho poľská obmena je Jadwiga (1174-1243). Bola tetou sv. Alžbety Uhorskej (1207-1231), dcéry kráľa Ondreja II. Sv. Hedviga pochádzala z Horného Bavorska. Bola dcérou grófa Bartholda Meranského. Vydali ju za sliezske knieža Henricha I. Bradatého. Preto má aj prímenie Sliezska. Manželovi porodila šestoro detí. Syn Henrich Pobožný za tatárskeho vpádu r. 1241 padol v bitke pod Leganicou. Do Sliezska povolávala viaceré rády. Založila okrem iných ženský cistercitský kláštor v Trzelnici (na sever od Vratislavi). Po smrti manžela žila v ňom. Nezložila síce rehoľné sľuby, ale nosila šedé rehoľné rúcho. Konala skutky pobožnosti z milosrdenstva. Opustila nádheru sveta a ponížene nasledovala kríž. Bola vzorom pre všetky ženské stavy: panny, manželky a vdovy. Kanonizovaná bola už r. 1267.

Ján Hollý sa v dvoch piesňach "O sv. Hedvíge vdove, vívodovéj polskéj" skoncentroval predovšetkým na jej mravné čnosti. Prvá pieseň[100] má päť saphických strof; z toho tri sa upriamujú na jej tvrdý bohabojný a ľudomilný vdovský život v kláštore. V prvej slohe, najhutnejšej a najpoetickejšej, majstrovským spôsobom

99) *Katolícki spevňík. II., Diela Jána Hollého sv. 10*, 153-155.

100) *Katolícki spevňík. I.*, 169-170.

gradácie a paradoxu priam klasicky utrvácnil jej detstvo: "Ó skvelá, Hedvígo, rodem, skveľejšá / Však ňevinnosťú, veľikú maľičká / Už chováš mírnosť a vecí ďeťinskích / Ďéťa sa chráňíš." Druhá pieseň[101] obsahuje len štyri, ale zato rozsiahle a komplikované slohy: šesť osemslabičných veršov so združenými rýmami, trojslabičná predrážka a záverečné sedemslabičné dvojveršie so združeným rýmom. Prvá sloha podáva jej panenstvo a vydaj; druhá jej sväté manželstvo; tretia jej kajúcne vdovstvo a štvrtá je prosbou o jej príhovor u Boha, "aby sme v poňíženosťi / a ve všeckéj žili čnosťi." Ako vidieť, Hollý aj v piesňach o sv. Hedvige celkom vynecháva dobový dejinný moment a sústreďuje sa len na nadčasovú a mimočasovú stránku mravných čností svätice.

4. Meno Hyacint je gréckeho pôvodu a značí jednak fialový kvet, jednak drahokam. Poľská obmena tohto mena je Jacko. Sv. Hyacint-Jacko (pred 1200-1257) pochádzal z Horného Sliezska z rodu Odroważ. Bol príbuzným bohabojného krakovského biskupa Iwa Odrowaźa (†1229), ktorý sa v Ríme osobne zoznámil so sv. Dominikom a zaslúžil sa o uvedenie jeho žobravej kazateľskej rehole do Poľska. Prvými Poliakmi, ktorí sa stali dominikánmi, boli jeho príbuzní, rodní bratia, sv. Jacko a bl. Czeslaw (†1242). Sv. Jacko, vtedy krakovský kanonik, s bratom Czeslawom putovali do Ríma. Tu ich r. 1218 prijal do rehole kazateľov jej zakladateľ sv. Dominik a r. 1219 ich vyslal ako misionárov do Ruska. Cestou založili dominikánske konventy vo Friesachu v Korutánsku, v Olomouci na Morave a r. 1222 v Krakove. V Poľsku sa nová žobravá rehoľa čoskoro rozšírila až tak, že r. 1271 vznikla jej samostatná provincia s 36 mužskými a 2 ženskými domami. Dominikáni sa zaslúžili o kanonizovanie sv. Stanislava zo Štefanova, o rozšírenie jeho kultu v Poľsku. Člen rehole kazateľov, Vincent, bol jeho prvým biografom a pôvodcom liturgických textov a hymien na sviatok sv. Stanislava. R. 1223 sv. Jacko založil dominikánsky konvent v Kyjeve, kde pobudol do r. 1227. Ale jeho rehoľní bratia zostali ďalej na Rusi a chodili po nej, ako bola dlhá a široká, ba zašli až za jej hranice na ďalší východ. Keďže často a dlho cestovali, pápež Gregor IX. (1227-

101) *Katolícki spevňík. II.*, 237-238.

1241) r. 1230 misionárom z poľskej dominikánskej rehole povolil používať prenosný oltár. R. 1227 sa sv. Jacko preniesol z Ruska do Pruska a potom na Pomorie, kde v Gdansku založil dominikánsky konvent. Sv. Jacko Odrowaź bol teda významným organizátorom misií v Rusku, na Litve, v Prusku, na Pomorí, ba aj medzi Tatármi. Kanonizovaný bol r. 1594.

J. Hollý zložil o sv. Hyacintovi-Jackovi Odrowaźovi dve piesne. V obidvoch vyzdvihuje jeho osobné čnosti hrdinského odriekania a zapierania seba. V prvej piesni[102], obsahujúcej 5 saphických strof, v štvrtej slohe len tak všeobecne načrtáva organizačnú a misijnú činnosť sv. Jacka: "Preskvelé bratom stavaňá a bozké / Chrámi podvíháš, a prehorľivími / Najpočetňejších k spaseňú privádzáš / Kázňami blížních." V druhej piesni[103] obsahujúcej takisto päť štvorveršových strof, zložených z dvoch deväťslabičných a dvoch osemslabičných veršov so združenými gramatickými rýmami, zdôrazňuje dominikánsku príslušnosť sv. Jacka a v štvrtej slohe k jeho organizačnej a misijnej činnosti pridáva aj úspechy medzi schizmatikmi: "Mnohé stavᚠbratrom kláštere / A chrámi ve všeckéj nádhere; / Mnohích hríšníkov obráťíš, / Odtrženích cirkvi vráťíš." Aj v prípade Hollého piesní o sv. Hyacintovi treba konštatovať jeho úplnú závislosť na breviárových lekciách.

5. Meno Kunegunda je starohornonemeckého pôvodu s významom: bojujúca za svoju čeľaď, za svoje príbuzenstvo. Poľský hypokoristický tvar znie Kunda, Kínga. B. Kunegunda (1224-1292) bola dcérou uhorského kráľa Belu IV. (1235-1270) a Byzantínky Teodory Laskarisovej. Okrem sv. Kunegundy mali ešte dve blahoslavené dcéry, Jolantu alebo Helenu (1235-1298) a Margitu Uhorskú (1242-1270). Pätnásťročnú Kunegundu vydali r. 1239 za Boleslava II. Stydlivého (1243-1279). Od mladi vynikala rozjímavým duchom, láskou k čistote, pôstami a skutkami milosrdenstva. Manžela získala pre panenskú čistotu. Vyznačovala sa osobitnou úctou k P. Márii. Jej spovedník, františkán Boguchwal, alebo zložil alebo upravil najstaršiu poľskú mariánsku hymnu "Bogurodzica Dziewica". Zaslúžila sa o sväto-

---

102) *Katolícki spevňík. I.*, 144.

103) *Katolícki spevňík. II.*, 204-205.

rečenie krakovského biskupa-mučeníka Stanislava zo Štefanova (r. 1253) a o rozšírenie jeho kultu nielen v Poľsku, ale aj v Uhorsku. Založila ženský františkánsky kláštor klarisiek v Starom Saczi, do ktorého vstúpila po smrti svojho manžela a v ktorom žila ako obyčajná a pokorná mníška plných trinásť rokov. Ako ochrankyňa Poľska pred Tatármi a štedrá dobrodítеľka získala si úctu širokých vrstiev Podhalia. Jej kult sa zavčasu, už zač. 14. stor., ujal aj na Spiši[104] a trvá tam dodnes. Pápež Alexander VIII. (1689-1691) r. 1690 schválil jej partikulárny kult a pápež Kliment XI. (1700-1721) ju vyhlásil za hlavnú patrónku Poľska a Litvy.

O sv. Kunegunde, panne, poľskej kráľovnej, J. Hollý zložil dve piesne. Prvá[105] má päť saphických strof; druhá[106] tak isto päť štvorveršových sloh s kombinovaným rytmickým pôdorysom: prvé dva verše desaťslabičné, tretí osemslabičný a štvrtý zasa desaťslabičný; rýmy sú združené a gramatické. Obe piesne majú tú istú ideovú koncepciu, paralelne rozvrhnutú v jednotlivých slohách: jej kráľovský pôvod, zamilovanie čností, najmä panenskej čistoty, pre ktorú získala aj manžela; jej panenské vdovstvo v kláštore klarisiek; jej zásluhy o poľské kráľovstvo (ochrana pred Tatármi, nález soľných baní v Bochni. To všetko Hollý vyjadril hodne všeobecne (2. pieseň, 3. sloha): "Než keď ho (manžela) smrť s ťebú rozlúčila, / Správu krajni vzať si ňezvoľila; / Avšak mnoho jéj dobrého / Viprosíš od Boha najviššého."

6. Sv. Ján Kentský (1390-1473) pochádzal z Kent (na západ od Krakova). R. 1413 študoval filozofiu na krakovskej univerzite, založenej r. 1364. Získal bakalaureát a doktorát slobodných umení. V r. 1421-1429 riadil kláštorskú školu kanonikov Božieho hrobu v Miechowe. Potom sa vrátil do Krakova a vyučoval na filozofickej fakulte. V r. 1432-38 bol jej dekanom. R. 1439 obdržal bakalaureát a o štyri roky doktorát teológie. Stal sa riadnym profesorom teológie na krakovskej univerzite a prelátom kantorom kolegiáty sv. Floriána. Zastával konciliárnu teóriu.

---

104) D. Polycarpus Radó OSB, c.d., 92.

105) *Katolícki spevňík. I.*, 129-130.

106) *Kat. spevník. II.*, 184-185.

Uznával totiž právomoc koncilu nad pápežom, lebo v cirk. snemoch videl najlepší liek proti bludom, mrzačiacim Cirkev. Na krakovskej univerzite bol rozhodným odporcom husitizmu. Nápravu začal od seba. Reformoval svojím príkladom. Na svojich súčasníkov vplýval viac svojou nábožnosťou, pracovitosťou (vlastnoručne prepísal päťdesiat kódexov), svätosťou života, osobnou askézou a štedrosťou k chudobným – ako učenosťou. Svoje vedecké a didaktické práce prerušil pre púte: štyri razy putoval pešky do Ríma, raz do Jeruzalema. Je hrdina kresťanskej lásky a pravdovravnosti, patrón seminaristov a študujúcich teológiu. Za blahoslaveného ho vyhlásil pápež Inocent XI. (1676-1689) a na žiadosť profesorov krakovskej univerzity ho r. 1767 svätorečil pápež Kliment XIII. (1758-1769). Pochovaný je v akademickom kostole sv. Anny v Krakove.

O sv. Jánovi Kentskom, vyznavačovi, "slúžiacom na počesť Poliakom", J. Hollý zložil dve piesne. Prvá[107] obsahuje sedem saphických strof; druhá[108] šesť štvorveršových strof: dva jedenásťslabičné, dva desaťslabičné verše so združenými gramatickými rýmami. Obe majú v podstate tú istú koncepciu: od mladosti žije nevinne a sväto; vyučuje filozofiu (mudrctvo) a teológiu (zákon Krista); čo učil, to aj plnil; pre poslucháčov bol zrkadlom, v ktorom videli, čo predovšetkým majú robiť na svete; vo voľnom čase kázal, modlil sa a rozjímal; hrdinský bol najmä v skutkoch kajúcnosti a milosrdenstva, ako to Hollý lapidárne vystihol v 4.-5. slohe prvej (časomernej) piesne: 4.: "Prijďe noc, v krátkém sňe holá za postel / Zem ťi slúžívá; ba celú ve Krista / Muk premišláňú, ve slzách a lkáňách / Často pretrávíš." 5.: "Často posľední si od ust i kúsek / Odtrháš lačních nasiťiť hľedící; / Často své zľékáš a nahím k oďáťú / Rúcho podáváš." 6.: "Trízňené v prísném ťelo pósťe mrtvíš; / Tvój pokrm toľkí, čo bi smrť zaháňal, / Záoďev toľká, čo bi tvú nahosť ľen / Mohla zakrívať." Informácie o živote, diele a čnostiach sv. Jána Kentského J. Hollý čerpal zaiste len z breviárových lekcií druhého nokturna.

7. Meno Kazimír je staroslovanské a znamená tvorcu pokoja,

---

107) *Kat. spevňík. I.*, 157-158.

108) *Kat. spevňík. II.*, 221-222.

znamenitého vládcu. Sv. Kazimír (1458-1484) bol tretím synom poľského kráľa a veľkovojvodu Litvy Kazimíra IV. Jagelovca (1447-1492), ktorý mal až trinásť synov. Kazimírovi štyria synovia sa stali kráľmi: Vladislav II. Jagelovec v Čechách (od r. 1471) a v Uhorsku (1490-1516), Ján Olbracht v Poľsku (1492-1501), Alexander od r. 1492 veľkovojvoda Litvy a v r. 1501-1506 kráľ Poľska, Žigmund kráľ Poľska a veľkovojvoda Litvy (1506-1548). Kazimír dostal solídnu kresťanskú výchovu. Medzi inými ho učil Ján Dlugosz, krakovský kanonik a význačný poľský historik. Bol živého temperamentu, štedro obdarený zriedkavými schopnosťami. Otca sprevádzal do Litvy, odkiaľ pochádzali Jagelovci. Tu bol jeho dôverníkom. Protivníci Mateja Korvína ho zvolili za uhorského kráľa, ale kráľovstvo nemohol obsadiť. Hoci mal záujem o verejné veci, jednako pestoval aj hlboký náboženský život. Osobitne ctil sviatostného Spasiteľa: v noci adoroval Sviatosť oltárnu, denne sa zúčastňoval na sv. omši. Na česť Matky Božej dennodenne recitoval hymnus "Omni die dic Mariae" (azda ho aj sám zložil). Vynikal dokonalou a hrdinskou čistotou, činnou láskou k chudobným a trpiacim, ale najmä neúnavnou horlivosťou za katolícku vieru. Preto, že bol krehkej telesnej sústavy, zomrel dvadsaťšesťročný v Grodne na Litve. Pochovali ho v kaplnke katedrály vo Vilne. R. 1953, keď katedrálu premenili na ateistické múzeum a galériu, jeho ostatky preniesli do farského kostola sv. Petra a Pavla. Za pápeža Pavla V. (1605-1621) kongregácia obradov zaradila sviatok sv. Kazimíra do Rímskeho breviára a misála, čím sa jeho kult stal všeobecným, čo sa rovnalo kanonizácii. Je hlavným patrónom Litvy, najmä jej mládeže.

Prvá časomerná Hollého pieseň "O sv. Kazimírovi kňížaťi a viznavačovi",[109] "Najkrajšom kvietku vykvitlom v kráľovskom paláci poľskej vlasti", má šesť saphických strof; druhá prízvučná[110] má iba päť strof, ale rozsiahlych (šesťveršových) a zložitých; prvé štyri sú: dvanásťslabičný, jedenásťslabičný, dvanásťslabičný a jedenásťslabičný a obkročnými gramatickými rýmami; záverečné dva sú jedenásťslabičné a majú združený

---

109) *Kat. spevňík. I.*, 91-92.

110) *Kat. spevňík. II.*, 127-128.

gramatický rým. Obe piesne majú v základe rovnakú ideovú výstavbu. Extatické stavy sv. Kazimíra J. Hollý podáva v druhej prízvučnej piesni (sloha tretia): "Misel s Bohem stáľe zjednoťenú máváš. / Srdce od láski ťi k ňemu horívá. / Tak povážňe muki Pána rozjímáváš, / Až ťi prameň slzí líca kropívá. / S toľkú pobožnosťú omše slícháváš, / Že sa, jak bi si bol zamretí, zdáváš." Kazimírovu horlivosť v šírení a upevňovaní katolíckej viery načrtáva v tej istej prízvučnej piesni (4. sloha): "Pravé náboženstvo Krista rozširovať / Z najvatšú snážnosťú sa usiluješ." Aj v piesňach na česť sv. Kazimíra J. Hollý odhliada od dobových momentov a vydvihuje nadčasovú povahu svätcovho života.

8. Sv. Stanislav Kostka (1550-1568) pochádzal z Rostkowa v Mazovsku (na sever od Varšavy). Jeho otec bol kastelánom a senátorom poľského kráľovstva. Syna predurčil na vysoké politické a diplomatické postavenie. Preto ho r. 1564 poslal do jezuitského šľachtického konviktu vo Viedni. Keď z Viedne odstránili jezuitov, Stanislav Kostka prešiel náboženskou krízou (čítal spisy Erazma Roterdamského), no mával aj silné náboženské mystické zážitky. Rozhodol sa vstúpiť do atraktívnej novej Spoločnosti Ježišovej. Otec mu to nechcel dovoliť. Preto r. 1567 tajne utiekol z Viedne k sv. Petrovi Kaníziovi (1521-1597), provinciálovi jezuitov. Ten ho poslal na skúšku do švábskeho Dillingenu nad Dunajom a po roku do Ríma (sv. Stanislav prekročil Alpy pešo). V liste sv. Františkovi Borgiovi (†1572), druhému generálovi jezuitov, odporúčal kandidáta noviciátu s uistením: "Veľmi slávne veci očakávame od neho". Sv. František Borgia ho prijal za novica s tým, že o rok bude môcť zložiť jednoduché rehoľné sľuby. (Sv. Stanislav Kostka bol ako prvý Poliak členom Spoločnosti Ježišovej.) Ale toho sa sv. Stanislav Kostka nedožil, lebo náhle zomrel r. 1568 na sviatok Nanebovzatia, keď bol desať dní predtým predpovedal svoju smrť. Sv. Stanislav Kostka vynikal čistotou a zmužilosťou, úctou k P. Márii a mystickým darom modlitby. Bez prestania si opakoval heslo: "Ad maiora natus sum." R. 1605 ho vyhlásili za prvého blahoslaveného člena Spoločnosti Ježišovej: Svätorečili ho r. 1726. Už r. 1671 bol vyhlásený za nebeského patróna Poľska, potom za patróna rehoľných novicov, študujúcej mládeže, zomierajúcich a napokon za pomocníka zúfajúcich o vlastnú spásu. Hoci žil

krátko a za života vlastne nepôsobil navonok, po predčasnej smrti pôsobil veľmi spasiteľne svojím príkladom. O rozšírenie jeho kultu po celom svete, teda aj na Slovensku, sa pričinili jezuiti.

Prvá časomerná pieseň J. Hollého "O sv. Stanislavovi Kostkovi viznavačovi"[111] obsahuje päť saphických strof. (O poľských svätcoch J. Hollý v prvom (časomernom) Katolíckom spevňíku užíva napospol saphickú strofu). Druhá prízvučná pieseň[112] má tiež päť jednoduchých sloh, zložených z štyroch sedemslabičných veršov so združenými gramatickými rýmami. Obe majú rovnaký ideový základ. Sústreďujú sa na jeho osobné čnosti; nábožnosť, čistotu, pokánie. Mystické a extatické stavy sv. Stanislava Kostku J. Hollý vyjadril v 4. slohe časomernej piesne: "Lásku tak veľkú k Bohu máš, že v prudkém / Páľeňú čerstvím povetrím a zimnú / Ochlaďiť studňú sa mosíš, bis' od jéj / Horka ňezamrel." Aj v prípade piesní o sv. Stanislavovi Kostkovi Hollý sa inšpiroval lekciami a hymnami Rímskeho breviára.

Výsledky predchádzajúceho skúmania vzťahu Jána Hollého k Poliakom možno zhrnúť takto:

1. Hoci nie sú priame dôkazy, predsa sú aspoň vážne náznaky, že záujem o slovanské reči, v tom aj o poľštinu, mohol sa u J. Hollého prebudiť už na jeho gymnaziálnych štúdiách v Skalici a v Bratislave, kde boli vtedy živé slovanské kultúrne tradície; ale najmä na jeho filozoficko-teologických štúdiách v Trnave, kde mohol na neho v tomto smere účinkovať jeho profesor, neskorší ostrihomský kanonik a jeho mecén, Juraj Palkovič.

2. J. Hollý ako kaplán v Pobedime a Hlohovci, no predovšetkým ako mladý farár v Maduniciach súkromne študoval gramatiky slovanských rečí (staroslovienskej, chorvátskej, českej). Doteraz nieto priameho dôkazu, že by bol študoval aj gramatiku ruštiny a poľštiny, hoci je isté, že obe reči ovládal aspoň pasívne, že sa vedel dorozumieť s Rusmi a Poliakmi, že čítal ruské a poľské knihy. Z faktu, že sa J. Hollý zaujímal o rozsiahle a

---

111) *Kat. spevňík. I.*, 182-183.

112) *Kat. spevňík. II.*, 253-254.

špeciálne poľské slovníky (Gregora Knapského trojzväzkový poľsko-latinsko-grécky slovník a Samuela Bogumila Lindeho šesťzväzkový slovník poľského jazyka), možno, ba treba usudzovať, že Hollému boli známe základy poľského jazyka. Zo svedectva A. Tomkowicza vieme, že Hollý poznal podrobne dejiny poľského národa.

3. Hoci sa J. Hollý príležitostne stretol s poľskými vzdelancami (prof. Andrzej Kucharski z Varšavy, cestovateľ Apolinariusz Tomkowicz z Ľvova) aj s poľskými politickými emigrantmi, jednako nemal sústavné a trvalé styky s poľskou vzdelanosťou a kultúrnymi inštitúciami. Poľské knihy a časopisy dostával sporadicky od ostrihomského Juraja Palkoviča, bratislavského Jiřího Palkoviča, budínskeho Martina Hamuljaka, peštianskeho Jána Kollára, baróna Alojza Mednyanského, azda aj od iných. No poľské knihy, v tom aj básnické, na pôvodnú tvorbu Hollého nemali vplyv. Jediný prof. Andrzej Kucharski upevňoval Hollého v jeho klasicistickom časomernom básnení.

4. Do svojich eposov Svatopluk a Cirillo-Metodiada Hollý zakomponoval, pravda, iba epizodické poľské motívy. V Životopise svatích Cirilla a Metóda slovenskích blahozvestov je tak isto krátka zmienka o ich účinkovaní v Poľsku.

5. Oslavnú báseň zložil na uctenie Jána Sobieskeho, poľského kráľa, posledného kresťanského hrdinu, záchrancu Európy pred Turkami.

6. No najviac poľských motívov vložil do svojich Katolíckich spevníkov, časomerného a rýmovaného. Časomerný prináša sedem nábožných piesní o poľských svätcoch (všetky v saphickej strofe), rýmovaný osem (pridáva pieseň o poľských bratoch mučeníkoch); väčšina jeho prízvučných piesní o poľských svätcoch je v jednoduchej štvorveršovej slohe, ba niektoré majú komplikovanejšie slohy. V nábožných piesňach o poľských svätcoch Hollý celkom vynecháva historický moment ich života. Sústreďuje sa len na jeho mravno-asketickú stránku. Okrem piesne o poľských bratoch mučeníkoch, pre ktorú Hollý užil nejakú doteraz neznámu predlohu uhorskej proveniencie, vo všetkých ostatných čerpá dáta z lekcií Rímskeho breviára. Preto v jeho spevníkoch nie sú poľskí svätci, ktorí mali len lokálny kult.

7. 3. 1980.

Vlado Machajdík

DEŇ JARI

Len krátky verš a slzu do ticha
pre to, čo sa rodí –
slzu radosti, rodí sa zázrak
minútu za minútou, no v každej
niečo zhasína.

Nikdy nie je dosť, tak je –
tak vždy bolo,
preto pokračuj, stavaj piedestál,
veď žiť –
žiť sa musí a aj chce sa –
večne

– pieseň sa láme na obline –

a čo zostáva po otázke,
ktorá sa májmi chveje, spieva
do ružova, no ktovie
kde, kedy jej zrod začína?

Len krátky verš, aj slzu
za zhasnutým, bez odpovedi
po otázke,
snáď tak to musí byť –
vypísať

no ústam stále chce sa piť
a piť,
odkiaľsi kamsi ísť
a ísť –
čosi ženie, poháňa.

Kratučký záblesk v hĺbkach galaxií –
predsa chce schytať všetku krásu
cestou na Cytheru
a píše, spieva

kratučký verš aj
pre pospletané prsty, šepot
jarných dní,
prvú jarnú pieseň uprostred
polí,
more zo zelene a kúzlo Venuší

závratný mesiac a opité
trávy.
Tak spieva, spieva, nikdy
neprestane –
verš, básnik, pieseň
a radosť
do duší.

jar 1983

Vlado Machajdík

RÁNO

V jednotnom bytí až do nekonečna,
v najužšom objatí –
ráno

v blednúcich tvárach hviezd
s tebou
neodvratne,
v konečnom súzvuku.

V najvyššej tónine končí sa
chvenie zeme

utišujúce prsty prechádzajú sa
po povrchu,
nehlučne vzďaluje sa noc –
ty
zostávaš na dosah

až na veky vekov.

1982

Jozef Špetko

VÝCHODNÁ, JUHOVÝCHODNÁ A "SEVEROVÝCHODNÁ" EURÓPA

(dokončenie z minulého čísla)

Práve na Laszlóovi Sziklayovi vidno ako sa veľmi frekventovaná maďarská teória o príslušnosti Maďarov do širších celkov menila z modelu stredoeurópskeho ("dunajské okolie" – Dunatáj) na koncepciu východoeurópsku. Model "Dunatáju" vypracovala hungarocentristická a duchovedne orientovaná maďarská veda, vychádzajúca najmä z referátu Sándora Eckhardta "Az összehasonlító irodalomtörténet Középeurópában", prednesenom na I. medzinárodnom literárnohistorickom kongrese, ktorý sa konal v roku 1931 v Budapešti. V rokoch 1935-9 tieto otázky pertraktovali v časopise Apolló, okolo ktorého sa združovali znalci slovanských literatúr a literatúry rumunskej (O. Sárkány, L. Sziklay, L. Gáldi, T. Kardos, L. Hadrovics a i.). Tieto snahy azda vyvrcholili vydaním zborníka "Ungarn und die Nachbarvölker" (Budapešť 1943).

Na tieto snaženia sa na Slovensku reagovalo veľmi okrajovo.

Emil Boleslav Lukáč[1] predpokladal, že zvýšenie poznania slovenskej kultúry v Maďarsku a vice versa je predpokladom pre uskutočnenie stredoeurópskeho literárneho kontextu. Milan Pišút[2] posudzujúc prácu L. Sziklaya "I problemi della storia della letteratura nell' Europa Centro-Orientale" napísal: "Áno, existuje spoločný duch týchto literatúr, je to duch európsky, nie špeciálne uhorský alebo stredovýchodne európsky. Je to duch európskeho zápasu o demokratizáciu a moderné usporiadanie spoločnosti, a nie duch oligarchie a svetovej teokracie na zásadách výlučnosti jedného národa, jednej triedy a jednej privilegovanej reči".

Po skončení druhej svetovej vojny Maďari v nastolenej problematike "Dunatáju" pokračovali,[3] ibaže trocha okresali jeho hungarocentristickú koncepciu. Ani toto bádanie na Slovensku nevyvolalo veľkú ozvenu, čo zrejme bolo spôsobené veľmi napätými vzťahmi medzi ČSR a Maďarskom, vyvolanými transferom Maďarov do Maďarska a Slovákov z Maďarska i reslovakizačnými opatreniami.[4]

V päťdesiatych rokoch aj v Maďarsku nebola priaznivá situácia pre komparatistický výskum. Prelomom boli dve konferencie, ktoré usporiadali v Budapešti: komparatistický kongres v roku 1962 a porada pracovníkov literárnohistorických ústavov "socialistických" krajín, usporiadaná v Budapešti v máji 1965.[5] Tu sa

---

1) E. B. Lukáč: *Výmena duchovných produktov. Na okraj stredoeurópskych literárnych vzťahov*. Elán X, 1939, č. 1-2.

2) M. Pišút: *Problém literárnej histórie "stredovýchodnej Európy"*. Elán 1943, č. 1, s. 1 a 3.

3) Vyšli zborníky *Documenta Danubiana* (Budapešť 1947) a *Magyarország és Kelet-Europa* (Budapešť 1947). E. Radics zredigoval v tom istom roku zborník *A Dunatáj*. Vo všetkých publikáciách išlo o postihnutie "dunajského ducha", "literatúry dunajského okolia", "Pax Danubiana" a pod.

4) V sérii spojeneckých zmlúv štátov stredoeurópskych a balkánskych, ČSR s Maďarskom podpísala zmluvu naposledy (17. IV. 1949). Zhodou okolností ju signovali dvaja kandidáti na smrť, odsúdení vlastným komunistickým režimom – Vladimír Clementis a László Rajk.

5) Podrobnejšie o tom píše R. Chmel: *Literatúry v kontaktoch. Štúdie o slovensko-maďarských literárnych vzťahoch*. Bratislava 1972, s. 176-8.

však bádanie celkom preorientovalo zo stredoeurópskeho modelu na model východoeurópsky.

Pravda, pokusy stanoviť osobitosť vývoja vo východnej Európe nie je len "špecialitou" vedcov v komunistických krajinách. Aj v poslednom období vyšlo na Západe niekoľko významných prác, ktoré sa napr. zaoberajú pokusom vymedziť osobitosť "východoeurópskeho nacionalizmu"[6]. Významná je v tomto smere najmä snaha Hansa Kohna[7], ktorý tvrdí, že v strednej a východnej Európe sa západný nacionalistický koncept zmenil pod vplyvom mnohých stále prežívajúcich ideí z minulosti, ktoré už na Západe neexistovali. "Východný" nacionalizmus je podľa neho poznačený mýtami minulosti a vizionárstvom do budúcnosti, ale postráda súvis s prítomnosťou. Západný nacionalizmus spočíva na realite, východný na mýtoch a snoch. Západný nacionalizmus bol nosným pilierom demokratickej spoločnosti, východný smeruje k výlučnosti, pretože málokedy súvisí so štátnosťou. Mesianizmus nie je rovnostársky. Spočíva na povedomí vybraného ľudu (Volk) a nie na individualitách občanov. Jednotlivec ako člen tejto pospolitosti – podľa Hansa Kohna – nemá vlastné dejiny a práva. Je údom pospolitosti (Volksgenosse), ktorá nad ním vládne. Vôľa ľudu (Volkswille) však, podľa H. Kohna, nie je totožná s rousseauovskou spoločenskou zmluvou. Východný nacionalizmus vraj na vyššie miesto kladie národné práva ako slobodu.

Iní teoretici vidia v stredoeurópskom či východoeurópskom nacionalizme obranu voči nemeckému, otománsko-tureckému, ruskému a sovietskemu imperializmu.

Myslím, že nemusíme ľutovať, že v slovenskej odbornej literatúre sa s pojmom "východná Európa" a so zaradením Slovenska do tohto komplexu, stretávame veľmi zriedka.

* * *

---

6) P. F. Sugar – I. J. Lederer: ***Nationalism in Eastern Europe***. Seattle-London 1969. Slovenska sa dotýka stať George Barányho: ***Hungary: From Aristocratic to Proletarian Nationalism.***

7) H. Kohn: ***The Idea of Nationalism: A Study and its Origins and Background***. New York 1961.

Keďže pojem "východoeurópska kultúra" predstavuje konglomerát rôznorodých kultúrnych prúdení, nechýbajú pokusy rozčleniť túto oblasť na dva celky: juhovýchodnú Európu a východnú (severovýchodnú) Európu. Nás zaujíma predovšetkým otázka juhovýchodnej Európy.

Azda po prvý raz sa dokladom o rozčlenení východoeurópskych dejín na dva celky stretávame v 9-zväzkovom diele Weltgeschichte (Leipzig 1899-1907), ktoré zeditoval Hans Helmolt. V 5. zväzku nájdeme zdôvodnenie termínov "Südosteuropa" a "Osteuropa".[8]

Prakticky sa však termín juhovýchodná Európa stal frekventovaný po prvej svetovej vojne, keď v tejto oblasti došlo k prenikavým administratívno-politickým zmenám, hodnoteným buď pozitívne alebo s dešpektom ("balkanizácia"). Z najvýznamnejších modelov by sme spomenuli dva:

Autorom prvého je rumunský historik Nicolae Iorga, ktorý v Bukurešti zorganizoval ústav pre sledovanie tejto problematiky a od roku 1924 vydával časopis Revue historique de Sud-Est européén. Iorga zdôrazňoval, že juhovýchodná Európa mala spoločný historický vývoj. Na "tráckom" podklade sa vytváral spoločný menovateľ v "latinskom faktore". Rimania po asimilovaní helenizmu – podľa prof. Iorgu – vytvorili na rímskom zákonodárstve a východnej cirkvi akúsi osobitnú "východorímskosť". Neskôr – ako sme sa už o tom zmienili – túto funkciu Byzantska vraj prevzali Osmanskí Turci.

Inak k problému juhovýchodnej Európy pristupoval nemecký kultúrny historik Fritz Valjavec[9]. Podľa neho sa juhovýchodná

8) Informácie čerpám z diela O. Halecki: ***The Limits and Divisions of European History***. New York 1950, s. 221, pozn. 23.

9) Fritz Valjavec je viedenský rodák. Od roku 1955 prednášal v Mníchove dejiny "dunajského priestoru" a od roku 1958 pôsobil ako profesor hospodárstva a kultúry juhovýchodnej Európy. Od roku 1942 bol zástupcom riaditeľa ústavu Südost-Institut v Mníchove a deväť rokov pred svojím úmrtím, v r. 1951, tento ústav aj viedol. Dizertáciu napísal o bratislavskom učenom obchodníkovi Karlovi Gottliebovi Windischovi (1936). Medzi práce, ktoré sa dotýkajú juhovýchodnej Európy patria: ***Jozefinizmus*** (1945) a najmä jeho koncepčná práca ***Geschichte der deutschen Kulturbeziehung zu Südosteuropa*** (1953-70). Prof. Valjavec zredigoval 10-zväzkové dejiny sveta ***Historia Mundi*** (1952-61), v ktorých

Európa, ktorá predstavuje prastarú kultúrnu oblasť, vyvíjala vždy inak ako ostatná východná Európa. Akýmsi spojovacím článkom juhovýchodnej Európy má byť nemectvo. Prof. Valjavec svoje názory netlmočil len svojimi dielami, ale aj prostredníctvom ústavu Südost-Institut, ktorý založil v Mníchove v roku 1935, a ktorý pôsobí dodnes[10]. Podľa koncepcie prof. Valjavca (a tohto ústavu), do juhovýchodnej Európy má patriť aj Slovensko.[11]

Hoci bádanie o takto pochopenej juhovýchodnej Európe je v Nemeckej spolkovej republike pomerne rozsiahle, existujú aj protichodné názory.[12]

* * *

sú tiež pasáže o dejinách juhovýchodnej Európy. Jeden zo životopisov Fritza Valjavca napísal syn Edmunda Steinackera, Harold Steinacker: ***Der Kulturhistoriker Fritz Valjavec (1908-1960). Ein Lebensbild.*** Südd. Archiv III, (1960), s. 3-13.

10) Ústav vydáva monografie, bibliograficky spracúva literatúru juhovýchodnej Európy a vydal 4-zväzkový slovník ***Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*** (Mníchov 1974-1981).

11) Napriek tomu však ani jedna z monografií, ktoré ústav vydal, sa bezprostredne nedotýka Slovenska. Slovenská literatúra je spracovaná v bibliografickej sérii ústavu a niekoľko hesiel o slovenských osobnostiach je aj v zmienenom biografickom slovníku. Pochopiteľne, sme vďační, že slovenské osobnosti možno propagovať v cudzine v jednom zo svetových jazykov (nemčina). Lenže práve na tomto slovníku vidno, že slovenská problematika do koncepcie juhovýchodnej Európy nepatrí.

12) Hans Joachim Kissling v recenzii práce Georga Stadtmüllera: ***Geschichte Südosteuropas*** (1950, 2. vyd. 1976), ktorú uverejnil v ročenke ***Bohemia*** (XX, 1979, s. 298) správne pripomína, že takúto rozsiahlu oblasť môže spracovať len team vedeckých pracovníkov. Podľa neho však, odmysliac si tento viac-menej technický problém, treba premyslieť, či vôbec a do akej miery možno ohraničiť oblasť juhovýchodnej Európy. Vyslovil ďalej presvedčenie, že i v prípade, že by definícia bola veľmi jasná, bolo by ťažké presne určiť hranice tohto územia. Navyše je takmer nemožné dokázať časovú kontinuitu tohto územia, pretože zhruba pol tisícročia prerušila tento vývoj Osmanská ríša. Teda téza prof. Iorgu "Byzance après Byzance", akési "translatio" byzantského kultúrneho odkazu prostredníctvom Osmanskej ríše (termín osmani je v tomto prípade znakom etnickej mnohorakosti, podobne ako Uhorsko), sa neuznáva. Porovn. Matei Cazacu: ***Les peuples du Sud-Est européen dans le rôle de Byzance après Byzance.*** In: ***The Common Christian Roots of the European Nations.*** An International Colloqium in the Vatican. Written Contributions to the Twelve Carrefours. Florence 1982, s. 1222 n.

Tak ako odmietame snahu začleniť Slovensko do sféry Východu, výhrady máme aj k pokusom včleniť nás do juhovýchodoeurópskej oblasti. Nazdávame sa, že juhovýchodnú Európu tvoria v podstate tri odlišné kultúrne regióny: dunajsko-karpatský, mediteránny (od Dalmácie po Grécko) a vnútrobalkánsky (s prevahou orientálnych prvkov a s pravoslávnou cirkvou). Slovensko (najmä jeho ľudová kultúra) malo určitú nadväznosť len s dunajsko-karpatskou oblasťou; zväčša cez maďarský filter.

Príznačné bolo, že Slovensko do juhovýchodnej Európy bez vlastného pričinenia vťahovala domáca a zahraničná politika štátov, ktorých Slovensko tvorilo súčasť. Bola to byzantská orientácia uhorských kráľov, resp. bočnej vetvy Arpádovcov, balkánsko-italská politika Anjouovcov, boj proti Turkom (T. G. Masaryk vidí v tomto boji jediné opodstatnenie monarchie a príčiny jej vzniku), kolonialistická politika monarchie na Balkáne koncom 19. stor. a začiatkom 20. storočia. Aj odpor proti stále stupňujúcemu sa nátlaku maďarského šovinizmu vyvolal potrebu spolupráce nemaďarských národností. (Slováci, Chorvati, Srbi, Rumuni). Za prvej republiky to bola koncepcia Malej dohody, v ktorej Slovensko malo – ako to vyjadril Eduard Beneš na prednáškovom turné po Slovensku v roku 1933 – tvoriť "živý most"[13]. Aj česko-slovenský agrarizmus, vytváraný najmä Mezinárodním agrárním bureau v Prahe a pokusom o Zelenú internacionálu, spočíval v podstate na združovaní stredoeurópskych a balkánskych krajín, resp. vedúcich postáv politického agrarizmu (Anton a Štefan Radič i Maček v Juhoslávii, Švehla a Hodža v ČSR, Maniu v Rumunsku, Witos v Poľsku). Bolo to pochopiteľné, pretože politický agrarizmus (populizmus) nebol na Západe rozvinutý[14].

13) Na tieto skutočnosti zaujímavo poukázal Juraj Fabian: ***Z bojov o stredoeurópsky most*** (Kultúrny život 1966, č. 40, s. 3). Je príznačné, že diskusia, ktorú Fabián vyvolal, sa vonkoncom nedotkla problémov mosta k Malej dohode, ale venovala sa výhradne problémom čechoslovakizmu. Polemizovali Friš, Kaliský, Holotíková, Hübl, Plevza, Mlynárik, Chorváth. Týchto problémov sa nedotkol ani redakčný uzáver polemiky.

14) Porovn. ***Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert***. Hrsg. von Heinz Gottwitzer. Stuttgart-New York 1977. Pozri tiež heslo "agrarizmus" v príručke ***Ottův slovník náučný nové doby***. Zv. I, Praha 1930, s. 54.

Za Slovenskej republiky v zložitej medzinárodno-politickej situácii sa rovnako hľadali spojenci v juhovýchodno-európskom priestore. Boli to najmä Chorváti, menej Rumuni a veľmi slabé boli styky s Bulharskom.

Pokusy prepojiť hnutie odporu proti nacistom do širších stredoeurópskych a juhovýchodnoeurópskych súvislostí sa nepodarili, pretože nejasné a rozpačité snahy vyvolať rezistenciu v Maďarsku zlyhali[15]. Podobnosť povstaní v tomto priestore – varšavského, slovenského a rumunského – je malá. Keďže ide o takú "brizantnú" problematiku, ktorú Kremeľ netoleruje, zlyhala aj historiografická komparácia odbojov[16]. Rovnako sú veľmi rozdielne "cesty k socializmu" v strednej Európe a na Balkáne[17].

Pravda, doterajší slovenský výskum zaostáva nielen pri "brizantných" témach, ale rovnako aj pri výskume vzťahov k juhovýchodnej Európe v minulosti[18].

* * *

15) Tejto problematiky sa polemicky dotýka na mnohých miestach vo svojej publikácii Kálman Janics: ***Czechoslovak Policy and the Hungarian Minority, 1945-48***. New York 1982. Polemizuje najmä s tvrdením, že maďarská armáda pomáhala pri likvidácii slovenského povstania.

16) Urobilo sa len prirovnanie Varšavského a slovenského povstania na kolokviu, ktoré sa konalo 21.-22. októbra 1969 vo Varšave. Referáty priniesli v čas. Dzieje Najnowszie III, 1971, č. 4, s. 71-106. Rovnako referáty uverejnili v Historickom časopise XIX, 1971, č. 1, s. 31-47. Jozef Jablonický (***Manipulovaná história SNP***. In: ***Zborník o SNP***, zv. III, Toronto 1983, s. 65) pripomína, že "sledovanie vývoja a komparácie v medzinárodných súvislostiach si vyžaduje výskum v zahraničných archívoch a skúsených historikov. Koncom 60. rokov nebola slovenská historiografia schopná zvládnuť také náročné témy".

17) Porovn. pokusy Jána Čierneho: ***Leninská cesta revolúcie v Československu v rokoch 1944-1948***. Československý časopis historický, XXVII, č. 6, s. 801-825.

18) Zatiaľ sa urobili len veľmi nevýrazné kroky. V Smoleniciach bola v roku 1966 konferencia o vzťahoch slovenskej literatúry k literatúram južných Slovanov a v roku 1969 konferencia o vzťahoch k literatúre maďarskej. Systematickejšie sa slovensko-rumunskými vzťahmi zaoberá Milan Kučera. Je prekvapujúce, že v Encyklopédii Slovenska je len heslo Bulharsko-slovenské vzťahy, no niet hesiel o vzťahoch chorvátsko-slovenských, slovinsko-slovenských, srbsko-slovenských (resp. juhoslovansko-slovenských) a dokonca ani heslo o maďarsko-slovenských vzťahoch.

Zostáva nám zmieniť sa o pokusoch politicky zjednotiť celý pás štátov a krajín, ktoré sa nachádzajú medzi Baltickým, Jadranským a Egejským morom. Forst de Battaglia vytvoril názov "Zwischeneuropa", ako "medzioblasť" medzi dvoma veľkými blokmi – Nemeckom a Ruskom. V priebehu druhej svetovej vojny vznikla organizácia exilných diplomatov a politikov "Intermarium", ktorá sa pokúšala o vytvorenie konceptu federácie Európy "od Baltiku po Egejské more a Jadran". Zo slovenských diplomatov sa na zasadnutiach zúčastňovali Karol Sidor a Jozef Kirschbaum[19].

* * *

Snažili sme sa presvedčiť, že zaťahovanie Slovenska do kultúrnych zón východnej a juhovýchodnej Európy nie je organické. Slovensko bolo a je súčasťou strednej Európy. Nazdávame sa, že toto netreba len proklamovať, ale bolo by treba využiť všetky intelektuálne kapacity a možnosti, ktoré máme v exile, aby sme o týchto otázkach nielen vzájomne konzultovali, ale aby sme stále prehlbovali poznatky. Konajme ešte dnes. Veď zajtra môže byť včera.

---

19) Jozef Kirschbaum (*Slovenské diplomatické zastúpenia v neutrálnych štátoch.* Kalendár Jednota 1971, s. 13) píše: "Okrem vyslancov Poľska a Litvy pri Vatikáne na schôdzkach sa zúčastňovali aj bývalí poľskí ministri v exile, napríklad Poniatkowski, zástupca vyslanca Janikowski, vysokí dôstojníci atď. V snahe dosiahnuť uznanie SNRvZ u ostatných exilných organizácií navštívil som na sprostredkovanie Sidora aj bývalého maďarského vyslanca pri Vatikáne grófa Apora a iných exilných politikov a diplomatov zo strednej Európy. V časopisoch Intermarium uverejnil som aj obšírnu úvahu v jazyku francúzskom o slovenskom postoji k federalistickým snahám. Na návrh Sidora pripravil som aj obšírny rukopis "Federalistické tendencie v strednej Európe", ktorý mal knižne vyjsť v edícii "Slovo", ale namiesto toho vyšli novielky syna nášho veľkého spisovateľa a neskoršie predsedu SNRvZ J. C. Hronského".

Dr. Jozef A. Mikuš

SLOVENSKÁ REPUBLIKA A JEJ MIESTO V DEJINÁCH*

Slováci nemôžu obísť 14. marec bez povšimnutia. R. 1939 sa vyvinuli v strednej Európe také pomery, že Slovenský snem jednohlasne vyhlásil samostatnosť Slovenska. Obyvateľstvo bolo uveličené. Básnici písali ódy na slobodu. Otvorila sa nová kapitola slovenských dejín. Keď baťko Škultéty videl pochodovať slovenské stotiny so spevom po Martine, údajne povedal: "Milá vec! To tu ešte nebolo!"

Fakt zostane, že Slováci sa vtedy cítili viac jednotní v politike než kedykoľvek predtým. Mníchov zatriasol nielen osudom Čechov ale aj Slovákov. Tam veľmoci rozhodli, že Sudety pripadnú Nemecku a určitá zóna na južnom Slovensku Maďarsku. Tým vzniklo nebezpečenstvo okyptenia, ba rozkúskovania Slovenska. Každé nebezpečenstvo zbližuje. Preto pre Slovákov bývalé stranícke rozdiely stratili význam. Nešlo viac o strany, ale o národ. Toto psychologické zomknutie sa Slovákov nastalo prv než 6. októbra 1938. Založenie Strany slovenskej národnej jednoty bolo len logickým dôsledkom toho zomknutia. Takým istým dôsledkom bol Ústavný zákon z 19. novembra 1938, ktorým si Slovensko vynútilo autonómiu a quasi federatívnu reorganizáciu Česko-Slovenskej republiky. Toto bola náprava starej krivdy, náprava, ktorú Praha dlhovala Slovensku ak nie od samého začiatku, tak iste od r. 1922, kedy Ľudová strana podala prvý návrh na autonómiu v pražskom parlamente. Tento vývin zavŕšilo vyhlásenie Slovenského štátu, ktorý uvítali nielen katolíci, ale aj evanjelici, nielen ľudáci a národniari, ale aj príslušníci iných strán, okrem komunistov a socialistov, ktorí predstavovali len okolo 15 percent obyvateľstva na Slovensku.

O Slovenskej republike sa už mnoho popísalo, kladne i záporne. Komunistickí historici, pre ktorých – bez ohľadu na praktické aspekty oboch režimov – najvyšším kritériom hodnotenia

*) Prejav v Slovensko-Americkom Združení dňa 13. marca 1983 v Los Angeles

je ideologická príbuznosť, alebo ideologický kontrast, nevedeli jej dosiaľ prísť na meno. Okrem nich niekoľkí "foteloví historici" v slobodnom svete, ktorí o pomeroch okolo Mníchova a za druhej svetovej vojny boli čítali len niekoľko tendenčných kníh, podali skreslený obraz o jej celkovom význame. To sa stáva, keď sa udalosti vytrhnú z ich časového kontextu. Toto možno povedať o knihe Yeshayahu Jelineka, ***The Parish Republic***, New York, 1976. Pravda je, že Slovenská republika za daných pomerov znamenala nesporné klady nielen sama o sebe, t.j. pre slovenský národ, ale aj v porovnaní so susednými krajinami. Stačí spomenúť aspoň najhlavnejšie.

Slováci si vládli sami a urýchlili výstavbu svojej domoviny. Ich národné sebavedomie sa utvrdilo bez toho, žeby sa boli stali arogantní alebo pomstychtiví voči svojim predošlým vládcom.

Na Slovensku konečne zavládla národná výchova a národné školstvo. I katolícke i evanjelické súkromné školy financoval štát. Výstavba školstva bola prekvapujúca technicky i metodicky. Dobudovala sa i Slovenská univerzita i Vysoká škola technická. Podľa publikácie ***Päť rokov slovenského školstva*** štátne a súkromné nakladateľstvá vydali v rokoch 1939-1944 140 učebníc pre ľudové školy[1] a v rokoch 1939-1943 52 učebníc pre stredné školy.[2] Ak v školskom roku 1938-1939 bolo na vysokých školách 2.034 študentov, r. 1942-1943 bolo ich už 5.432[3] a koncom študijného roku 1944-1945 vyše 6.000.

Celkové kultúrne ovzdušie v Slovenskej republike bolo i za vojny až prekvapujúco slobodné. V Spolku slovenských spisovateľov boli členmi aj komunisti. V ***Čítanke pre VIII. triedu slovenských gymnázií a učiteľských akadémií*** z r. 1940 sú vedľa básní Valentína Beniaka, Andreja Žarnova, Ruda Dilonga atď. aj ukážky z tvorby Jána Poničana, Laca Novomeského, Fraňa Kráľa, Rudolfa Fábryho a menovite nádherná báseň Jána Kostru o slovenskej zemi zo zbierky Moja rodná.[4]

---

1) Komisia Ministerstva školstva, ***Päť rokov slovenského školstva 1939-1943***, Bratislava, Štátne nakladateľstvo, 1944, strany 140-150.

2) Tamže, strany 221-224.

3) Tamže, strany 318-323.

4) Jožo Felix, ***Čítanka pre VIII. triedu slovenských gymnázií a učiteľských akadémií***, Bratislava, Štátne nakladateľstvo, 1940.

Pokiaľ ide o hospodárstvo, Slovensko vyrábalo dosť nielen pre domácu spotrebu, ale aj pre zahraničný trh. Bilancia zahraničného obchodu bola vysoko aktívna. Slovensko bolo vtedy v strednej Európe akoby distribučným centrom domácich i zahraničných výrobkov smerom na susedné krajiny. Toto potvrdil Hans Keller, bývalý švajčiarsky konzul v Bratislave a neskôr švajčiarsky veľvyslanec.[5] Za vojny Slovensko netrpelo nedostatkom a nepoznalo prídely základných požívatín. Mnohí ľudia z rakúskej časti Nemecka a z Protektorátu chodili tam doplňovať svoje zásoby. Toto konštatoval aj Gustáv Husák vo svojej správe, ktorú pred povstaním r. 1944 zaniesol Karol Šmidke do Moskvy.

Slovenská republika nedostala od nikoho ani dar, ani pôžičku. No na konci bola veriteľom Nemeckej ríše pohľadávkou vyše 6 miliárd korún. A pred obsadením Červenou armádou Slovenská vláda vyplatila štátnym úradníkom tri platy a rozdelila veľké zásoby cukru a múky medzi obyvateľstvo. Slovenská republika skončila vojnu s hospodárskym prebytkom. Jej zlatý poklad bol podkladom meny tretej Česko-Slovenskej republiky, obnovenej bez plebiscitu na Slovensku.

Tento význam 14. marca je viac-menej známy. No ako každá vec aj 14. marec má svoju druhú stránku. Vieme, že slovenská samostatnosť vznikla za medzinárodnej situácie, ktorá nemala nič spoločné s tzv. Európou Versailleského mieru. Víťazi z prvej svetovej vojny v tridsiatych rokoch akoby boli zaspali na svojich vavrínoch. Neuvedomili si včas, že iné sily začali pôsobiť vo svete. Bola to Os, t.j. Nemecko, Taliansko a Japonsko, alebo skupina mocností, ktoré hlásali revizionizmus v otázke kolónií a prístupu k surovinám. Za konfrontácie týchto protichodných síl Hitler využil problém Rakúska a sudetských Nemcov ako zámienku, aby dal do pohybu svoj plán na ovládnutie strednej Európy. Najprv Nemecko vyzbrojil, čo tak znepokojilo nemecký generálny štáb, že dal Angličanom tajné pokyny, ako blokovať Hitlerove plány.[6] No britský premiér Stanley Baldwin a po ňom v

---

5) Hans Keller, "Auf Aussenposten in Bratislava", *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte*, Basel, Vol. 30, No. 2, 1980.

6) Viď William L. Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Simon and

rokoch 1937-1940 Neville Chamberlain nevedeli prezrieť Hitlerovu záludnú hru. Ani po obsadení Rakúska neprestal Chamberlain veriť v politiku "appeasementu" a ústupkov. Bola to divná doba mravnej skleslosti Západu, kedy sa nikto nechcel pozrieť skutočnosti do očí. V Amerike Roosevelt hlásal neutralitu. Anglicko a Francúzsko sa začali dívať na strednú Európu ako na revír Nemecka, keď si uvedomili, že Spoločnosť národov po víťazstve Talianska v Habeši bola v troskách. Keď Západ nezareagoval ani na pohltenie Rakúska, Hitler, posmelený vo svojich cieľoch, 30. mája 1938 v tzv. "Zelenom pláne" rozhodol vojensky zlikvidovať Česko-Slovensko. O tomto pláne museli mať maďarskí činitelia určitú vedomosť. Dňa 23. augusta 1938 Horthy, Imrédi, Kanya a Raatz boli hosťami Hitlera na lodi Patria v Kielskom zálive. Tam bola spečatená maďarská konšpirácia s Hitlerom proti Česko-Slovensku. Maďari súhlasili s Hitlerom keď povedal: "Kto chce jesť koláče, musí pomôcť miesiť cesto!" Teda vojenský nástup proti Česko-Slovensku bol dohodnutý. Len Chamberlainova ochota vyhľadať Hitlera v septembri v Berchtesgadene zmenila tento zámer. Všetko sa potom stalo hladkou cestou na konferencii v Mníchove 28. a 29. septembra. Tam Hitler dal uistenia, že to je koniec jeho revizionizmu. Ťažko pochopiť, ako víťazi z prvej svetovej vojny mohli byť takí dôveriví voči tomuto parvenu-ovi, že ani nezbadali, ako ich zavádza. Po Mníchove Londýn a Paríž vítali Chamberlaina a Daladiera ako záchrancov európskeho mieru. Hitler sa pritom stal najvýznamnejším štátnikom Európy.

Ako je známe, Hitler začal svoju kariéru ako dobrodruh 8. novembra 1923 po nezdarenom pokuse o puč v mníchovskom Bürgerbräukelleri. Vo väznici potom napísal ***Mein Kampf***, ktorého prvý zväzok vyšiel r. 1925. Je to kniha fanatického rasizmu a hazardérstva, ktorú – zdá sa – Západ na začiatku nevzal vážne. Hitler už vtedy musel pôsobiť na pozorovateľov ako výstredník a paranoik. V jeho temnej mysli sa hromadili komplexy neslýchanej intenzity. Keď potom v táborových prejavoch

---

Schuster, New York, 1960, strany 379-383; A. L. Rowse, ***Appeasement: A Study in Political Decline 1933-1939***, New York, W. W. Norton Co., 1963, strany 91-105; Hans Rothfels, ***Die Deutsche Opposition gegen Hitler***, Frankfurt am Main, Fischer Bücherei, 1964, strany 63-70.

dochádzalo k ich vybitiu, pôsobilo to na poslucháčov ako štekanie guľometu. Nemožno zabudnúť v tomto ohľade Hitlerov prejav z 12. septembra 1938, zúrivý a urážlivý proti Eduardovi Benešovi a Česko-Slovensku. To nebol štátnik, čo hovoril, ale psychopat. Po r. 1945, t.j. *ex post*, viacerí spisovatelia na Západe napísali rozbor Hitlerovej osobnosti z hľadiska psychopatologie. No kde boli títo Hitlerológovia pred vojnou? Ako to, že civilizovaný svet nielen udržiaval diplomatické styky s Hitlerom, ale niektorí západní činitelia, ako Henry Ford a určití Angličania, ho priam podporovali?

Bolo by bývalo nadmieru zaujímavé, keby Dr. Tiso bol popísal, s akými pocitmi šiel na Hitlerovo pozvanie 13. marca 1939 do Berlína. Veď Slovensko bolo tiež figúrou na Hitlerovej šachovnici. Kto vtedy mohol vedieť, aký osud on rezervoval pre Slovensko. Tisove pocity nemohli byť ďaleko od tých, ktoré mal Schuschnigg, keď išiel rok predtým, t.j. 11. februára 1938, do Berchtesgadenu. No bol rozdiel vo výsledku. Kým Schuschnigg tam nevedel oddolať Hitlerovmu ultimátu, Tiso v Berlíne počúval, ale nič nepodpísal ani neurobil žiadne vyhlásenie. Len po jeho správe o tej návšteve Slovenský snem vyhlásil samostatnosť.

Keď som o 6:30 ráno 15. marca pricestoval rýchlikom z Prahy do Bratislavy, bolo šedivé počasie a vietor si pohrával so snehovými vločkami a so slovenskými zástavami z predošlého dňa. Na Štefánikovej ulici vialo aj pár nemeckých zástav. Nuž to boli divné symptomy. No keďže každý sused si vtedy už bol utrhol kus zo slovenského územia, uvedomil som si, že je treba brániť to, čo zostalo. Tak som sa stal úradníkom a obrancom Slovenského štátu.

Nato sme sa dali do organizovania Zahraničného ministerstva v budove býv. Zemedelského múzea, teraz Slovenskej národnej galérie. Keď potom Maďari urobili nálet na Spišskú Novú Ves a obsadili Sobrance, slovenská vláda podpísala s Nemeckom známy *Schutzvertrag*, o povahe ktorého sa debatuje dosiaľ. Práve v tých dňoch ohlásil sa ku mne na rozhovor belgický novinár Duisberg. Z úradovne, kde sme sedeli, bol pekný výhľad na Dunaj. Odrazu bolo počuť, ako sa dva nemecké vojenské monitory prehnali po Dunaji. Nuž priskočili sme k oknu. Nato ten novinár poznamenal: "To je teda vaša ochrana!"

“Monsieur Duisberg, nemáte práva byť cynikom práve Vy”, povedal som mu. “Čo poslúžila r. 1914 neutralita Belgicku? Bez nadnárodnej autority malé štáty vždy boli a budú gniavené v súkolí veľmocenskej politiky.”

Bolo čosi na tom pravdy aj v prípade Slovenskej republiky. Ona bola slobodná len v určitom smere a stupni. V zahraničnej politike bola viazaná na vtedajšiu konšteláciu. Keď sa minister Ďurčanský a vyslanec Zvrškovec pokúsili predstaviť Slovenskú republiku Angličanom v Ríme koncom 1939 a začiatkom 1940 ako neutrálny štát a keď sa o tom Hitler dozvedel, dostal z toho záchvat zúrivosti. Potom si 28. júla 1940 predvolal Dr. Tisu “na koberec” do Salzburgu a vynútil zmeny v Slovenskej vláde.

Preto Slováci, ktorí hovoria o suverenite Slovenskej republiky, oddávajú sa určitým ilúziám. Fakt je, že Slovenský štát bol klientom Nemeckej ríše. No nebol v tomto ohľade výnimkou. Podobných klientov mali Veľká Británia, Francúzsko, Japonsko, ba i Spojené štáty. To je v povahe terajšieho medzinárodneho systému, že dovoľuje veľmociam obklopovať sa klientami, ako to bolo v stredoveku za feudalizmu. Čo sa týče konkrétnych prípadov pomeru medzi veľmocou a závislým štátom, tieto môžu poznačovať určité kvalitatívne odtienky. Zaiste bol značný rozdiel v pomere Slovenska k Nemecku, Mandžuska a nankinskej Číny k Japonsku a Chorvátska k Taliansku. Mandžusko a nankinská Čína boli kreácie Japonska za jeho okupácie. Samostatnosť Chorvátska podporovalo aj Nemecko aj Taliansko. Nevyhlásil ju však všeobecne volený snem, ale maršal Kvaternik v mene hnutia Ustaša. Kvaternik tiež menoval Ante Paveliča za hlavu štátu. K týmto udalostiam došlo po nemeckej vojenskej intervencii proti Juhoslávii a rozklade jej armády v apríli 1941.

Rozdiely teda v porovnaní Slovenskej republiky s Chorvátskom alebo satelitmi Japonska sú podstatné. Slovenský štát nevznikol za vojny ani za okupácie a bol oveľa slobodnejší, než boli spomenuté tri klientské štáty. Aj židovská otázka, z ktorej Hitler urobil európsky problém, našla na Slovensku menej drastické riešenie, než tomu bolo v iných štátoch, či už ide o počet obetí, alebo ich utrpenie. Štatistiky udávajú, že z Protektorátu zahynulo 110.000 Židov, z Maďarska do 600.000 a zo Slovenska medzi 40.000 a 50.000 v nemeckých koncentračných táboroch. Zdá sa,

že dosiaľ niet štatistiky, ktorá by potvrdila, že pred povstaním v auguste 1944 bolo by došlo k rasovým vraždám na Slovensku.

Slovenský národ, ktorý nemal žiadnu vinu na Mníchove, pre ktorý vojna bola *vis major* a ktorý si chcel vládnuť sám, bol by očakával, že západné mocnosti, ktoré bojovali za víťazstvo demokracie, uznajú jeho politickú individualitu a jeho právo na štát. Preto Slováci mohli iba krútiť hlavou, keď Beneš, fatálny muž Mníchova, dostal politický a finančný kredit na Západe za obnovu Česko-Slovenska. Menovite, keď Beneš 12. decembra 1943 uzavrel dohodu o priateľstve a vzájomnej pomoci so Sovietskym zväzom, muselo byť západným spravodajským službám jasné, že odvtedy osud Česko-Slovenska bol zviazaný s Moskvou.

No najväčšie sklamanie pre národy stredo-východnej Európy po druhej svetovej vojne bolo, že totalitu nemeckú vystriedala tam totalita komunistická. Západ vyhral vojnu a prehral mier.

Karin Schmidová vo svojej knihe ***Die Slowakische Republik***[7] konštatuje, že závislosť terajších komunistických satelitov na Sovietskom zväze je oveľa väčšia, než bola závislosť Slovenskej republiky na Nemeckej ríši. Terajšie satelity sa ideologicky celkom identifikovali so Sovietskym zväzom tým, že uznali vedenie sovietskej Komunistickej strany. Okrem toho tým, že po obsadení Sovietskym zväzom uznali tento stav ako "normalizáciu". V Poľsku, Východnom Nemecku a Maďarsku sú sovietske divízie od konca druhej svetovej vojny a v Česko-Slovensku od 1968. Kto môže hovoriť o "suverenite" týchto štátov? Tak isto ich "suverénna rovnosť" so Sovietskym zväzom ako členov Organizácie Spojených národov je čírou fikciou.

Dôsledkom toho je duchovná komunizácia stredo-východnej Európy. Ideologická výlučnosť, nad ktorou bdejú tamojšie policajné režimy, vytvorila dusivú atmosféru. Naozaj ťažko príde si predstaviť, že koncom 20. storočia komunizmus prenasleduje ľudí nie pre zločiny, ale pre podozrenie, že majú na verejné veci iné náhľady, než má Komunistická strana. Umienenosť, ba priam zaťatosť komunizmu v tomto ohľade je neuveriteľná. Vo svojej slepote aj Hitler blúznil o nacistickom miléniu. Komunisti však

---

7) Karin Schmid, ***Die Slowakische Republik 1939-1945: Eine Staats – und Völker-rechtliche Betrachtung***, Berlin 1982.

konajú, akoby ho chceli pretromfnúť. Oni nielen plánujú milénium, čo má prísť, ale už prepísali dejiny uplynulého milénia podľa Marxovej dialektiky.

Ťažko veriť, že učení akademici a dvorní historici si neuvedomujú, že dejiny vždy značili a značia zmenu. Podľa Solženicyna komunizmus ako ideológia je mŕtvy. Vo viacerých krajinách sovietskeho orbitu je už iba byrokratickou nadstavbou. V Poľsku, kde ho Komunistická strana už nevládala presadiť, drží ho jedine vojenská diktatúra.

Stredná Európa za uplynulých 65 rokov žila v troch rozličných politických konšteláciách: Versailleského mieru, Hitlera a komunistického internacionalizmu alebo Brežnevovej doktríny. No niet pochybnosti, že po tejto konštelácii príde iná. Bolo by preto načase, aby sa v dobe jadrových zbraní konečne zaviedol úplne nový, nie "medzinárodný", ale svetový poriadok so svetovou autoritou. Medzinárodný poriadok, postavený na "suverenite" štátov, je podľa svojej povahy anarchický. Nukleárna doba žiada svetovú autoritu, akú spomenul pápež Ján XXIII. v encyklike ***Pacem in Terris*** a akú mali na mysli takí veľkí mužovia našej doby ako Albert Einstein, generál Omar Bradley, Arnold Toynbee, admirál Rickover atď. Táto autorita by vzala pod svoju kontrolu všetky jadrové zbrane a prevzala právomoc rozhodovať nielen o všetkých hraničných sporoch medzi národmi, ale menovite o slobode a neslobode národov. Bezpečnosť sveta žiada nie "rovnováhu teroru" medzi dvomi veľmocami, ale rovnováhu, ktorá by bola výsledkom účasti aspoň 20 najdôležitejších mocností sveta.

Organizácia Spojených Národov vo svojej terajšej podobe nemá zmyslu. Treba ju alebo opustiť alebo reformovať. Iba Spojené štáty môžu prevziať túto iniciatívu. Na podiv, mnohí spisovatelia, cirkvi a inštitúcie hovoria alebo píšu o hrôzach nukleárnej vojny, no málo je tých, čo si uvedomujú, že len nový svetový poriadok môže odstrániť nebezpečenstvo takej vojny. Aby si to uvedomila väčšina, zdá sa, že ľudstvo potrebuje novú politickú výchovu.

Š. Polakovič

NAD STAŠKOVÝM VÝKLADOM NAŠICH DEJÍN

Že Staško je stále klokotajúci vulkán neobsiahnuteľnej hĺbky myšlienkového a citového bohatstva, ktoré len pre nepriazeň "nevôle žitia" nemohol ešte vyniesť na povrch v jeho celkosti, o tom sú iste presvedčení všetci, čo ho zblízka poznajú.

Že v tomto vnútornom bohatom nepokoji popri myšlienkach rodí sa aj zvláštny staškovský štýl, je len prirodzené a pochopiteľné. ***Le style c'est l'homme.*** Tento štýl nielenže nie je ľahký, je vyložene ťažký, lebo chce vyjadriť všetko to, čo cíti vo svojom vnútri ako prasilu a predsa sa mu zdá slovo použité nedostatočným a málo jasným. Podobá sa tento štýl písaniu sv. Pavla, ktorý tiež sputnával slová v službe myšlienok, ako sa mu drali na povrch silou vnuknutia. Staško ako autor je tichý búrlivák a ako sv. Pavla treba čítať pomaly a rozkúskovávať myšlienkové balvany, tak je to aj s textom Staškovým, ktorý treba rozmelňovať a tak sa prepracovávať k obsažnému jadru.

Staško živelne prežíva všetko, čo dáva na papier a stadiaľ tá moc, ktorá sála takmer z každého riadku a nás podmaňuje. Vulkán v činnosti.

* * *

Toto sa mi zdalo potrebným povedať skôr, než by som sa zapodieval vlastnou tématikou významnej štúdie, ktorá je prínosom do vyhodnocovania našich bezprostredne blízkych dejín, ktoré sme ako mladíci prežívali ako duchovné otrasy. Štúdia tvorí časť knihy ***Tvorcovia nového Slovenska***, vydanú na počesť sedemdesiatky Dr. J. Mikuša. (Vytlačili Priatelia dobrej knihy, Cambridge, Canada, 1982.)

Že iní budú ináč vidieť ten istý predmet, to patrí k posudzovaniu dejín: ani len ich vlastní tvorcovia nie sú si nikdy zajedno v ich výklade, ako to dokazujú aj príklady u iných národov; tobôž tým menej môžu byť totožné hľadiská tých, ktorí sa podoberajú na zistenie stvárňujúcich síl v nejakom období po určitom odstupe. Dejiny sú veľmi klzký terén a ich podstata je čosi, čo sa pojmove ťažko zachytáva, lebo má vzťah k silám nadčasovým,

nadpriestorovým a nadhmotným. Tieto pokusy sa zvyčajne volajú filozofiou dejín a Staškova štúdia je práve prínosom k filozofii našich nedávnych dejín.

Z druhej strany však je tiež nie menej pravdou, že tento Staškov prínos sa opiera o naše ďaleké i menej ďaleké národné korene, ktorých svetlo Staško používa ako reflektor na objasnenie tmavých závinov dejania v období 1918-1938, i keď istotne pociťoval, ako my všetci, nedostatočný styk s poslednými dielami, čo vyšli doma.

Táto metóda posudzovania určitého dejinného úseku je jedine správna, lebo to, čo sa dialo v oných rokoch a čo sme my na vlastné oči videli, na vlastnej koži cítili a v našich mladistvých dušiach prežívali ako otrasy, bolo výslednicou toho, čo už bolo veľmi dávno pred nami a tvorilo podstatu nášho národného bytia a našej nevyvrátiteľnej a nezameniteľnej národnej totožnosti.

Ako národ sme už jestvovali nielen r. 1918, ale boli sme ním aj r. 1861 a 1848 a naši predkovia mali s nami totožné národné povedomie tak v r. 1793, r. 1655 ako aj r. 1364 (protesty Slovákov v meste Žiline proti rozpínavosti nemeckého živlu), ba áno, už aj vtedy, keď Rastislav poslal do Carihradu poslov s odkazom: "My Sloviene..." Že Rastislav nechcel hovoriť za všetkých Slovanov, o tom nik nebude pochybovať. Hovoril za svoj ľud, ktorého sme my Slováci potomkami, ako to naši historici doma už objasnili ponad akékoľvek pochybnosti.

Nie sme oneskoreným národom. Boli sme len brzdení, dusení a hrdúsení ako národ od samého začiatku 19. storočia, keď jar slobody ducha priniesla prudký vzrast ostatným národom Európy a len nám nie okrem Bretoncov, Baskov a Írov. Nebyť onoho kultúrneho dusenia a hrdúsenia, neboli by sme museli doháňať mnohé veci, ktoré ako samozrejmé atribúty sa stali sprievodom a imaním každej európskej národnej bytosti.

Nie je to po prvý raz, čo Staško vynáša na povrch svoje dumanie o zmysle našich dejín. Tieto myšlienky ho gniavili už od konca vojny (viď ***Úvaha o slovenskom národe***, Most 1965, 107-116) a, ako nás informuje v onom článku, "najintenzívnejšie rozbory a metodicky vedené debaty o tejto problematike sa konali vo väzení, v Leopoldove", teda s vyberanými slovenskými osobnosťami.

* * *

Podľa Staška esej, uverejnená v knihe na počesť Dr. Mikuša, "je len rámcovým náčrtom obsiahlej tematiky" (s. 63), čím si možno vysvetliť, že z celkového počtu strán (76) vlastnej téme, naznačenej v nadpise, je venovaných len 22 strán, lebo všetky predchádzajúce kapitoly sa zapodievajú obdobiami spred r. 1918.

Tým nechcem nijako naznačiť, že ostatných 54 strán nepatrí k veci. Patria k veci (a ako!), ale nie sú vyjadrené v titule. Patria k veci, lebo rozoberajú vzhľady našej minulosti, bez ktorých by boli nepochopiteľné udalosti rokov 1918-1938.

Že ide o veľmi rozsiahlu tematiku, toho dôkazom sú nadpisy jednotlivých záhlaví tejto štúdie: 1) katolícka Cirkev a slovenský národ; 2) vplyv svetových duchovných hnutí na Slovákov; 3) Slováci a Uhorsko; 4) slovanská myšlienka a Slováci; 5) územný pojem Slovenska; 6) hospodárske a sociálne pomery a ich vplyv na národný charakter; 7) idea "československého" národa.

Každá kapitola je dôležitým skladiskom myšlienok o živote slovenského národa v minulosti a teda prípravou na porozumenie toho, čo sa dialo od r. 1918 do r. 1938 a čo dnes tiež už patrí do nenávratnej minulosti.

Ústredná poučka Staškovej práce je táto (aspoň mne sa tak zdá): ako slovenská dedina vzdorovala a bola poslednou a jedinou hrádzou proti maďarizácii, tak aj pokus o čechoslovakizáciu slovenského národa narazil na rozhodný odpor slovenskej dediny: "Dedina uchovala národný cit, stala sa prameňom národných akcií; dedina sa stala mravnou zásobárňou... Dedina, hlboko zakotvená v pôde, vo viere a rodovej nadviazanosti, bola tým hradným múrom, v ktorom sa uchovával a pečlivo strážil originál slovenského ducha" (s. 111).

* * *

Ako som už povedal, Staško naširoko založil svoje argumentácie, postaviac mnoho reflektorov okolo obdobia 1918-1938, aby ho urobil zrozumiteľným v perspektívach slovenských dejín.

V prvej pomocnej kapitole Staško rozoberá pomer medzi katolíckou Cirkvou a slovenským národom. Mám dojem, že by bolo bývalo správnejšie hovoriť o "kresťanskom princípe", ako to bol

urobil r. 1965 (Most, s. 109). Treba brať do povahy pochopiteľnú a ešte celkom nezahojenú citlivosť slovenských luteránov ako náboženskej menšiny. Pre túto príčinu hľadali niektorí ich vodcovia spojencov mimo národa na škodu celku. V tejto veci by sme mali brať do úvahy odporúčanie E. Renana, že vo veciach národa treba niekedy zabúdať, teda nevyvolávať duchov. A to tým viac, lebo slovenské luteránske rodiny napriek používaniu biblickej českej reči v kostoloch, boli nositeľmi slovenskej národnej myšlienky práve tak ako katolícke rodiny. Dôkazom toho je príklon luteránskych kňazov a inteligencie k vlastnému ľudu (okrem málo výnimiek), lebo nemohli zniesť falošnú a nestráviteľnú teóriu "československého" národa. Okrem toho sám Staško vysvetľuje politickú zviazanosť slovenských kňazov vo všeobecnosti, teda tak katolíckych ako aj luteránskych (s. 73).

Preto nemôžem prijať Staškovu vetu: "Slovensko s náboženskou rozdvojenosťou stratilo aj jednotu kultúrnu, a to na dlhé storočia" (s. 75). Len sa podívajme na časové dáta. Luteránstvo sa začalo u nás šíriť v 16. storočí.

Pod kultúrnou jednotou rozumieme duchovnú jednotu a táto medzi Slovákmi nikdy nebola narušená. Táto kultúrna jednota sa zakladá na všetkom tom, čo duch slovenský tvoril, čo ostatne aj Staško sám zaznačuje: "Svojráznosť slovenského ducha a umu sa najvýraznejšie prejavovala v tvorbe ľudu. Tento ľudový um, umelecký cit a remeselná zručnosť to boli, čo typizovali slovenského ducha, spoločenský a národný charakter."(S. 111) A aj na inom mieste Staško vhodne a presvedčivo zdôrazňuje duchovné sily pri utváraní slovenského národného bytia (s. 63, 66, 67).

Okrem toho kultúrna jednota ***po stránke rečovej*** bola zaručovaná až do samého konca 18. storočia jednotou latinskej reči, užívanej slovenskými učencami tak katolíckymi ako luteránskymi.

Od vyjdenia Bernolákovej mluvnice až k prijatiu štúrovského znenia slovenského spisovného jazyka (r. 1851) prešlo sotva pol storočia. ***Teda nijaké dlhé storočia.*** Okrem toho známe je volanie slovenského luteránskeho ľudu po užívaní vlastnej slovenskej reči, lebo im bola nezrozumiteľná nielen bibličtina, ale aj slovakizovaná čeština. ***Národnie noviny*** sú plné týchto hlasov.

Ak jestvovala jedno polstoročie dvojkoľajnosť v spisovnej reči, netreba jej pripisovať ráz tragičnosti, lebo aj iné národy

mali ťažkosti s kodifikovaním svojich spisovných rečí (o Lužických Srboch píše Ľ. Štúr, že sa nevedeli dohodnúť a rétorománi vo Švajčiarsku sa ešte nedohodli ani dodnes).

Že sa niektorí odrodilci prehlásili za Maďarov (ako Petrovič-Petöfi) alebo za Čechov, nuž známe je, že odrodilstvo spočíva v kultúrnom prispôsobení (akulturácii) inému národu. Tým vypadli zo slovenského národa, ale jednota národa tým neutrpela, i keď národ odrodilstvom trpel po stránke číselnej a kvalitatívnej (pre odchod inteligencie).

Čo robí národy odlišnými, je ich špecifická duchovosť, vyjadrená v špecificky odlišnej kultúre. O tento vzhľad slovenskej svojskosti sa opieral Štúr, keď odôvodňoval potrebu písania a teda tvorenia literárnej kultúry vo vlastnej reči. Vtedy Štúr povedal: "Náš duch je odlišný od českého ducha". To, čo Štúr povedal o našej podstatnej odlišnosti od českej národnej svojskosti, platí vo zvýšenej miere v pomere k ostatným národom.

Staško už r. 1965 vymenoval prejavové formy našej duchovnej, teda kultúrnej svojráznosti a označil ich ako činitele "duchovnej jednoty, spoločnej citovej a intelektuálnej základne" (s. 68). Zamýšľajúc sa nad našimi dejinami V. Mináč napísal: "Nie moc, ktorá je pominuteľná, ale duch, ktorý trvá: to je naša cesta, náš zmysel, náš osud" (Dúchanie do pahrieb, s. 155).

Okrem toho "z kultu pôdy, práva, mravnej autority a kultu predkov vyvinul sa v národe cit pre spravodlivosť, mieru. Tieto mravné kategórie vysvetľujú vedomie večnosti, aké náš národ nesie v sebe v celých svojich dejinách" (Most, 1965, s. 110-111). K tomu istému záveru došiel aj V. Mináč: "Naša túžba po dokonalosti volá sa spravodlivosť... Naše novodobé dejiny sú ustavičným domáhaním sa spravodlivosti a približovaním sa k nej" (s. 153).

Pri tejto príležitosti nemôžem nespomenúť P. Griegera, veľkého súčasného psychológa, ktorý figuruje pod francúzskym menom, ale je Slovák, i keď už slovensky skoro celkom zabudol. To je jeden z tých stoviek slovenských chlapcov, čo odišli do Francúzska ako budúci misionári (školskí bratia) a z ktorých urobili vo Francúzsku Francúzov. P. Grieger je autorom veľmi významnej knihy ***La caractérologie éthnique*** (mám jej španielsky preklad ***Caracterología étnica***, Barcelona 1966, strán 341), kde rozoberá národnú charakterológiu ako aj všeobecnú etnotipoló-

giu.[1] Sledujúc Le Bona, Grieger má spoločné so Staškom, i keď sa iste nepoznajú, tieto základné poučky: "Každý národ predstavuje mysľovú sústavu práve takú jasnú ako jeho anatomické znaky, skadiaľ sa odvodzujú jeho city, jeho myšlienky, jeho ustanovizne, jeho presvedčenia a jeho činy... Život národa, jeho ustanovizne, jeho presvedčenia a umenie sú iba viditeľným vzhľadom jeho neviditeľnej duše" (u. d., s. 313-314).

* * *

Staškove úvahy o Reformácii a Protireformácii (v ďalšej pomocnej kapitole) nijako neoslabujú moje odporúčanie o zavedenie jednotného menovateľa vo veci náboženstva v podobe kresťanského princípu. Práve naopak, jeho úvahy o vplyve cirkevnej organizácie na život nášho národa ho odporúčajú v tom zmysle, ako ho vyjadril r. 1965.

Stojí zato prepísať tieto Staškove pozorovania:

"Najnižšou organizačnou jednotkou Cirkvi bola farnosť, najčastejšie vo veľkosti dediny, na čele s dedinským kňazom. Kňazovi na dedine pripadli omnoho širšie úlohy, ako len náboženské. Nenaučil sa ich zrejme v seminári, ale ich poznal z domu. Dedinský kňaz sa mal rozumieť do gazdovstva, do remesiel, do spôsobu predaja a nákupu, do majetkových prevodov, do rodinných sporov, skrátka do oblasti širokého sociálneho dosahu... Z tejto intímnej dôvernosti medzi kňazom a veriacimi na dedine vyvinul sa časom spoločný národný program. V dobách

1) Že P. Grieger sa cíti Slovákom, toho dôkazom je moja korešpondencia s ním z r. 1961, ktorá je uložená v archíve Dr. J. Staška v New Yorku spolu s inými vecami. V tom čase som organizoval prvé číslo PHILOSOPHICA, ktoré vyšlo ako druhý zväzok SLOVAK STUDIES r. 1961. Bol som vždy presvedčený, že SLOVAK STUDIES mali mať nielen ráz ako HISTORICA. Mali sme v tom čase vyše dvadsať profesorov filozofie po svetových univerzitách. Časť ich činnosti mala ísť v cudzích rečiach pod slovenským menom. Škoda, že nebolo u všetkých porozumenie pre túto veľkú slovenskú vec. PHILOSOPHICA SLOVACA boli by roznášali slovenské meno do všetkých univerzitných čitární a knižníc. P. Grieger pochopil môj úmysel a hneď mi prisľúbil článok a ho aj poslal potom pod titulom ***Perspectives personnalistes en éducation moderne***. Grieger patrí do slovenskej vedeckej literatúry a bolo by dobre, aby sme na to nezabudli. Nebolo by od veci, keby ľudia z okolia Paríža udržovali s ním styky.

zápasov o slovenský národný život, dedina určila a vyslala svojich vodcov v osobe národne uvedomelého kňaza. Touto cestou sa kňaz stal predstaviteľom obce, v jej sociálno-politickom kontexte. Tým, že sa slovenský osobný a spoločenský život zúžil do dedín a že len tam mal opravdivú tvár, kňazi sa dostali na čelo danej spoločenskej problematiky." (S. 72-73)

Na tejto zvláštnosti našich dejín Reformácia nič nezmenila. Luteránsky pastor vykonával v luteránskej dedine tú istú národnú funkciu ako katolícky kňaz v dedine katolíckej. Stadiaľ vyviera všeobecná norma: tak katolícki ako aj luteránski duchovní boli vodcami a poradcami ľudu vo všetkých otázkach súkromného a verejného života.

Ale nielen v otázke slovenskej dediny má Staško pravdu. Pozoruhodné sú aj jeho úvahy o úlohe rodiny v živote slovenského národa: "Vnútorná štruktúra dediny zaručovala vysluhovanie autority otcom rodiny ako jeho výsostné právo pri obrane mravných a hospodárskych záujmov rodiny. Tento nárok na autoritu vyplýval jak z prirodzeného práva tak aj z mravných princípov náboženstva." (S. 73) "Úcta k vyššej mravnej autorite charakterizuje celý konstitučný proces našej slovenskej spoločnosti v jej postupnom vývoji až po najvyššie formy organizácie" (Most, 1965, s. 110).

V tomto bode Staško nie je nijako v rozpore so Štúrom, ktorý všetkými zbraňami bojoval proti rodinkárskemu rázu dediny ako hlavnej príčine nášho nedostatku pre pospolitosť, ale zato rodinu neznižoval. Sám vraví: "Vystavili sme život domáci v odpore so životom pospolitým, zato ale nech nikto nemyslí, že by sme život domáci znižovať a do ľahkovážnosti uviesť chceli" (Dielo, I, 126). Tým, že národ náš stratil politickú samostatnosť v 10. storočí a bol včlenený do cudzej politickej štruktúry, nemal možnosť vyvíjať metódy politického myslenia a uplatňovania, ako to zaznamenal Staško: "Politicky náš národ nemal tradície práva, slobody, teda života... bol si vedomý poníženia, sociálnej biedy, vyhnanstva, nekultúrnosti v protive so žičlivým pokrokom, hrdosťou, životnou radosťou, plynúcich z nezávislého národného života" (Most, s. 113).

Dôsledky straty vlastnej štátnosti národ cíti až do dnešného dňa ako otvorenú ranu na svojom živote.

* * *

Dôležité miesto v Staškovej štúdii zaujímajú úvahy o maďarónstve a čechoslováctve.

Maďarizácia a hungarizmus. Mám dojem, že medzi Staškovým tvrdením, že "maďarizácia nie je výsledkom kultúrnej potencie a mocenskej pozície Maďarov" (s. 86) a že hungarizmus "ako politické vedomie sa prejavil len neskôr ako dôsledok maďarského nacionalizmu a z neho vyplývajúcej násilnej maďarizácie" (s. 89), je prinajmenej pojmová nejasnosť, ak nie protirečenie. Môže ísť tiež aj o tlačovú chybu, lebo v jednom liste sa mi sťažoval, že nemohli urobiť opravy tlačových chýb.

Myslím, že treba definovať pojmy. Maďarizácia je pomaďarčovanie verejného života, jeho ustanovizní (administrácie, súdov) a škôl (zavedenie maďarskej reči ako jedinej vyučovacej reči na všetkých druhoch škôl). Maďari ***mohli*** pomaďarčovať, lebo práve ***mali*** "mocenské pozície" na svojej strane. A tým, že mali v rukách aj vyššie školy, ***mali*** aj "kultúrnu potenciu" na svojej strane a ju používali do krajnosti. Slovenská študujúca mládež sa hanbila za slovenčinu, lebo sa v nej nevedela vyjadrovať,a to tým viac, že stredná škola vyzdvihovala maďarské dejiny a kultúru a hanobila všetko, čo predstavovala slovenská dedina (marha; paraszt; tót nem ember).

Hungarizmus (maďarónstvo) bol dôsledok maďarizácie a nie naopak. Iste aj Staško je toho presvedčenia.

V tejto súvislosti Staško cituje nemeckú štúdiu A. Štefánka, ktorá vyšla v ***Carpathica Slovaca*** za Slovenskej republiky (***Zur Soziographie der geistigen Kultur in der Slowakei***, 1944). Keby bol Štefánek písal štúdiu po slovensky, iste by bol použil výraz "maďarónstvo" namiesto "hungarizmus". Maďaróni boli Slováci, ktorí síce slovensky hovorili, ale nielen nepozdvihli hlas proti všestrannému pomaďarčovaniu Slovenska, ale aj pokladali za správne, aby bol v Uhorsku len jeden národ, a to čím skôr. Maďaróni boli odrodilci. Sem patria Štefánkove slová: "nejestvovala už ideová národnokultúrna jednota medzi národom a inteligenciou; inými slovami povedané, maďarská škola, literatúra, žurnalistika, politika atď. odcudzili vzdelané vrstvy od kultúrnej jednoty so slovenským národom" (s. 88, pozn. 20).

Ostatné Štefánkove citované poznámky o "mravnej maďarizácii" (sittliche Madjarisierung) sú správne v tom zmysle, že predovšetkým cez školu mládež napáchla maďarstvom. Ale to, čo

Štefánek napísal v tomto súvise o slovenskej situácii, platí rovnako o všetkých procesoch akulturácie čiže odnárodňovania. Židia sú národ dávnej nenapodobiteľnej a nedostihnuteľnej kultúry a predsa príslušníci židovského národa "napáchnu" kultúrou (prirodzene vždy nižšou, než je ich pôvodná a trvácna) toho národa, v ktorom vychodia školy (sa ponemčia, pofrancúzštia, poangličtia, poslovenčia, pomaďarčia atď.) a keď sa vysťahujú do Izraela, tam majú s nimi robotu, aby ich očistili od nánosov nežidovských kultúr.

Okrem toho je známe, že ten, kto vychodil školy v cudzej zemi, "napáchne" jej kultúrou a stáva sa prinajmenej priateľom onej krajiny. To je známe, pochopiteľné a ľudské.

Je však určitý stupeň "napáchnutia", ktoré môže vyjadrovať vnútornú "dvojkultúrnosť": to je polcesta k odnárodneniu. Tento stav môže vyvolávať duševné traumy. Koľkí vysťahovalci zo Slovenska stretli sa s týmto problémom u svojich detí?

Ale je aj ďalší stupeň "napáchnutia", ktorý prevráti neistú rovnováhu dvojkultúrnosti v prospech cudzieho národa. To je stav odnárodnenia a prijatie novej národnosti a spočíva v popretí predchádzajúcej národnosti.

Odrodilectvo je druh priznávania sa k inej národnosti z dôvodov mravne pochybných (zamestnanie, kariéra a pod.), keď ešte sú v duši živé hlasy vedomia prináležania k pôvodnej národnosti.

Maďarizácii podobným spôsobom prebiehalo a prebieha pofrancúzšťovanie Bretóncov na západe a Baskov na juhu Francúzska.

Svedectvo pofrancúzšťovania, vydané Bretóncom P. J. Héliasom (***Le cheval d'orgueil***, Plon, 1975) o osude bretónskeho národa je práve také otriasajúce ako naše svedectvá o pomaďarčovaní. Autor opisuje, ako im bolo zakázané hovoriť po bretónsky cez prestávky. Za priestupok nasledoval ihneď trest ako v maďarských školách. (Mimochodom pripomínam, že slovenským chlapcom, čo prišli do Francúzska pripravovať sa za misionárov, bolo tiež zakázané hovoriť medzi sebou po slovensky, aby zabudli na kraj a reč svojho národa. Toto je určitý druh kultúrneho janičiarstva.)

Z knihy Héliasa vyplýva, že aj Bretóncom ostala len dedina ako nositeľka národného ducha a bretónskej kultúry, len s tým rozdielom, že sa podarilo Francúzom odňať im oporu kňazstva.

Aj medzi Bretóncami jestvuje ten proces, ktorý A. Štefánek nazval "mravnou maďarizáciou", len s tou obmenou, že tu ide o pofrancúzšťovanie, ktoré sa prejavuje v prelínaní francúzskej kultúry "do reči, mravov, umeleckých a citových oblastí bretónskej duše". Aj tam jestvuje druh odcudzenia bretónskej inteligencie, ktoré spočíva v zanechaní kultúrnej jednoty s bretónskym ľudom, čoho bezprostrednou príčinou je, že sa študenti hanbia za bretónsku reč a kultúru, lebo sú znakom chudoby a biedy.

Ako v bretónskom tak aj v slovenskom prípade prispôsobovanie sa cudziemu národu je javom kultúrnym. Protiváhu proti odnárodňovaniu slovenskej mládeže v cudzine treba hľadať v prostriedkoch, ako je napr. knižka J. Mikuša *The Pride in Slovak Origin.*

Čechizácia a čechoslovakizmus. Tak ako bolo cieľom maďarizácie zmocniť sa biologickej podstaty slovenského národa, rozšíriť geopolitické položenie Maďarov a tým umocniť ich postavenie v Strednej Európe, tak aj Česi považovali Slovensko a Slovákov ako dôvažok pre svoje politické mocenské ciele. Tak to správne vidí Staško: "Toto prisvojovanie si Slovákov a snaha s nimi disponovať', bolo a ostalo českým politickým programom" (s. 107).

Už za Uhorska využívali Česi slovenskú bezmocnosť v pomere ku maďarizácii. Ale už vtedy Štúr odvravel: "Toto spojenie s kmeňom iným by nás istotne pred nebezpečenstvom nezachránilo, lebo je to spojenie len viac vnešné", teda spojenie vonkajšie (Dielo V, s. 40).

Za prvej ČSR Česi strašili Slovákov maďarskou menšinou, ktorú obratne využívali v prospech svojej moci nad Slovenskom. Okrem toho používali všetky pedále politickej moci v neprospech slovenského priemyslu, poľnohospodárstva a kultúry. Nezabudli sme, že na gymnáziu sme museli písať polovicu školských a domácich úloh po česky a tiež polovicu povinného čítania. To všetko za účelom priviazania Slovenska k českým krajinám. Po znivočení Slovenskej republiky najprv Beneš a potom českí komunisti uskutočňujú plán Benešovej národno-socialistickej strany na ovládanie Slovenska. Kým slovenských komunistov preháňala Praha ako nacionalistov, nebolo nikoho, kto by pranieroval český šovinizmus, uskutočňovaný českými komunistami proti Slovensku.

Keďže čechizácia stroskotala na odmietavom stanovisku slovenskej národnej pospolitosti, ako to vyjadruje Staško: "Niet pre túto ideu v slovenských dejinách miesta, niet ospravedlnenia a niet ani historického predpokladu a záujmu", český záujem o podržanie Slovenska v rukách Prahy vynašiel nový druh "čechoslovakizmu". To je štátny čechoslovakizmus. Keď už Slováci nechcú byť s Čechmi jeden národ, treba ich nútiť vytváraním takých hospodárskych a politických situácií, aby prijali ako svoju ideu nevyhnutného "československého" štátu. Už desaťročia českí komunisti uskutočňujú plán, podľa ktorého Slovensko má byť prikované reťazami na české krajiny. S tým cieľom Praha odstránila nadaných slovenských národohospodárov, ktorí sa vzpierali čechizácii slovenského hospodárstva a vydali, za mlčania ači lepšie za schválenia slovenských komunistov, ústavný zákon č. 125, ktorým bola obstrihaná právomoc Slovenskej socialistickej republiky. Od r. 1970 zase sa vládne na Slovensku z Prahy. Ako Masaryk zamlčal pred veľmocami jestvovanie slovenského národa, tak českí komunisti teraz šíria v cudzine obraz jednotného "československého" štátu, ako keby sa nikdy nebola previedla federalizácia Česko-Slovenska. Pre Masaryka Pittsburská dohoda bola zdrapom papiera; pre českých komunistov zdrapom papiera sa stal zákon o federalizácii Česko-Slovenska. Ešte aj na cirkevnom poli česká nenávisť voči Slovákom zohrala svoju úlohu. Povolili slovenskú cirkevnú provinciu, po ktorej Slováci tak túžili, ale tak, aby sídlom arcibiskupa nebola ani Nitra ani Bratislava, lebo tak by sa posilnilo slovenské národné vedomie. Nitra nie, lebo to je slovenské sväté mesto, na ktoré sú viazané spomienky na našu národnú a štátnu starobylosť. Bratislava nie, lebo je hlavné mesto Slovenskej republiky i keď hneď socialistickej. Navzdory určili za sídlo arcibiskupstva Trnavu. Až bude mať slovenský národ moc nad svojou krajinou, túto urážku treba napraviť.

Tak maďarónstvo ako čechoslováctvo sa roztrepalo na úskalí slovenskej národnej totožnosti. Dá Boh, že aj štátny "čechoslovakizmus" postihne skoro ten istý osud. Tak to žiadajú naše dejiny: "Cez celé tisícročie sme si boli vedomí stratenej politickej samostatnosti... Nevyslovený a vyslovený manifest slovenských túžieb niesol sa pokoleniami až po zrelosť času a príležitosti."

(Most, s. 112) Len vydržať. "Len neohnúť chrbát. Len sa nepoddať." (Mináč, u. m., 150)

Politické dôsledky v prvej ČSR (1918-1938)

Slovenská dedina bola hlavným protagonistom v prvom Česko-Slovensku. Jej živé kresťanstvo sa neznášalo s českým voľnomyšlienkárskym svetom: "Slováci povýšili kresťanské normy života za kategóriu moci, ktorú kategóriu používali tiež ako prostriedok politického procesu" (s. 122).

Na druhej strane "kultúrne dedičstvo Čechov a Slovákov bolo rôzne v obsahu, v bohatstve, v pestrosti a v mravnej hodnote. Táto rôznosť dedičstva mala tiež rôzny vplyv na jeho nositeľov" (s. 122).

Nesprávne si vykladali vodcovia centralistických strán hlasy, ktoré dostali na dedine: "Oficiálna príslušnosť k politickým stranám dodávala počtom svojich členov váhy ich predstaviteľom, ale nedávala im mandát zaznávať národ. Intímna znalosť slovenskej dediny ukázala, že pokiaľ šlo o osud národa ako celku, politické partajníctvo nezaväzovalo. Postoj slovenských roľníkov, robotníkov a živnostníkov v otázke záchovy národa bol totožný: Takto overený súd plne podporil politický program po samostatnosti." (S. 128)

Ako vyzerala česká demokracia na Slovensku v tomto období, toho nezničiteľným dôkazom sú vybielené strany slovenskej opozičnej tlače. (Urobil by veľkú službu národu ten slovenský publicista, ktorý by v cudzích rečiach opísal masarykovskú demokraciu v praxi.)

Slovenská dedina bola tá prasila, v ktorej bol stelesnený slovenský národ. A bola to slovenská dedina, čo odmietla Česko-Slovensko, lebo z nej vyrazili sily v podobe národnej inteligencie, jav, ktorý I. Kružliak nazval "nástupom sedliackych charakterov" (s. 6). Tí boli hnacou silou autonomizmu ako prostriedku proti izolácii Slovákov v Európe, a teda aj vo svete. Táto násilná izolácia "vtlačila do národného charakteru vedomie, že podmienky života si musí vytvárať národ sám a že len samostatnosť jednania je zárukou prežitia" (s. 124).

Bolo a je dodnes omylom Čechov, že pokladali slovenský boj za samostatnosť ako "truc voči Čechom" (s. 127). To je veľký

omyl, lebo Slováci potrebujú samostatnosť, aby mohli uskutočniť všetky potencie, skryté v národnej podstate, cez použitie mocenských a hospodárskych prostriedkov Slovenska. Tú možnosť nedalo Slovákom ani prvé, ani druhé, ani tretie Česko-Slovensko. Preto rozchod Slovákov a Čechov je nevyhnutný pri najbližšej príležitosti, ale nie z nenávisti proti Čechom, lež z dobre pochopeného vlastného národného záujmu. Slováci potrebujú mať správu svojich vecí vo svojich rukách.

Náš pomer k Čechom je určený skutočnosťou, že sú nám najbližším slovanským národom, že spolupráca s nimi je vzájomnou potrebou a že táto spolupráca môže nájsť najprimeranejšie vyjadrenie cez samostatné Slovensko a samostatné Čechy. Cesta Čechov k Slovákom ide cez uznanie potreby samostatnosti Slovenska, nech táto samostatnosť má akýkoľvek obsah a formu v budúcom usporiadaní strednej Európy. Do tohto usporiadania Slováci rozhodne nechcú ísť vedení za ruku neuznávaným českým partnerom.

Nad zmyslom našich dejín

Výraz "zmysel dejín" nie je jednoznačný. Je skôr mnohoobsahový. Pre pojmovú nevyhranenosť má aj akýsi nádych tajomstva, ktorý zase je v súvise s tajomstvom bytia a života.

Zmysel dejín môže znamenať obsah už dotvorený, nezvratne a nezmeniteľne prirátaný k minulosti. Na tejto náplni možno pozorovať určité rysy tak, ako sú vrstvy na sedimentárnych geologických útvaroch (tieto patria ku geologickým dejinám Zeme). Tieto rysy sa pokúsil označiť svojou štúdiou Staško.

Ale zmysel dejín može znamenať aj náplň, ktorú treba dať do nádoby a v tom prípade ide o cieľ v podobnom zmysle, ako keď sa pýtame: "Aký zmysel má môj život?" Teda v prípade národa: aký zmysel má môj národ?

Preto mám dojem, že treba rozlišovať zmysel dejín a zmysel bytia. Prirodzene, bytie (život) má veľmi príbuzný vzťah k dejinám a dejiny k bytiu. Že ide o bytostný vzťah, nemožno pochybovať. Hýbeme sa v tomto prípade na pomedzí časového a hmotného uskutočňovania a na pomedzí oblasti pozačasovej a pozahmotnej.

Posledné žriedlo, z ktorého vznikajú národy, je ľudská pri-

rodzenosť. Možno sa pýtať: Ako tá istá ľudská prirodzenosť môže byť prameňom rôznorakosti národov? Na to možno odpovedať: Bohatstvo ľudskej prirodzenosti je temer nevyčerpateľné a neznáme sú nám všetky odvoditeľnosti. Ľudská prirodzenosť cez telurické a dejinné činitele vynáša na povrch pokusy semien národov, z ktorých niektoré, sotvaže vyklíčia, už zahynú (napr. z národných zárodkov, spomínaných Herodotom, temer nič nedošlo až k nám); iné vyklíčia a rastú zakrpatené a ostávajú ako nepodarky (je ich veľa ešte aj dnes); iné zase vyrastajú v nepriaznivých podmienkach a iným zase je dožičené nerušené vyrastanie. O týchto zákonoch som písal v knihe *La etnogénesis*.

Všetky národy sú dôsledkom ľudskej prirodzenosti a to je ten "prvok všeľudskosti", ktorého sa Staško tangenciálne dotkol (Most, s. 113).

Ale nielen vo vzniku, lež aj vo výsledkoch je prítomný v národoch "prvok všeľudskosti". Národ vzniká a žije cez kultúru a všetky kultúry všetkých národov všetkých čias nesú na sebe ráz ľudskosti a preto ako ľudia rozumieme sa najlepšie cez kultúru. Len to, čo je ľudsky všeobecné, hoci aj oblečené do národného kroja, vyvoláva ozvenu u iných národov. Posledným adresátom kultúry je človek a stadiaľ vyplýva ten pravý humanizmus, ktorého cieľom je bratstvo všetkých ľudí. Zbratanie národov je možné len cez kultúru. Politika ľudstvo delí. (Tento bod bude treba objasniť. Nato však tuná niet miesta.)

Staško nám odhalil množstvo vzácnych prvkov našich dejín a prirodzene, podtrhol tieto *rysy* našich dejín. Nezabudol ani poukázať na rysy našej kultúry, našej duchovosti, ktorá nás robí svojskými a predsa len z nás robí jeden z kvetov na lúke národov a je teda základom našej národnej totožnosti. No cez jej "všeľudský prvok" robí z nás Slovákov národ s úprimnými a mocnými sklonmi k ľudskosti, ktoré sú také výrazné, že ak zvoláš Slovák, ozýva sa ti vždy človek. To je ten "citový fond zvláštnej hĺbky" (Most, s. 111), ktorý neunikol Staškovej pozornosti, len potrebuje ďalšie prehĺbenie a rozvedenie.

Nik, kto sa bude zamýšľať nad životom nášho národa, nebude môcť obísť Staškove pohľady, plné hlbokých rozborov našej minulosti a plné na podnety k ďalším rozjímaniam. Raz príde niekto, čo sa z príspevkov mnohých autorov pokúsi o syntetické vyjadrenie obsahu našich dejín a nášho života. Opakujem, čo

som už napísal: nie sme národom oneskoreným; nie sme národom bez dejín; nie sme takí nahí, ako nás chceli vidieť a predstaviť svetu Maďari a Česi. To je poznanie, vyplývajúce z doterajších výskumov našich linguistov, historikov a archeológov.

Vidina Hviezdoslavova sa plní: spievanky zrodili nám už Homérov, no budú i bohatierov hudby, umenia a vied každého druhu. Slovenská dedina, ktorej podstata sme my sami (toto poznanie nám sprostredkujú Staško a Kružliak v knihe ***Tvorcovia nového Slovenska***), skrýva v sebe ešte neodkryté poklady ducha.

Jozef G. Cincík

SVÄTOPLUK-ZWENTIBOLD, kráľ Lotrinska (870-900 po Kr.)

V rokoch, v ktorých veľkomoravský kráľ Svätopluk bol v dobrom priateľstve s Arnulfom Korutánskym – neskorším nemeckým cisárom (887-899) – Arnulfovi sa od dnes už neznámej matky v rokoch 870/871, narodil mimomanželský syn. Podľa svojho krstného otca, veľkomoravského kniežaťa Svätopluka (870-894), dostal meno v nemeckých prameňoch často spomínané ako Zwentibold, t.j. Svätopluk. Matkou je zase často spomínaná žena z Veľkej Moravy.

V dejinách Franskej ríše sa úradne prvý raz objavuje meno Arnulfovho syna Zwentibolda – ako 18-19 ročného – na ríšskom sneme vo Forchheime. Na tomto sneme cisár Arnulf pre ten prípad, ak by sa mu nenarodil legitimný syn, chcel ľavobočka Svätopluka po svojej smrti za svojho nástupcu. Snem s tým súhlasil v roku 889. Ale r. 900 sa cisárovi Arnulfovi konečne narodil syn, Ľudovít Dieťa (900-911), takže takéto rozhodnutie sa stalo bezpredmetné. Ale i tak sa Arnulf neprestával starať o budúcnosť Zwentibolda-Svätopluka, svojho prvorodeného syna.

Cisár Arnulf obracal svoju pozornosť na územie ležiace na sever od Álp až po Severné more. V tom sledoval, akoby nástupca, práva Lotara I. a II. i svoje ciele vo zvláštnom kráľovstve

Burgundska. Už roku 892 Arnulf preniesol na Svätopluka niektoré práva v Lotrinsku. O rok neskoršie Svätopluk odchodí s vojenskou výpravou do Talianska. V r. 894 s vojenskou výpravou zase proti Rudolfovi Burgundskému.

Na rísskom sneme vo Wormse, v júni 894, prichodí Arnulf s návrhom vyhlásiť syna Svätopluka za kráľa v bývalej ríši Lotarovcov. Pri takomto vyhlásení musel počítať s odporom niektorých veľmožov, ale neskoršie, v máji 895, sa mu podarilo získať súhlas pre syna v Lotrinsku. Isté náznaky poukazujú na to, že bolo plánované pripojenie Burgundska do tohoto zväzku, ale Svätopluk so svojím otcom Arnulfom takmer nič nedosiahli proti odporu šľachty, t.j. proti držiteľom severozápadných alpských priesmykov. Takto vznikalo zvláštne rísske územie, na ktorom Svätopluk-Zwentibold vo svojom mene a neobmedzene vykonával všetky kráľovské práva. Pre toto sú jeho kráľovské diplomy rozhodným kritériom (viď mapu "Stredného Franska").

Svätopluk začal svoje panovanie napredovaním za pomerného pokoja v krajine samej. Nachádzal sa v dobrom pomere s Cirkvou, a to najmä s arcibiskupom Ratbodom z Trevíru. Podobne veľmi dobre vychádzal aj so svetskou vysokou šľachtou, najmä s grófom Reginárom z Haspengau a Hennegau. Od jesene 895 až do zimy 896/97 kráľ prechádzal krajinou. Jeho úradné vyhlášky svedčia o jeho prítomnosti v Trevíre, v Alsasku v Tlörschingene pri Diedenhofene, v Nijmegene, v Aachene a v Ardenách.

No už počiatkom roku 897 prichodí k prvým zrážkam so sebavedomou šľachtou. Následkom toho Svätopluk zosadil zo svojich lén a úradov štyroch grófov, ktorých majetky sa rozprestierali na strednom toku rieky Mosely: Odakara, Gerharda, Matfrída a Štefana. Posledný Arnulfov zásah vo veciach Lotrinska zamedzil vzrastanie krízy. Lebo v máji 897 na rísskom zhromaždení vo Wormse došlo k synovskému vykázaniu Štefana, Gerharda a Matfrída (no nie Odakara).

Na základe cisárskeho rozhodnutia svojho otca Svätopluk sa zasnúbil s Odou, dcérou saského Liudolfingera Ota. Išlo o podobné dynastické spojenie, aké sa uskutočnilo cez manželku Ľudovíta Dieťaťa s Otovou sestrou Liutgardou.

Najmocnejším mužom v Lotrinsku, popri kráľovi, bol podľa všetkého Reginár. Jeho moc časom prevýšila moc Ratboda z Trevíru, ktorému odobral vlastnícke právo nad opátstvom v

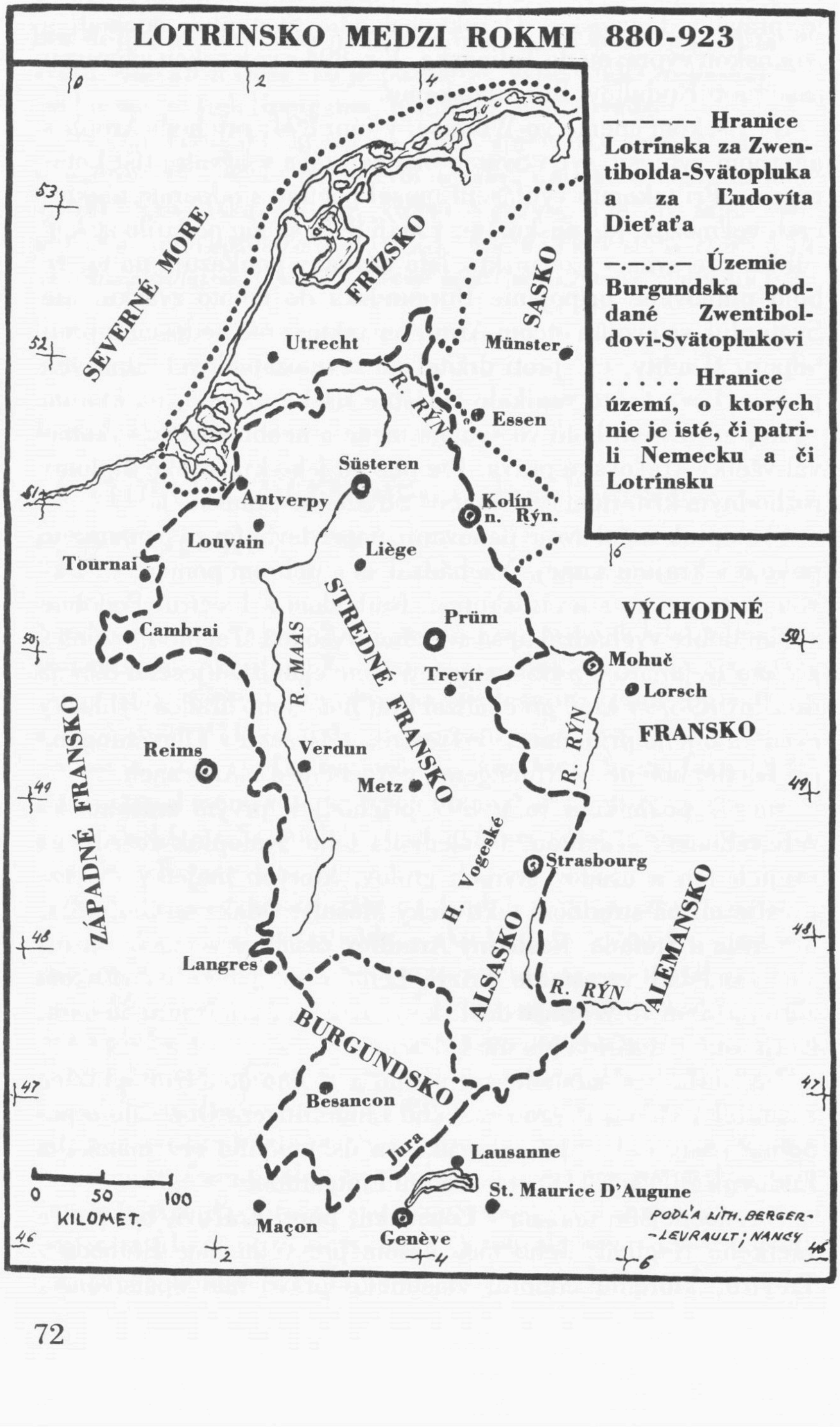
LOTRINSKO MEDZI ROKMI 880-923
Hranice Lotrínska za Zwentibolda-Svätopluka a za Ľudovíta Dieťaťa
Územie Burgundska poddané Zwentiboldovi-Svätoplukovi
Hranice území, o ktorých nie je isté, či patrili Nemecku a či Lotrínsku
SEVERNÉ MORE
FRÍZSKO
SASKO
Utrecht
Münster
R. RÝN
Essen
Süsteren
Antverpy
Kolín n. Rýn.
Louvain
Liège
Tournai
STREDNÉ FRANSKO
VÝCHODNÉ FRANSKO
Prüm
Cambrai
R. MAAS
Mohuč
Trevír
Lorsch
ZÁPADNÉ FRANSKO
Reims
Verdun
Metz
H. Vogeské
Strasbourg
ALSASKO
ALEMANSKO
Langres
BURGUNDSKO
Besancon
Jura
Lausanne
St. Maurice D'Augune
Maçon
Genève
0 50 100
KILOMET.
PODĽA LITH. BERGER-LEVRAULT; NANCY

Echternachu a sv. Serváca v Maastrichte. Ale v januári 898 prišlo k náhlemu obratu, v ktorom Svätopluk zakázal úrady, léna a majetky svojmu povereníkovi, ktorý ešte 28. decembra 897 účinkoval ako intervent, a vypovedal ho z ríše. Ratbod sa znovu vrátil do priazne kráľa, ktorý mu na súdnom dni v Aachene v máji 898 slávnostne vrátil kostol sv. Serváca. Reginár však prešiel do otvoreného odboja a spolu s ostatnými kráľovými protivníkmi – medzi nimi i Odakarom – sa upevnil na dolnom toku rieky Maas a povolal Ľudovíta Dieťa do krajiny. Ten od smrti Oda, t.j. od 1. januára, bol všeobecne uznaný za kráľa Západného Franska a teraz si robil nárok na kmeňovú domovinu svojho rodu.

Ľudovít prenikal až do karolinského falcu pri Aachene a Nijmegene a Svätopluk musel pred ním utiecť. Avšak bezprostredným nebezpečenstvom bolo vojsko, a s pomocou Cirkvi – najmä biskupa Franka z Lüttichu – aj krajinská šľachta. Svätopluk sa prichystal k úderu vo Flörchingene, ale Ľudovít ho nechal dôjsť až po Prüm. Svätoplukovo vojsko tým bolo prekvapené a rad vydávania kráľových diplomov prestáva od 27. januára 899.

Roku 899 sa Svätopluk stretol v St. Goare s pánmi východného a západného Franska. Tu došlo k uzavretiu akéhosi formálneho mieru s Ľudovítom Dieťaťom. Ale východní Frankovia, na čele s arcibiskupom Hattom z Mohuča, sa spojili s lotrinskými vedúcimi a po očakávanej smrti cisára Arnulfa sa snažili zlomiť Svätoplukovu moc a krajinu znovu spojiť s Ľudovítovou ríšou. Od tých čias bol osud lotrinského kráľa Svätopluka spečatený. Údajne znovu bojoval proti Reginárovi a Odakarovi s pomocou Ratboda, takže na začiatku roku 900 nastalo všeobecné povstanie. Ľudovít Dieťa bol povolaný do krajiny, zaujal Diedenhofen, kde bola 22. marca 900 oznámená pokora Lotrinčanov, a 3. apríla bol už v Aachene. Svätoplukov odpor sa ukázal márny a 13. augusta 900 zahynul pri rieke Maas v boji s grófmi Štefanom, Gerhardom a Matfrídom. Bol pochovaný za zvláštnych okolností v kláštornom kostole v Süsterene. Pochovali ho tam v kamennom sarkofágu jeho dcéry-mníšky Benedikta a Cecília, keď pod rúškom noci odniesli jeho telo z bojiska. (Viď fotografické vyobrazenia.)

V osobe Svätopluka, lotrinského kráľa a za jeho krátkej vlády sa znovu uskutočnil pokus v ríšskej čiastke Lotara II. uskutočniť trvalú a zvláštnu politickú moc.

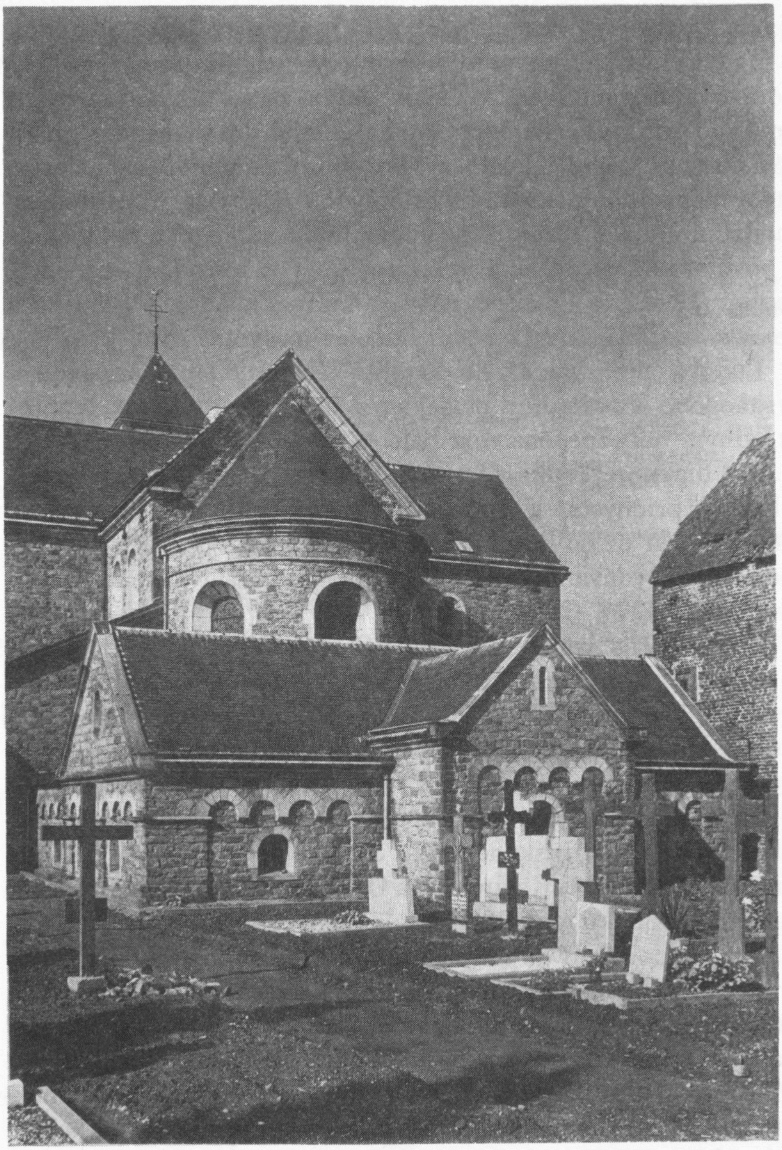

Süsteren (Limburg), Holandsko. – Kostolná časť sanktuária a hrobky, v ktorej je pochovaný Svätopluk-Zwentibold, lotrinský kráľ a krstný syn veľkomoravského kráľa Svätopluka ako aj syn nemeckého cisára Arnulfa. (Žil v r. 870-900 po Kr.)

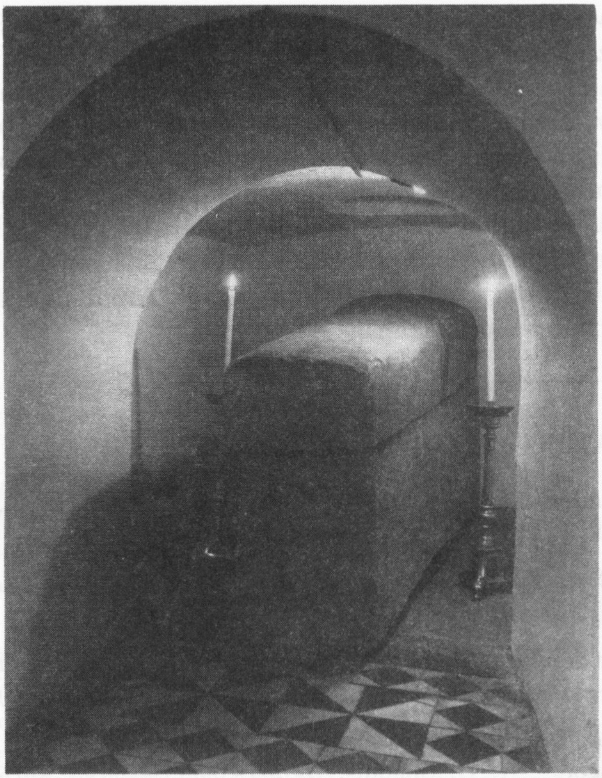

Kamenný sarkofág – hrobka Svätopluka Zwentibolda, lotrinského kráľa v hrobke býv. kláštorného kostola v Süsteren (dnes Holandsko).

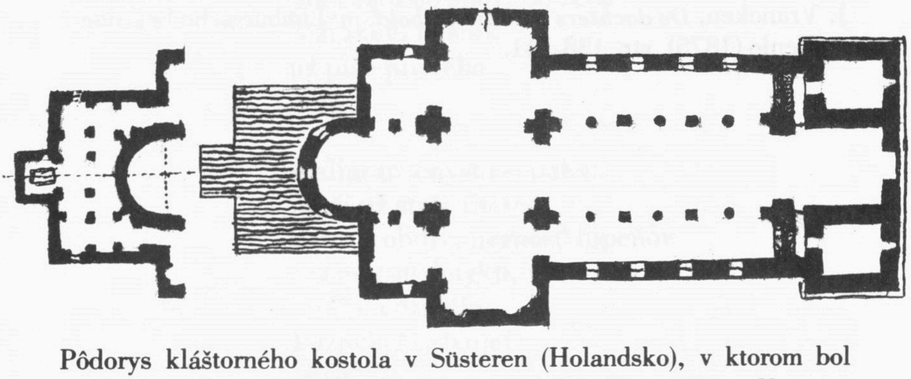

Pôdorys kláštorného kostola v Süsteren (Holandsko), v ktorom bol pochovaný Svätopluk-Zwentibold, lotrinský kráľ r. 900. – Napravo kostolná krypta s kamenným sarkofágom Svätopluka-Zwentibolda.

Po Svätoplukovi zostalo 28 listín, ktoré boli vystavené v časovom rozsahu od mája 895 až do januára 899. Poslednou listinou je dokument z 9. januára 900. Z listín, ktorými daroval najmä kláštory, chrámy a majetky rozličným cirkevným hodnostárom, je veľmi zaujímavá darovacia listina o kláštore v Süsterene, ktorý Svätoplukov otec, cisár Arnulf, daroval kňazovi a umelcovi Siginandovi. Po Siginandovej smrti sa mal vrátiť do majetku kláštora v Prüme. Siginand totiž poslúžil Arnulfovi mnohými umeleckými prácami, medzi ktoré patrí aj prenosný "Arnulfov oltárik" zo zlata, striebra a drahokamov.

LITERATÚRA:

E. Dümmler, ***Geschichte des Ostfrankischen Reiches 3*** (1888), str. 408 a nasl.

R. Parisot, ***Le Royaum de Lorraine sous le Carolingiens*** (1898), str. 515 a nasl.

Theodor Schiffer, ***Die Urkunden der deutschen Karolinger***, IV Band, ***Die Urkunden Zwentibolds und Ludwigs des Kindes*** (1963), Berlin, str. 3-71, in: Monumenta Germaniae Historica.

W. Langers – A. H. Simonis, ***De kerk van Susteren; karolingische familienabdij adellijk vrouwenstift parochie*** (1958), str. 16.

F. Rutten, ***De Zwentibold-sage***, in: Limburgschen Sagen, Amsterdam, z. j. str. 27-48.

J. Vrancken, ***De dochters van Zwentibold***, in: Limburgsche Legenden, Venlo (1875), str. 138-141.

Vlado Machajdík
MÔJ SVET

Vyrastáš do krásy
okolo teba svet, kvet lákavý a sny
kus raja na dosah
(či celý raj?)
a celý svet

V tichosti rastieš do krásy
cez zeleň májov i šedé jesene
zlatá niť
vidíš sa v tulipánoch
i v hmlách
už všíma si ťa svet

čas zdá sa bez konca
čas vonia
tak ako z krásy kvetu deň
bez hraníc
pre teba vonia i vietor v korunách
deň za dňom

deň za dňom rozvíja
koberec ružový
pre cestu do snov, do zeme
zázrakov, básnik
už píše pre teba
verš

maliar už chystá si paletu
muži už strácajú reč
patrí ti obdiv, nežnosť lupeňov
a jemnosť dotyku, vzácna
víchre nezničia
kúzlo krásy tvojej
si večná

si celý môj svet.

Vlado Machajdík

TVOJ DEŇ

Tento deň sa tebe podobá
tvoj úsmev zapálil mu ráno
na ružovo,
lúče zo slnka vykresľujú ťa
v zeleni,
vietor ťa s úžasom prenáša
z kvetu
na kvet,

si skoro na dosah

tento deň rozsieva ťa krídlami
vtákov,
pršíš v dažďových kvapkách –
zapĺňaš priestory,
z lupeňov ruží voniaš

a ako vôňa unikáš.

1982

Jozef G. Cincík

TRÁPENIA MAŤA ODZGANA-OSÚHEĽA

Len sa díval a díval, ako pán verejný notár tie kôročky otriasa z dosky na prázdnom látrovom voze, kým ho vyplatil za fúru klátov dreva, ktoré mu doviezol na zimu. Musel to byť veľmi skúpy pán.

A keď sa Maťo pohol vozom z dvora, popoháňajúc koníky nahlas zahrešil. Pomyslel si a doložil: "No, jest mi to aj za pána, bodaj ho psota všivavá hrýzla!... Ale keď som ja bol u neho so švagrom na jar v úrade a robili sme zmluvu o tom poli na Hornom Grúniku, nuž nás riadne odral. Vraj za zmluvný poplatok. A teraz?... Ani vypiť nedal!... Nie ako u starého Steinera-krčmára na dolnom konci." A popohnal kone, švacnúc ich bičom, na mestské jarmočisko, lebo večer chcel už byť doma, v Pôtri, v novohradských vrchoch.

Ledva prešiel cez hlavnú ulicu mesta, keď ho akési chlapčisko – študent – súdiac podľa kníh pod pazuchou – okrikoval: "Báťa Maťo, hej báťa, nože zastaňte!" I zastal s vozom.

"Však sú oni báťa Odzgan?" opytovalo sa chlapčisko.

"Tak... tak syn môj a čože?... A odkiaľ ma ty poznáš?" poprával si báťa klobúk na hlave.

"A neviete? Však ste z Pôtra?"

"To, to, to... celkom tak! No, ale že ste ma na jarmoku poznali, aký fajnový študent!" Maťo si prehodil fajku z jedného kúta úst do druhého.

Študentík pokračoval stojac na rohu ulice: "A v Pôtri máte číslo domu 56... a či nie tak?"

"Tak... veru tak, tak! Ale odkiaľ sa to len pamätáte? Však som Vás v Pôtri nikdaj nevidel?" vykríkol báťa rozradostene.

"Ale báťa, veď to máte všetko napísané na tabuľke pod vozom!" a študentík sa obrátil, nahlas sa smejúc a zmizol za rohom ulice.

"Ale... toto je už druhý raz, čo ma dnes dopálili" zahundral Maťo i došiel na jarmočisko.

Plno ľudí. Zobzeral sa sem i ta a vidí, že švagor Paľo Zvaník-Koťuha naň kýve, aby vraj počkal. Však boli dohovorení už

včera. Kone zastavil a počkal.

Koťuha ukazoval palcom za seba, že čosi sa tam deje pri šiatroch s topánkami a čižmami. Báťa Odzgan si natiahol krk, aby lepšie videl. A vidí.

Dvaja policajti obracajú kabanicu na Mišovi Trubincovi-Pastiereje. Ako macajú po ňom, tak macajú sem i tam, a predavač čižiem sa rozkrikuje: "Ale, prosím, pred chvíľkou mal v rukách pár čižiem... a kde nič tu nič... zmizli!"

Koťuha už mieril k vozu báťa Maťa. Rukávy kabanice mal čudne naduté. Sadol rýchle na voz a Maťovi povedal len toľko: "A pohni kone... ale šikovne!" O chvíľku voz hrčal už za mestom a Koťuha vyťahoval pár čižiem, po jednom z každého rukáva kabanice. Aj fľašu "tuhého" kdesi vykutral. Ponúkol báťovi Maťovi na počastovanie, akože sa na jarmoku "úlovok" podaril s čižmami.

Miša Trubinca za "spoluprácu" ponúkne vraj doma. Nuž, veru ťažko bolo obchodovať s niektorými vrchármi novohradskými na jarmokoch. Len čo si sa zvrtol, ak si bol jarmočník, tovar už mizol.

Nie inak bolo doma na gazdovskom dvore. Vzadu, v komore bola "mašina" na varenie slivovice. Len ju žandári nesmeli "zavoňať". Oj, bolo by zle bývalo!

Trubinec si ale vedel rady. Len čo začali žandári po domoch zisťovať – a najmä u susedov – že sa kdesi a akosi slivovica varí, "mašina" zo zadnej komory zmizla a pálenka sa prepadla.

Darmo kutali, ľakali a vyzvedali žandári. Ničoho nebolo. Len akýsi "dunst" ostal v okolí a vo vzduchu. Dobre bolo slivovičke, keď bola ukrytá a zasypaná v starej studni na záhumní. Bože uchovaj okoštovať vodu z tej studne, bola to samá slivovica, z ktorej sa len na sviatky ukázala akási fľaša na prestretom stole u Odzganovcov.

Ján Silan

ELÉGIA

(In memoriam: Vilo Kovár)

Pred týždňom bol tu Vilo. Jarný jas?
Lúčil sa? Možno. Viem len, že sa chvel,
kým spieval skúsenosti, kým mal čas,
a odišiel a stíchol ako anjel Gabriel.

Odvtedy, keď je noc a som tu sám
a clivo je mi, bdiem a spomínam. –
Mňa totiž najviac dojímajú pašie.
Keď trpí Kristus, ktože netrpel by s ním?

Môj priateľ Vilo Kovár vraj už nežije?
Ach, kdeže! Veď ho vidím, jak so spevom radostným
ku nebu vzlieta, volá stále: Sláva!
Pán Ježiš zvíťazil a z mŕtvych vstáva!

Važec 6. apríla 1982.

Ján Silan

ELEGIJA

(In memoriam: Vilo Kovár)

Još pred tjedan Vilo bješe sa mnom.
On – proljetna svjetlost? Dođe oprostit se?
Drhtao je sričuć uspomene,
zatim nesta ko anđel Gabrijel.

Otada u noći i dok sâm samujem,
kad sam nujan, bdijem, prisjećam se.
Kristova me Muka najvećma uznosi:
kad Krist trpi, tko s Njim da ne pati?

Da ne živi više moj prijatelj Vilo Kovár?
Ni govora! Jer ga vidim kako leti
put nebesa i pjeva: Hosana!
Bog Isus pobijedi, uskrsnu od mrtvih!

Sa slovačkog preveo Geno Senčić,
prepjevao Mirko Validžić

Želeći se cjeloživotnoj ljubavi Vila Kovára (koji je umro u Trnavi 2. travnja 1982) prema slovačko-hrvatskim vezama bar donekle odslušiti objavljujemo dvojezično pjesmu što ju je u povodu njegove smrti napisao pjesnik Ján Silan.

LAUDÁCIA MIKULÁŠA ŠPRINCA

Pripadá mi dnes krásna povinnosť povedať laudáciu na zaslúžilého muža. Mikuláš Šprinc je mužom veľkého zástoja v dejinách slovenskej literárnej a duchovnej slovesnosti.

Božia prozreteľnosť mu predurčila tvrdú, ale nebeským svetlom ožiarenú cestu – cestu slovenského kňaza. V tomto úseku svojej životnej cesty radí sa Mikuláš Šprinc medzi najlepších kňazov našich dejín, medzi najvzornejších služobníkov oltára a Kristovej pravdy, ktorí službu Bohu spájali vždy s obetavou láskou k národu, z ktorého vyšli. Kňazstvo je v Mikulášovi Šprincovi hlboké ako korene tisícročného duba. Svedčia o tom okrem iného aj také jeho literárne práce ako ***Listy z Coral*** a ***Matka krásneho milovania***, z ktorých priam srší jeho kňazská, mystickou láskou zapálená duša, ale svedčí o tom aj jeho pedagogická činnosť v kolégiu sv. Karola Boromejského, kde pred očami amerického kňazského dorastu po dlhé roky držal vysoko pochodeň kresťanského humanizmu v kázňach i častých konferenciách so študentmi.

Mikuláš Šprinc je virtuózom, ktorý si zvolil jeden z najťažších nástrojov: nástroj slova; je čistým, rýdzim básnikom. Nie básni-

kom, čo z náhodilých pekných slov uvije sem-tam pekný venček, ale básnikom, ktorý v poézii kotví srdcom i dušou, každým úsilím, ba vlastne celým svojím bytím. Z básní rýdzeho básnika cítiť viac ako krásu, cítiť z nich život. U Mikuláša Šprinca veje z poézie život v náznaku neporaziteľnej dobroty. Dobrota neporaziteľná, to je ústredná téma jeho diela. Neporaziteľná, nezmariteľná dobrota, nevyčerpateľná, každým dychom života obnovovaná dôvera v Boha Stvoriteľa, dôvera vo všetky jeho diela, najmä v krásu prírody, dôvera v ľudské srdce, večne smädné po kráse a po spočinutí v Božom objatí. Nehľadajte v jeho poézii pohodlný únik pred svetom a zo sveta, všetko – celý svet i človek je v nej doma, na správnom mieste. Preto v jeho metafyzike nie je človek malý, slabý tvor, ale skôr veľký obraz Boha, ktorý človeka stvoril. Je to poézia trbletne františkánskej inšpirácie, poézia priam nadzemského optimizmu a tóny hlbokého smútku, prečasté v slovenskej poézii, prenikajú do nej len akoby z vedľajšej izby. Šprinc sa nikdy nepoddáva. Jeho nádej je vždy víťazná, pramení z metafyzického zdravia. V tomto tóne nepísal ešte ani jeden slovenský básnik, azda len Ján Hollý, s ktorým Šprincova poézia má veľmi málo styčných bodov; Šprinc je básnik sui generis.

Mikuláš Šprinc vynikol ako organizátor slovenskej kultúry už na Slovensku; bol direktorom Slovenskej katolíckej kancelárie a redaktorom vplyvného katolíckeho mesačníka ***Kultúra***, načo ho priam predurčovali jeho rečové znalosti, talent, ale azda najviac jeho rozhľad po európskej kresťanskej vzdelanosti. Tie roky sa nám zdajú možno zaviate lístím mnohých jesení a snehmi mnohých januárov, ale tým živšie a tým ostrejšie prežívame s ním teraz svoj emigrantský údel, ktorého žeravým symbolom sú studené hroby toľkých, čo nás milovali a delili sa s nami o čierny chlieb úzkosti a biele víno nádeje. Nám ostane na česť, že nič na svete v nás neudusilo a nezdeptalo tvorivú vernosť k slovenských tradíciám, najmä k slovenskému slovu, a že sme nie troskami slovenskej dejinnej tragédie, ale šípom, čo láme skaly a dvíha nad ne svoj ružový kvet. A ***Most*** je náš ružový ker. Práve vchádza do tridsiateho ročníka a hlavu jeho redaktora pokryli šediny. Kto povie Most, povedal Mikuláš Šprinc. V Moste sa javí najjasnejšie jeho vzdorovanie času na zachovanie hodnôt, ktoré by inak čas odvial a zasypal hlbokým sivým prachom. Tridsať rokov – to je

veľa hodín neúnavnej, neprestajnej, nikdy neskončenej práce.

Takého muža poctiť je naša národná povinnosť. Neuctievame v ňom len jeho životnú prácu, ale aj sen našich dávnych rodoľubov, ktorí o takých mužoch len snívali.

Karol Strmeň
(Detroit, Mich., 22. mája 1983)

Jozef G. Cincík

JOZEF ĎURIŠ (1907-1983), REGENSCHORI A SLOVENSKÝ UPRAVOVATEĽ PIESNÍ

V starobinci mesta Lambachu (Horné Rakúsko) skonal dňa 28. mája t.r. Jozef Ďuriš, rodák zo Skačian, známy a zaslúžilý dirigent speváckych súborov a harmonizátor slovenských cirkevných i príležitostných piesní a zborov. Po skončení učiteľského ústavu sa stal v Trenčianskej župe dirigentom spevokolu "Drotár", s ktorým pochodil kus Slovenska i cudziny v rokoch pred druhou svetovou vojnou.

Po páde Slovenskej republiky, ako muž so záujmom o viaceré národnopolitické podniky, sa napokon uchýlil do cudziny. Jeho hudobné nadanie a spevácke vzdelanie mu dalo možnosť uživiť sa v Kanade i v USA. Po pobyte v Kanade pôsobil najmä v Clevelande, kde sa stal regenschorim novopostaveného kostola sv. Benedikta za farárstva O. Lea Reháka OSB. V Ohiu organizoval pri farnostiach spevácke súbory, mužské i ženské, a venoval sa vydávaniu zbierok slovenských ľudových i náboženských piesní. Po mnohých zošitových vydaniach Ďuriš vydal r. 1960 nákladom Slovenského ústavu Rím-Cleveland knižnú zbierku piesní, zvykov a hier pod názvom "Slovak Christmas" v anglickom jazyku.

Táto zbierka dosiahla teraz ***už štvrté vydanie*** vo vydavateľstve Dobrej knihy v Cambridge, Ont., Canada. Prvé vydanie vytlačila Pontificia Universitas Gregoriana v Ríme s farebnými ilustráciami Jozefa G. Cincíka a v preklade rev. Jozefa Vajdu. Vydáva-

nie "Slovak Christmas" malo a dodnes má veľký úspech medzi našimi krajanmi i cudzincami.

Po dosiahnutí rokov, keď sa už s penziou mohol utiahnuť na odpočinok, emigroval bližšie k Slovensku, do Horného Rakúska. Tam sa po čase stal občanom a rodina zo Slovenska – najmä manželka Irena s deťmi – ho mohla občas navštíviť. No vápenatenie ciev a napokon porážka dokončili plodný život Jozefa Ďuriša. Ku koncu života sa oňho staral jeho oddaný priateľ P. G. Dobiš.

Správa o smrti J. Ďuriša prebehla mnohými slovenskými novinami v USA i v Kanade, v krajinách, v ktorých si jeho hudobno-harmonizačnú i spevácku prácu veľmi vážili a vážia.

Karol Strmeň

OSLAVA BIELORUSKÉHO BÁSNIKA JANKA KUPALU V NEW YORKU

Pri príležitosti storočnice od narodenia Jakuba Kolasa a Janka Kupalu, dvoch literárnych predstaviteľov bieloruskej tvorby, Slavic Heritage Council in New York (Rada ochrany slovanského dedičstva v New Yorku) usporiadala pripomienkovú slávnosť. Dňa 12. nov. 1982 sa zišlo v Ukrajinskom ústave v New Yorku na 50 zástupcov slovanských organizácii a spoločne vzdali hold Kolasovi a Kupalovi. Slávnosť otvorila tajomníčka Rady, sl. Stankiewiczova a po nej prehovoril Bielorus, Dr. Ján Zaprudnik, vydávateľ bieloruských novín BJELORUS. Bližší rozbor diel oboch literátov podala pi. Zorka Kipilova, dajúc zvláštny dôraz na básnika Kupalu. Kupalova báseň Kto to tam ide? napísaná okolo r. 1905-1907 je dramatickým výkrikom Bielorusov v ich túžbe po národnom a ľudskom uznaní. Báseň bola preložená do 82 svetových jazykov; tým posledným prekladom a prebásnením bol slovenský príspevok Mariána Žiara. Dr. Vitaut Kipel vo svojej prednáške sa postaral o časové a historické zaradenie týchto literátov do svetového rámca. Za Slovincov zhromaždenie pozdravil Dr. Jozef Kregar, za Slovákov Dr. Jozef Staško. Báseň Kupalu Kto to tam ide, v prebásnení do slovenčiny Mariánom

Žiarom zarecitoval Jozef G. Staško ml. Slávnosť mala dôstojný rámec a výstižný výklad; zážitok slovanského ducha bol teplý a združujúci.

Ján Okáľ

NOVÁ RENESANCIA CHRÁMOVÉHO UMENIA?

Úvaha nad novými farebnými oblokmi v kostole slovenských jezuitov v Cambridge, Ont., Kanada.

Jedna lastovička nerobí leto, vraví staré slovenské porekadlo. Aj keď tu ide o vekmi preverenú pravdu, jednako pravda je aj to, že tá jedna jediná a možno aj prvá lastovička je najistejším prísľubom nastávajúceho leta. A toto platí o všetkých oblastiach ľudského dejstvovania. Vo vede, umení, politike i sociálnom nažívaní ľudstva často sa nová epocha uvádza zdanlivo malými, niekedy až bezvýznamnými udalosťami. Ale tieto udalosti majú jedného spoločného menovateľa bez ohľadu na to, akú oblasť života zasahujú – sú až provokatívne novotárske a často trvá dosť dlho, kým ich verejnosť (tá ťažko definovateľná, ale v konečnom dôsledku rozhodujúca časť národa, obce, prípadne celého ľudstva) príjme.

Pretože tu chceme aspoň v krátkosti hovoriť o umeleckej výzdobe chrámu jednak vo všeobecnosti a jednak so vzťahom na nové umelecké dielo, zdá sa nám skoro nutné, aby sme si vymedzili tému, lebo budeme hovoriť výlučne o slovenských chrámoch v slovenskej diaspore, konkrétne o chrámoch, ktoré postavili Slováci v severnej Amerike, čím máme na mysli Spojené štáty americké a Kanadu.

Prvé slovenské chrámy, ktoré sa začali stavať skoro pred sto rokmi, boli typické kostoly prisťahovalcov, ktorí nemali ani prostriedky, ale ani nároky na nádherné sakrálne stavby. Neprojektovali ich architekti podľa v tom čase populárnych slohov v staviteľstve, ale staviteľskí "kontraktori", ako sa doteraz nazývajú šikovnejší murárski alebo tesárski majstri, ktorí sa púšťajú aj do väčších stavieb.

Ozdoby takýchto kostolov boli tiež veľmi jednoduché. Tuctove vyrábané krížové cesty a oltárne sochy a vo výnimočnom prípade skoro vždy votívne farebné obloky v secesnom štýle, ktoré sa o trochu neskôr umelecky skôr vzďalovali od toho, čím farebný oblok má byť, ako približovali. Šlo teda výlučne o účelové stavby, útulky na liturgické úkony a prístrešie na bohoslužbu.

Jednou z najzaujímavejších vlastností tejto periódy je, že trvala veľmi krátky čas. Krátky čas aj v dimenziách ľudského života a ozaj iba okamih, keď berieme do úvahy veky, v ktorých sa vyvíja sakrálna architektúra a umenie všeobecne. Vrodená hrdosť slovenských veriacich a vrodený krasocit jednoducho nedovolil našim krajanom, aby mali kostol v "šande".

Je zaujímavé, že akosi podvedome obrátili americkí Slováci pozornosť v prvom rade na architektúru chrámu. Chceli ho mať taký monumentálny a dôstojný, ako im to dovoľovali prostriedky, ba často až ponad prostriedky a možnosti. Bolo to tesne pred prvou svetovou vojnou, niekedy aj počas vojny a tesne po nej, keď americkí Slováci začali budovať chrámy, ktoré bolo možné nazvať katedrálami. A práve tak ako v stredoveku katedrály, tieto stavby nevznikali z vôle panovníkov alebo mecenášov, ale z vôle a obetavosti komunity. Ani zďaleka si nenárokujem pokladať sa za odborníka v slovenských sakrálnych stavbách na severoamerickom kontinente, ale človek by musel byť slepý, keby nevidel, že bolo tu jedno pokolenie kňazov, ktorých možno označiť za budovateľov kostolov. Tieto sú dnes roztrúsené od brehov Atlantiku až po pramene rieky Mississippi v štáte Minnesota. Zrejme, že som nevidel všetky významné slovenské chrámy z tohto obdobia v Spojených štátoch a v Kanade, ale nemohol ujsť mojej pozornosti kostol sv. Jána v New Yorku, chrám Božského Srdca vo Wilkes-Barre, chrám sv. Cyrila a Metoda v Lakewood, Ohio, detroitský kostol, chrám sv. Jána Krstiteľa vo Whiting, Indiana. Keď aj s istým oneskorením, celkom zrejme do tejto série kostolov patrí aj chrám sv. Cyrila a Metoda v Toronte.

Ako som už pripomenul, nechcem tu robiť ani úplný, ani reprezentatívny výpočet veľkých slovenských kostolov v severnej Amerike. Skôr mi záležalo na tom, aby som zdôraznil, že tu boli už od začiatku druhého desaťročia nášho storočia stavby chrámov, ktoré poukazovali tak na obetavosť slovenskej náboženskej

komunity, ako aj na jej náročnosť. Je zaujímavé, že pokiaľ ide o výzdobu týchto chrámov, ešte stále sa v nej uplatňovala masove vyrábaná skulptúra a vynikajúcu maliarsku výzdobu mal vari len kostol Božského Srdca vo Wilkes-Barre, lebo jeho farárom bol nadaný maliar Rev. Jozef Murgaš. Ani farebné obloky nevynikali originalitou, ani prevedením. No treba zdôrazniť, že táto druhá etapa budovania slovenských chrámov v Severnej Amerike mala už jasne definovateľné prvky monumentálnosti.

Tretia etapa prišla po druhej svetovej vojne. Za desať či pätnásť rokov v stavbách a výzdobe slovenských kostolov panoval ruch, aký tu ešte nikdy predtým nebol. Nielen nové stavby kostolov rástli skoro v každom americkom meste, ale aj staršie kostoly dostali novú výzdobu. Najzaujímavejšie je, že toto obdobie sa už vyznačuje veľkou umeleckou náročnosťou. Skoro bez výnimky každé sochárske alebo maliarske dielo bol originál a ešte nikdy predtým sa v slovenských osadách nepoužívalo toľko klasických ušľachtilých materiálov ako vtedy. Importovaný taliansky mramor a mozaiky, bronzy a iné tepané alebo liate kovy, vyslovene pre jednotlivé kostoly navrhnuté a odborne prevedené farebné obloky, výborne modelované sochy a v nejednom prípade aj nástenné maľby uznávaných umelcov zapĺňali mové i staršie chrámové priestory. Prudkosť tohto rozmachu a kvalita materiálov i umeleckej práce ostanú ešte na dlhý čas svedectvom obetavosti a vkusovej vyspelosti pokolenia amerických Slovákov, ktorí to vtelili do týchto diel. Táto etapa, ktorá ostane na dlhý čas zlatým obdobím slovenského chrámového umenia v severnej Amerike až napodiv je skoro výlučne dielom jedného umelca. Bol to Dr. Jozef Cincík, ktorý svoj mimoriadny umelecký talent umocnil veľkými znalosťami dejín umenia a technológie staviteľstva. Vari najväčšie a najskvelejšie jeho dielo je kostol z tohto obdobia, chrám sv. Benedikta v Clevelande, ktorý sa už stal chránenou staviteľskou pamiatkou mesta. Iným klenotom je chrám sv. Trojice v Gary, Indiana a ku nim sa družia stavby opátstva sv. Andreja v Clevelande, Kostol Sedembolestnej Panny Márie vo Valpariase, Indiana, niekdajší kostol Ružencovej Panny Márie v Chicagu, Illinois a početné ďalšie kostoly v mestách a mestečkách štátov východnej a stredozápadnej Ameriky.

Tak ako toto skvelé obdobie rýchlo vzniklo, tak rýchlo aj zhaslo. Príčiny úpadku boli až dve a každá by bola stačila udusiť to vysoké vzplanutie povojnových rokov. Prvá príčina bola, že slovenské náboženské osady sa začali rozpadať. Podľa nemeniteľného vzorca sociálnej pohyblivosti, povojnové pokolenie amerických Slovákov sa začalo sťahovať do predmestí, kde už netvorili takú kompaktnú národnostnú, ale ani náboženskú komunitu ako v starých okoliciach. Starí farníci ešte dlho ostali a mnohí až doteraz ostávajú verní svojim osadám a kostolom, ale ich je čím ďalej tým menej a ich finančné možnosti sa s počtom a vekom strácajú a postupne mnohé len nedávno čisto slovenské kostoly stali sa národnostne miešanými, ak už nie úplne neslovenskými.

Druhá príčina stagnácie sakrálnej architektúry a umeleckej výzdoby kostolov bol Druhý vatikánsky cirkevný snem. Po zmenách, ktoré vniesol do liturgie, muselo sa zmeniť aj liturgické prostredie, teda oltár a jeho okolie. Pretože precedentov nebolo, mnohí kňazi, ale aj biskupi boli bezradní a ako to už v podobných situáciach býva, ten kto nevie, čo alebo ako robiť, radšej nerobí nič, ako by sa mal pomýliť. Až doteraz často vidíme, že okrem nevyhnutnej zmeny oltára a jeho okolia nestalo sa nič v celej výzdobe chrámu.

Keď odhliadneme od čisto slovenských sakrálnych stavieb a výzdob, vidíme, že na tomto poli panuje pokusníctvo. Hľadajú sa formy a materiály, ktoré by zodpovedali nielen novým duchovným prúdom, ale aj novej vkusovosti v umeniach a novej technológii, prinášajúcej vlastné materiály so svojou zákonitosťou formovania a spracovania. Jediné, čo sa už dlhé stáročia nezmenilo je kameň, drevo a sklo. To neznamená, že by aj tieto materiály neboli ovplyvnené novou technológiou spracovania, ako je napríklad laminácia dreva alebo podstatné rozmnoženie či už rozšírenie farebnej škály skla. Ale sklo sa tak ako pred storočiami vkladá do olovených rámikov, ktoré sú súčasne líniou kresby. Už niekoľko rokov badať, že po dlhých desaťročiach zneužívania tohto ušľachtilého materiálu, umelci sa začínajú vracať k prameňom, inšpirujú sa krásou farebných oblokov vo veľkých stredovekých gotických katedrálach. Niekedy vidíme, že tieto tak v línii ako aj farbách doslova kopírujú, najmä ak

architektúra chrámu sleduje stredovekú vkusovosť. No moderný kostolný oblok nie je bohato členené gotické okno alebo ružica, kde práve členitosť priestoru, ktorý mal byť farebne zasklený, priam nútila umelca formovať svoje postavy, symboly alebo ornamenty ako výplnok architektúry. Moderný oblok vo veľkej väčšine prípadov necháva ústrednému motívu, hlavne postave, veľké pozadie, ktoré treba vyplniť tak, aby postava alebo výjav z neho výrazne vystupovali. Teda treba ho od ústredného motívu oddeliť nielen priestorove ale aj farebne. To znamená, že moderné kostolné okno má skoro nevyhnutne dve farebné škály. Jednu intenzívne výraznú farbou i kresbou postavy alebo výjavu, druhú oveľa tlmenejšiu, často až neutrálnu, ktorá tvorí pozadie alebo prostredie témy. Táto okolnosť prináša tak výhody ako aj problémy. Výhody v tom, že na pozadí je možné hlavný výjav umocniť symbolmi a inými k nemu sa viažúcimi podrobnosťami, nevýhodu v tom, že týmto spôsobom farebný oblok imituje, či už sleduje kompozičnú zákonitosť zarámovaného obrazu.

Tibor a Peter Kovalik, ktorí na jar roku 1983 navrhli a sami vo svojom atelieri aj spravili štyri obloky pre kostol misijného strediska slovenských jezuitov v Cambridge, Ont., Kanada, nemohli sa vyhnúť problémom, určeným rozmermi a tvarom oblokov. Ba v snahe experimentovať, sami sa postavili pred problém ešte ťažší. Už od prvých farebných oblokov tvar skla a olovený rámik neboli jedinými komponentmi kresby v tomto umení. Na znázornenie detailov od začiatku sa používalo "stainovanie". Bola to lineárna maľba detailov ako oči, prsty, záhyby šiat a pod. na sklo, ktoré sa potom pri vysokej teplote vypaľovalo, takže línia stala sa nedeliteľnou časťou skla, bola s ním doslova zliata. Ale práve tu nastala dekadencia, lebo línia sa neskôr stala šrafovaním a tieňovaním, ku tmavej farbe pribudli ďalšie a koncom minulého storočia boli už farebné obloky na nerozoznanie od maľovaného obrazu. Kovalikovci spravili preto smelý experiment. Úplne sa vzdali "stainovania" a vypaľovania a napriek neuveriteľným technickým ťažkostiam, celá kresba ich oblokov je olovený rámik primeranej častice farebného skla. Neviem, ako sa táto ich technika bude volať, ale Kovalikovci sa tu prejavili ako puristi, ktorí si radšej volia ťažší spôsob technického spracovania ako upustiť od svojich zásad, že pri farebnom obloku je primárnym

komponentom farebné sklo a maľovaná čiara je v podstate nepotrebná.

Karol Strmeň

SLOVANSKÝ TÝŽDEŇ V NEW YORKU

Slovanské národy v Amerike, združené vo vlastnom organizačnom telese ako Slavic Heritage Council of America, Inc. už po piaty raz dali o sebe vedieť verejnosti slávnostným vystúpením v rámci Slovanského týždňa v New Yorku. Otvorenie tohoto etnického týždňa sa započalo v pondelok dňa 15. nov. v Ukrajinskom ústave, za prítomnosti zástupcov vlády, mesta a všetkých slovanských národnostných zástupcov. Slováci sa na týchto týždňových akciách zúčastňujú naplno. Nielenže sú členmi prípravného výboru, ale usporiadavajú rôzne programy. Skúsenou rukou vedie tieto slovenské akcie pi. Lýdia Demková za plnej pomoci Slovensko-amerického kultúrneho strediska ako aj Limbory a dobrovoľníkov, ako p. Brchnela atď. Okrem národnostných vystúpení v tanci, vo folkloristických skupinách, v umení, v národnej strave, delegáti organizácie sa postarali, aby boli prijatí zástupcom mesta New Yorku, kde zdôraznili svoju spoluúčasť na americkej kultúre a dožadovali sa verejnej podpory. Ukončenie slávnosti ako každoročne aj teraz sa uskutočnilo u Slovákov, v hale pod farou sv. Jána Nepomuka. Okrem jarmoku tam boli výstavy umeleckej a literárnej tvorby jednotlivých národov a Slováci tiež podávali stravu a občerstvenie. Počas tejto doby od 2 hod. poobede až do noci bol tanečný, spevný a hudobný program a nakoniec večer tancovačka. Všetko sa cítilo domácky v plnej radosti nad spoločenským úspechom slovanskej veci.

Ďurica, Milan S.: LA LINGUA SLOVACA. UN PROFILO STORICO-FILOLOGICO, in: Il Mondo slavo VIII, Padova, 1982, str. 63-111.

Žijeme v historicky veľmi pohnutej dobe, v ktorej aj vo vedeckých talianskych kruhoch badať záujem iba o kultúry politicky a ekonomicky mocných národov. Práve preto je dôležitý tento Ďuricov historicko-filologický profil slovenského jazyka v taliančine, v ktorej doteraz nejestvuje také obšírne vedecké pojednanie o reči malého slovenského národa.

Čitateľom Mostu netreba profesora M. S. Ďuricu predstavovať. Nie všetci však vedia, že je už sedemnásť rokov aktívne zapojený do talianskeho slavistického vedeckého diania, a to tak svojimi štúdiami zo slovakistiky, ako aj svojou didaktickou činnosťou na padovskej univerzite. Za jeho vedenia katedry slovenskej reči a literatúry vyše 350 študentov zložilo skúšky zo slovenčiny, a niektorí z nich aj promovali prácami so slovenskou tematikou (1970/71: J. M. Rydlo, Svet na Trasovisku nell'opera letteraria di J. C. Hronský; 1971/72: Ľ. Kovárová, M. Kukučín a Chorváti; 1976/77: J. Hnilica, J. Viktorin (1822-1874) e la sua opera editoriale, letteraria e grammaticale; 1978/79: A. Casini, Bohemistica e slovachistica nell'opera di A. Cronia). Je to teda najproduktívnejšia katedra slovenčiny, aká kedy jestvovala v histórii talianskych univerzít. Je pravda, že sú ďalšie dva lektoráty slovenčiny v Taliansku, a to na rímskej a neapolskej univerzite, ktoré však, z rozličných dôvodov, nemajú také ďalekosiahle úspechy.

Od roku 1965 je prof. Ďurica sekretárom redakcie "Collana di Studi sull'Europa Orientale" pri padovskej univerzite (doteraz 23 zväzkov) ako aj direktorom slavistického zborníka "Il Mondo slavo", ktorého objemný 317-stranový ôsmy zväzok vyšiel koncom roku 1982. Tak ako predošlé zväzky, aj tento ôsmy zväzok dosvedčuje, že Ďurica uplatňuje v zborníku tú kollárovsko-šafárikovskú literárnu vzájomnosť. Toľko je pravda, že tu nachádzame objemné štúdie z ruskej, bulharskej, chorvátskej, srbskej a poľskej literatúry a kultúry. Aj v tomto ôsmom zväzku Slovensko je čestne zastúpené. M. S. Ďurica analyzuje slovenský jazyk z historicko-filologického aspektu; Štefan Vragaš pojednáva o najnovšom vývoji spisovnej slovenčiny; Augustín Visco sa zaoberá slovenskou prekladovou literatúrou do roku 1939; Mirella De Martini Tihanyi píše

o talianskych robotníkoch z Benátska a Lombardska, ktorí pracovali na výstavbe Košicko-bohumínskej železnice. Lisa Guarda Nardini sa vo svojej štúdii o odborárskom hnutí v Československu dotýka aj slovenských odborárskych problémov. V recenznej časti je slovenská problematika tiež dôstojne zastúpená. M. S. Ďurica recenzuje prácu Aleny Tosi Wildovej 'Bibliografia degli studi italiani sulla Cecoslovacchia (1918-1978)', v ktorej autorka prináša bibliografické údaje talianskych prác aj o Slovensku. Ďalšia jeho recenzia sa dotýka práce Moniky Gletlerovej 'Pittsburgh-Wien-Budapest' (Viedeň 1980) a publikácie Ch. Wojatseka 'From Trianon to the First Vienna Arbitral Award' (Montreal 1981). Pre históriu vyučovania slovenčiny na talianskych univerzitách je veľmi pádna poznámka prof. Ďuricu o lektoráte slovenčiny v Padove, v ktorej poukazuje na nesprávne údaje, ktoré sú v Encyklopédii Slovenska a pripája vhodnú bibliografiu prác, ktoré sa dotýkajú tohto predmetu.

Prečo je však Ďuricova štúdia o slovenskom jazyku pozoruhodná? Mohlo by sa zdať azda prehnané tvrdiť, že za posledných 150 rokov, čo jestvuje talianska slavistická veda, sa doteraz neobjavila taká dôkladná vedecká štúdia o slovenčine, ako je Ďuricova. Skutočnosť je taká, že slovenská kultúra je v Taliansku ešte veľmi málo známa. Iba tak sa dá vysvetliť vedecká nehoda niektorého talianskeho slavistu, ktorý vo svojich návrhoch na systematizáciu vyučovania slovanských rečí na talianskych univerzitách jednoducho vynechal slovenčinu. Ďurica, súc zásadne historikom, predsa pohotovo zareagoval na tento neblahý stav. Svojou štúdiou do talianskej slavistiky položil taký základný kameň, na ktorom talianski slavisti môžu začať s väčším záujmom budovať a skúmať geo-politický ambient dávneho Slovenska, na pôde ktorého sa vyvinula náboženská, kultúrna i filologická činnosť Cyrila a Metoda. Zdá sa, akoby chcel Ďurica pripomenúť slavistom, že sa netreba hanblivo ostýchať pri konštatovaní, že Cyril a Metod začali rozširovať slovanskú kultúru práve na pôde malého Slovenska a nie v súvislostiach veľmocenského Ruska.

Ďurica vydal túto štúdiu aj v rozšírenom osobitnom zväzku pod názvom: 'La lingua slovaca. Profilo storico-filologico con guida bibliografica', Padova CESEO – Liviana Editrice, 1983, pp. 68 (Quaderni del Ceseo, 1). Treba poznamenať, že aj priložená bibliografia je prvá podrobná bibliografia tohto druhu v Taliansku a zaiste bude veľmi užitočná tak pre študentov, slavistov ako i vedcov príbuzných odvetví.

Následkom reformy univerzitných štúdií, ktorú uzákonil taliansky parlament pred dvoma rokmi, prof. M. S. Ďurica zanechá tento rok katedru slovenčiny, a podrží si len katedru Histórie východnej Európy na tej istej univerzite. Ostáva nám iba vyjadriť želanie, aby prof.

Ďurica mohol pokračovať i naďalej v historickom výskume slovenskej reči a literatúry, keďže vedecká práca historika takého formátu ako je prof. Ďurica je nanajvýš potrebná pri osvetlení vývojových stupňov historickej genézy slovenskej reči a literatúry.

Augustín Visco

Ďurica, Milan S.: CULTURAL RELATIONS BETWEEN SLOVAKIA AND ITALY IN MODERN TIMES, Padova, CESEO – Liviana editrice, 1983, str. 91.

Najväčšia časť tejto Ďuricovej štúdie vyšla po prvý raz v roku 1978 v knihe prednášok (J. M. Kirschbaum, Slovak Culture through the Centuries, Toronto, Ontario, 1978), ktoré odzneli na kultúrnej konferencii o Slovensku v Ríme 1975 počas generálneho zhromaždenia SKS. V tej publikácii aj Ďuricova práca bola postihnutá viacerými technickými a tlačiarenskými chybami. Išlo o chyby historických dát a o tlačové chyby najmä v nezvyčajných slovách a menách ako aj o vynechanie alebo opakovanie riadkov. Tieto nedostatky boli v tomto opravenom, rozšírenom a osobitnom vydaní odstránené.

Ďurica nám tu predstavuje veľkorysý obraz mnohorakých kontaktov medzi Slovenskom a Talianskom na poli kultúry, literatúry a architektúry až po dnešné dni. Je to veľmi dôkladná a dokumentárna práca. Stačí povedať, že iba poznámkový aparát uvádza celkove 676 hesiel. Ďurica nechává svoju štúdiu otvorenú a poukazuje na nové cesty výskumu v slovensko-talianskych kultúrnych stykov. Najmä prieskum archívov rozličných talianskych reholí, ktoré boli činné po stáročia na Slovensku, by mohol odkryť doteraz nepoznané a prekvapujúce kultúrne hodnoty. Zaujímavé by bolo preskúmať aj dejiny slovenskej hudby pod vplyvom talianskej hudby ako aj politickú a diplomatickú aktivitu a jej ohlas v tlači. Ďalšia výskumná možnosť sa otvára na poli ekonómie a vzájomných obchodných stykov.

Ďurica teda nielen poskytuje svojou prácou doteraz najlepšie ucelený obraz slovensko-talianskych vzťahov, ale poukazuje aj na rôzne nové možnosti, ako by sa mohla história týchto stykov hlbšie preskúmať aj v iných odvetviach kultúrneho života. V tomto zmysle možno hovoriť o stimulujúcom účinku Ďuricovej práce medzi talianskymi slavistami a vedcami, ktorým je štúdia určená.

Augustín Visco

Büchler, R. J.: KURZE ÜBERSICHT DER JÜDISCHEN GESCHICHTE IN DEM GEBIET DER SLOWAKEI.

Nebolo by vôbec problémom dokázať, že štúdia MA Roberta J. Büchlera ***Kurze Übersicht der jüdischen Geschichte in dem Gebiet der Slowakei*** (Slowakei 1981, aj samostatne) nie je vedeckou prácou, ale len informatívnou štúdiou. Nebolo by vôbec ťažké poukázať na množstvo neznalostí zo slovenských dejín, unáhlených súdov a nepodložených tvrdení. Veríme však, že Büchler mal evidentný zámer poslúžiť poznaniu dejín Židov na Slovensku a vzdávame sa preto recenzovania v striktnom zmysle slova.

Nemyslíme si, že slepá ulička, do ktorej sa dostalo bádanie židovsko-slovenskej problematiky je zapríčinené iba – ako to Büchler tvrdí – nezáujmom slovenskej historiografie o tento predmet. V dejinách Slovenska máme aj iné manká a nedostatočný bádateľský záujem nemožno kvalifikovať iba skrytým alebo otvoreným antisemitizmom dnešnej marxistickej vedy. Nemyslíme si ani, že by Büchler nepriniesol podstatne nič nové len preto, že nie celkom domyslel, o čom chcel písať. Ide o širší komplex objektívnej povahy. A o tom chceme hovoriť na margo Büchlerovej štúdie.

Každý židovský historik by mal bezpodmienečne dôkladne poznať slovenské dejiny. Büchler umiestňuje Židov do slovenských miest v čase, keď o nich nemáme najmenšie písomné správy a nie je si ani načistom kedy zanikla Veľká Morava a kedy bolo Slovensko včlenené do uhorského štátu. (Ale problém nedokonalej znalosti slovenských dejín "nevynašiel" Büchler. Stretneme sa s ním aj u Lívie Rotkirchnerovej, ktorá v štúdii o Židoch na Slovensku od roku 1848 do roku 1918 [v dvojzväzkovom zborníku, ktorý vyšiel v Spojených štátoch] medzi ľudákov zaradila aj Vajanského a Slovenskú národnú stranu pasovala za judeofilskú už do roku 1918.) Büchler píše kapitolu o vzťahoch medzi Židmi a Slovákmi, no ani ho nenapadne, že by slovo "vzťahy" malo implikovať dvojstranný pohyb. Ani len náznakom nespomenul, že sa robili určité zbližovacie pokusy aj na slovenskej nežidovskej strane (V. Pauliny-Tóth a i.). Treba ešte dodať, že dôkladná znalosť židovských reálií sa zasa vyžaduje od slovenských nežidovských historikov, ktorí skúmajú dejiny Židov na Slovensku.

Veľmi groteskne vyznieva, ak sa Büchler sťažuje na nedostatok slovenskej literatúry, no opiera sa len o hebrejské, nemecké a maďarské pramene. Veď existuje Holákov prehľad právneho postavenia Židov v stredoveku, Štefánkove sociografické rozbory, Svetoňove demografické štatistiky a pod.

Ak máme vyjsť z krízy bádania v dejinách slovenských Židov či

presnejšie Židov na Slovensku, potom vidím pri absencii archívneho a kodikologického bádania iba dve možnosti: jednou je archeologický výskum, ktorý doteraz nepriniesol také závažné svedectvá o pobyte Židov na slovenskom území do obdobia sťahovania národov, ako to je v Maďarsku (porovn. napr. exponáty na výstave "Severin zwischen Römerzeit und Völkerwanderung", ktorá sa uskutočnila od 24. apríla do 26. októbra 1982 v Ennsi a k tomu štúdiu v katalógu výstavy: Edith B. Thomas: Das frühe Christentum in Pannonien im Lichte der archeologischen Funde, str. 256-260).

Druhá možnosť, na ktorej môžeme participovať aj my, je výskum literatúry. Ako model nám môže poslúžiť priekopnícka práca Léona Poliakoffa "Le mythe aryen" (vyšla aj v nemeckom preklade: Der arische Mythos. Zu den Quellen vom Rassismus und Nationalismus. Viedeň-Mníchov-Zürich 1971). Poliakoff na základe hlbinnej psychológie rozoberá literatúru, v ktorej zatiaľ nikto určité stopy po rudimentárnom antisemitizme nehľadal (napr. u Herdera). Poliakoff píše, že rozdelenie európskeho obyvateľstva na Árijcov a Semitov pôvodne vzišlo zo zámeny prírodnej podoby ľudí (rasa) a jeho kultúry (jazyk). Prízvukuje ďalej, že dejiny, zemepis, porovnávacia veda náboženská a etnografia potvrdzujú, že každá spoločnosť si odôvodňuje svoju genealógiu, svoj pôvod. Podľa Poliakoffa neexistuje nijaká kultúra, ktorá by nechcela byť čo najarchaickejšia. Na tomto základe potom existuje "spontánna antropológia". Aj na sympóziu o stredoeurópskej problematike, ktorý sa konal v Gorizii v roku 1982, sa veľa pozornosti venovalo židovskej literatúre ako nositeľke stredoeurópskych hodnôt (i jej vnútorných napätí medzi väčšinou a menšinou, medzi ortodoxiou a liberálnou asimiláciou). Sledovali sa tu aj otázky zobrazovania Židov v nežidovskej literatúre (napr. u A. Musila, Ferdinanda von Saara, A. Stiftera a i.)

A tu je pole neprebádané: nielen v slovenskej literatúre, ktorá zobrazuje Židov trebárs od "Náreku mesta Trnavy" v období barokovej literatúry, cez obrodenecké divadlo (J. Chalupka) až k romantickej dramatike (J. Palárik) a smeruje potom ku Kukučínovi, Vajanskému a napokon až k Jašíkovi; nielen v slovenskej osvieteneckej publicistike (Andraščik: Šenk palenčeny a i.); nielen u židovských autorov (Vamoš, Karvaš, Knieža, Váh), ale aj v českej literatúre (dráma Josefa Tilla Rasa z r. 1922, zmienky u A. Jiráska, Nezvalov opis bratislavského židovského geta v Slovenských pohľadoch 1980, č. 3 a i.). A napokon treba sledovať slovenskú publicistiku. V Hurbanovom životopise Ľudovíta Štúra nájdeme nejednu narážku na židovstvo Disraeliho a pod. Medzi najantisemitistickejšie publicistické práce bezo sporu patrí Gettingova práca Americkí Slováci a vývin čsl. myšlienky (1933).

J. Špetko
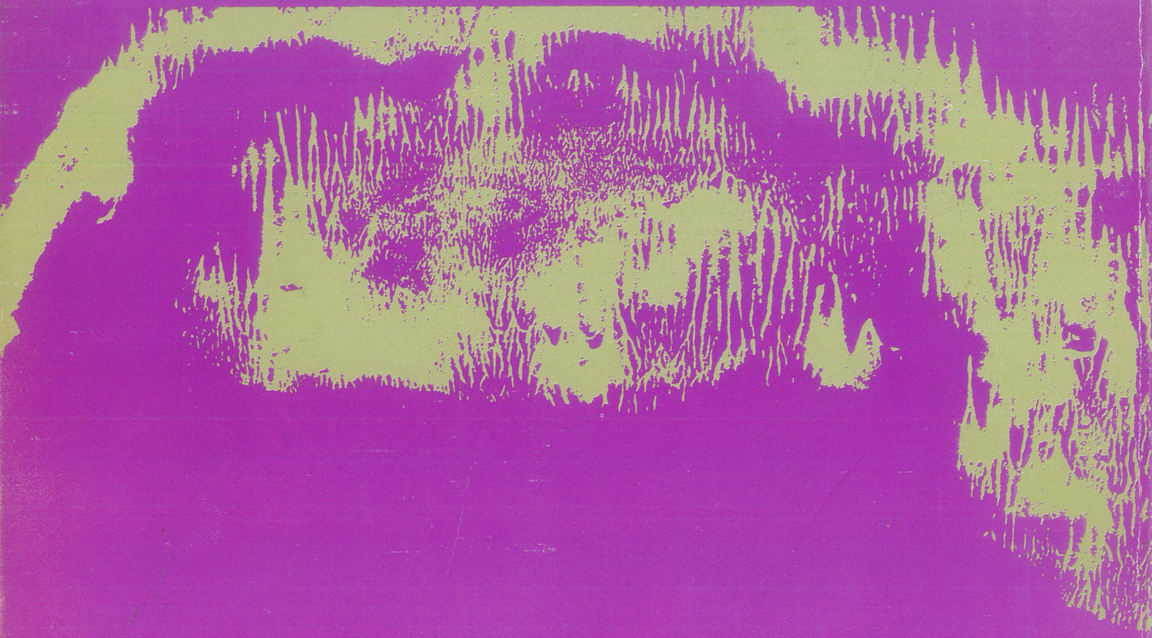
LYSY 2012.119